T.C
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KADIN HAKLARI VE TÜRKİYE'NİN UYUM SÜRECİ

EMEL ATAK

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. İBRAHİM KAMİL

EDİRNE 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMEL ATAK tarafından hazırlanan **AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KADIN HAKLARI VE TÜRKİYE'NİN UYUM SÜRECİ** Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca **13 HAZİRAN 2019 PERŞEMBE** günü saat **10.00** 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *....Kabul Edilmesine.... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	**KANAAT**	**İMZA**
Doç. Dr. İbrahim KAMİL (Danışman)	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Cemile Arıkoğlu ÜNDÜCÜ	Kabul edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Nesrin KENAR	Kabul edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10265114
Yazar Adı / Soyadı	EMEL ATAK
T.C.Kimlik No	22006770060
Telefon	5435911663
E-Posta	tunamel@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Avrupa Birliği'nde Kadın Hakları ve Türkiye'nin Uyum Süreci
Tezin Tercümesi	Women Rights in the European Union and the Acession Process of Turkey
Konu	Uluslararası İlişkiler = International Relations
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	137
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. İBRAHİM KAMİL
Dizin Terimleri	Kadın başlıkları=Women headings ; Kadın dernekleri=Women's associations ; Kadın girişimciliği=Woman entrepreneurship ; KA-DER=KA-DER
Önerilen Dizin Terimleri	

07.07.2019
İmza:

Tezin Adı: Avrupa Birliği'nde Kadın Hakları ve Türkiye'nin Uyum Süreci

Hazırlayan: Emel ATAK

ÖZET

Çalışmanın amacı, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde uyum yasalarında gerçekleştirilen hukuki, ekonomik ve sosyal reformları kadın hakları açısından değerlendirmektir. Kadının, insan haklarının uluslararası düzeyde korunmasına ilişkin temel yönelimler ışığında toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalara yerleştirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Çalışmada da göreceğimiz gibi Avrupa Birliği üyesi ülkelerde de kanun önünde herkes tartışmasız olarak eşit kabul edilmekteyse de, uygulamada tüm dünyada olduğu gibi sorunlar devam etmektedir. Buna rağmen Türkiye'nin Avrupa Birliği karşısında kadın erkek eşitliği alanında özellikle uygulamadaki eksiklikler, Birlik yolunda Türkiye'nin karşısına çıkmaktadır. Bu nedenle kadın erkek eşitliği alanında Türkiye ve Avrupa Birliği mevzuat ve uygulamalarının karsılaştırılması büyük önem taşımaktadır.

Çalışma, temel olarak dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kadının insan hakları ve ayrımcılık kavramları incelenecektir. Bu amaçla ayrımcılığa yol açan uygulamalara ve genel olarak eşitlik ilkesine değinilecektir. Uluslararası alanda ayrımcılıkla mücadele konusunda kabul edilen belgeler de ilk bölümde yer alacaktır. İkinci bölüm Avrupa Birliği'ndeki kadın erkek eşitliği yönündeki mevzuata ayrılmıştır. Bu amaçla çeşitli hukuk kaynaklarındaki ayrımcılık yasağı ve kadın erkek eşitliğine yönelik düzenlemeler değerlendirilecektir. Son bölümün konusunu Türkiye'nin kadın erkek eşitliği alanında Avrupa Birliği'ne uyumu oluşturmaktadır. Bu bölümde, Türk hukukunda kadın erkek eşitliği hükümleri, ilerleme raporları, Türkiye'nin Avrupa Birliği yolunda eksiklikleri ve yapılması gerekenler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet, CEDAW, Uluslararası Sözleşmelerde Kadın Erkek Eşitliği, Avrupa Birliği'nde Kadın Erkek Eşitliği, Türkiye'de Kadın Erkek Eşitliği.

Title of the Thesis: Women Rights in the European Union and the Accession Process of Turkey

Prepared By: Emel ATAK

ABSTRACT

This study aims to assess, from the point of view of women's rights, the legal, economic and social reforms introduced to the harmonization laws during the European Union accession process of Turkey. It concentrates on the integration of social gender equality into the main schemes and policies in the light of the basic orientation towards the protection of human rights of women at the international level. Although, as can be seen in the study, every individual is indisputably considered equal under the law in the European Union states, problems persist in practice as around the world. Yet, as can be seen throughout the study, the imperfections, especially in practice, of Turkey in the sphere of equality of women and men against the European Union cause Turkey to face difficulties in the process of accession in the Union. Therefore, it is vital to compare the legislation and practices of Turkey and the European Union on the equality of women and men.

The study is mainly formed by four chapters. In the first chapter, the concepts of woman's human rights and discrimination are addressed. For this purpose, the practices leading to discrimination and the general principle of equality are dealt with. The instruments internationally adopted to fight against discrimination are also presented in the first chapter. The second chapter is dedicated to the European Union legislation on the equality of women and men. Thus, the prohibition of discrimination and the regulations aiming the equality of women and men in different legal sources are evaluated. And the last chapter deals with the harmonization of Turkey to the European Union in terms of equality of women and men. The chapter investigates the Turkish legislative provisions on the equality of women and men, progress reports, the lacks of Turkey in the process of accession to European Union and the actions needed to be taken.

Key words: Patriarchy, Gender, CEDAW, Equality of Women and Men in International Conventions, Equality of Women and Men in the European Union.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, Tarih boyunca var olan ve günümüzde de farklı boyutlarda süren kadın erkek eşitsizliği, zamanımızda bir demokrasi ve insan hakları sorunu olarak ele alınmakta, bu soruna ulusal ve uluslararası alanlarda hukuki düzenlemelerle nasıl çözümler üretildiği ve ne derecede bu çözümlerin uygulanabildiği araştırılmaktadır.

Bu çalışmanın tamamlanmasında, benden desteğini esirgemeyen değerli tez danışmanım Doç. Dr. İbrahim Kamil'e, bu süreçte her zaman yanımda olan sevgili eşime, 5 yaşında olmasına rağmen beni sabırla bekleyen canım oğluma ve benden emeğini hiç esirgemeyen anneme çok teşekkür ederim.

Emel ATAK

Edirne-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **vi**

1.GİRİŞ **1**
1.1 Analitik Yapı 1
1.2 Yazın 3
1.3 Yöntem 11
1.4 Kavramlar 12

2. KADIN HAKLARI VE CİNSİYET EŞİTLİĞİ **18**
2.1. Kadının İnsan Hakları Kavramı 18
2.2. Feminizm Işığında Dünya'da Kadın Haklarının Gelişimi 19
2.3. Özel Alan / Kamusal Alan Ve Kadın Kimlikleri 24
2.4. Uluslararası Sözleşmelerde Kadın Hakları 28
2.4.1 Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) 30
2.4.2 İhtiyari Protokol 33
2.4.3 Kadına Karşı Her Türlü Şiddetin Önlenmesine Dair 1993 Tarihli Bildirge 34
2.4.4 Pekin Deklarasyonu 36
2.4.5 İstanbul Sözleşmesi 38

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KADIN HAKLARI **41**
3.1 Avrupa Birliği Mevzuatında Kadın Hakları 41

3.2 Kurucu Anlaşmalarda Kadın Erkek Eşitliği 42
3.2.1 Roma Antlaşması 42
3.2.2 Maastricht Antlaşması 44
3.2.3 Amsterdam Antlaşması 45
3.3 Avrupa Birliği Yönergelerinde Kadın Erkek Eşitliği 47
3.3.1 Kadın Erkek Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Avrupa Yönergeleri 48

4. TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARI VE AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİ 59
4.1 Türkiye'de Kadın Hakları 59
4.2 Türkiye'de Kadın Hakları'nın Tarihçesi 61
4.3 Türk Anayasalarında Kadın Hakları 75
4.4 Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum Kapsamında Yapılan Düzenlemeler 90
4.4.1 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporlarında Kadın Hakları 92
4.4.1.1 AB Komisyonu 2009 Türkiye İlerleme Raporu 92
4.4.1.2 AB Komisyonu 2010 Türkiye İlerleme Raporu 96
4.4.1.3 AB Komisyonu 2011 Türkiye İlerleme Raporu 99
4.4.1.4 AB Komisyonu 2012 Türkiye İlerleme Raporu 103
4.4.1.5 AB Komisyonu 2013 Türkiye İlerleme Raporu 106
4.4.1.6 AB Komisyonu 2014 Türkiye İlerleme Raporu 108
4.4.1.7 AB Komisyonu 2015 Türkiye İlerleme Raporu 111
4.4.1.8 AB Komisyonu 2016 Türkiye İlerleme Raporu 112
4.4.1.9 AB Komisyonu 2018 Türkiye İlerleme Raporu 114
SONUÇ 117
KAYNAKÇA 121

KISALTMALAR

AAD: Avrupa Toplulukları Adalet Divanı

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

ATAD: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı

BM: Birleşmiş Millet

CEDAW: Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi

CEEP: Avrupa Kamu İşletmeleri Merkezi

EC: Avrupa Komisyonu

ETUC: Avrupa Sendikalar Konfederasyonu

GDI: Toplumsal Cinsiyete Dayalı Kalkınma Endeksi

GEM: Toplumsal Cinsiyete Dayalı Güç Ölçüsü

İHAS: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi

KAGİDER: Türkiye Kadın Girişimciler Derneği

NGO: Hükümet Dışı Kuruluş

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TC: Türkiye Cumhuriyeti

TCK: Türk Ceza Kanunu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜSİAD: Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze farklı boyutlarda varlığını her zaman hissettiren kadın erkek eşitsizliğine, demokrasi ve insan hakları problemi olarak bakılmakta ve çözüm için mücadele ulusal ve uluslararası alanlarda sürdürülerek yasal bir bağlayıcılık oluşturulmaya çalışılmaktadır.[1]

Bilhassa 2. Dünya Savaşının sona ermesinden sonra özgürlükçü bir havanın oluşması ve insan haklarının artık evrensel bir zemine oturtulması, yasal düzenlemelerle bağlayıcılık oluşturulması ve geliştirilmesi, insan haklarının kadın-erkek eşitliğini sağlaması demokratik yönetim biçimi benimseyen ülkelerin temel politikaları haline gelmiştir.[2]

Dünyada, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere, kurulan bütün uluslararası teşkilatlarda kadın haklarının korunması, gündemin önemli ve öncelikli maddelerinden birini oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedir.

Önemli uluslararası örgütlerden olan Avrupa Birliği müktesebatı ise iş yaşamına dahil olan kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasını sağlamak ve cinsiyetten kaynaklanan ayrımcılığı yok etmek maksadıyla çıkarılan kapsamı geniş düzenlemeleri içine almaktadır.[3]

Kadınlarla erkekler arasındaki eşitliği konu alan 1957'deki Roma Antlaşması bu konuda atılan ilk somut adımdır. Bu anlaşmanın ardından günümüze kadar geçen sürede iki cins arasındaki eşitlik konusu, Avrupa Birliği Hukukunun birincil kaynağını meydana getiren antlaşmalarda ve ikincil kaynaklarını oluşturan Yönergelerde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Avrupa Sosyal Şartında, birliğin cinsiyet eşitliğiyle ilgili politikasına destek olan Avrupa Komisyonu ve Konseyinde

---

1 Nazan Moroğlu , *Avrupa Birliği Antlaşmalarında ve Yönergelerinde Kadın Erkek Eşitliği*, MESS-SİCİL İŞ Hukuku Dergisi, Sayı 4,2006,s.209.

2 Aynı Yerde.

3 Nazan Moroğlu, *Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde kadın Erkek Eşitliği*, Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma, C.3,Yeditepe Ü. yayını,İstanbul 2004,s.131-143.

alınan kararlarda, Eşitlik Çerçeve Programlarında ve bunların dışında pek çok belgede kadınlarla erkekler arasındaki eşitliğe değinilmiştir.[4]

Sosyal hayatın içerisindeki tüm alanlarda kadın-erkek eşitliğin oluşturulması ile sosyal eşitlik ve toplumsal uyum sağlanmasını amaç edinen Avrupa Birliği ileriki dönemlerde, toplumsal bağlılık ve ekonomik başarı yönüyle önemli bir katkı sağlayacağı bilinen bir gerçektir. AB, 1997'de onaylanan Amsterdam Antlaşmasında ve 2000'de Lizbon'da gerçekleştirilen Avrupa Konseyi toplantısının sosyal politikalarla ilgili gündeminde toplumsal cinsiyetçi yaklaşımların ana politikaların tümüne yerleştirilerek, AB kapsamında kadınların sosyal, ekonomik ve siyasi alanda var olmalarının geliştirilmesi ve iki cins arasındaki eşitsizliğin her alanda ortadan kaldırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.[5]

Helsinki'de 10-11 Aralık 1999 yılında gerçekleştirilen AB devlet ve Hükümet Başkanları zirvesinde AB'ye adaylık sürecinde olan ülkemiz, AB üyeleri için geçerli olan, AB müktesebatını kabul etmek, mevcut mevzuatlarını buna göre uyarlamak durumunda ve bunun ötesinde benimsemiş olduğu bu kanunları pratik hayata geçirmek mecburiyetindedir. Bu kapsamda topluluk müktesebatında önemli bir yere sahip olan kadın-erkek eşitliğiyle ilgili gerekenlerin yapılması, eşitliği sağlayacak muamelelere yönelik düzenlemelerin iç hukuka yansıtılması ve uygulanması için ihtiyaç duyulan tüm tedbirlerin alınması AB'ye üye olmanın en önemli şartlarından biri şeklinde görülmektedir.

Türkiye, AB'ye üyelik sürecinde olduğu için aile hayatında ve iş alanında mevcut olan eşitsizliğin çözümlenmesi için AB'nin bu alanlara yönelik vermiş olduğu direktifleri uygulamak üzere birtakım düzenlemeler yapmış ancak bu

---

4 Nazan Moroğlu, *Avrupa Birliği Antlaşmalarında ve Yönergelerinde Kadın Erkek Eşitliği*, MESS-SİCİL İŞ Hukuku Dergisi, Sayı 4,2006, s.209.

5 Avrupa Komisyonu,2000 yılı raporu.

düzenlemelerin hayata aktarılma sürecinde beklenen sonuç elde edilememiştir ve cinsiyete dayalı ayırımcılık konusu ne yazık ki hala devam eden bir sorundur.[6]

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği'nde kadın hakları kavramının gelişim sürecini ve Türkiye'nin bu sürecin neresinde olduğunu, çalışmanın analitik yapısı bölümünde tanımlanacak soru ve hipotezler doğrultusunda ortaya koymaktır.

Yazarın bu konuya ilgisi '28 Nisan 2014' tarihinde, Ruken Alp ve Ayşe Yüksel tarafından Edirne'de gerçekleştirilen 'Mor Sertifika Programı Kadınların İnsan Haklarının Geliştirilmesi Yerel Farkındalık Semineri'nde şekillenmeye başlamıştır.

1.1. ANALİTİK YAPI

Bu çalışmada, "Kadın hakları nedir? Avrupa Birliği'nde Kadın Haklarının kapsayıcılığı ne ölçüdedir? Türkiye Kadın Haklarının dünü, bugünü ve yarını ne olmalıdır?, Avrupa Birliği ile üyelik süreci başladıktan sonra Türkiye Kadın Hakları konusunda ne gibi gelişmeler kaydetmiştir?" sorularıyla bağlantılı olarak, aşağıdaki hipotezler sınanacaktır:

Türkiye Avrupa Birliği'nin kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik politikalarını benimsemektedir ve mevzuatını Avrupa Birliği yasaları doğrultusunda değiştirmeye çalışmaktadır.

Türkiye'de yaşanan cinsiyet eşitsizliği Avrupa Birliği ile müzakere süreci başladıktan sonra olumlu yönde ilerleme sağlamıştır.

---

[6] Serap Palaz, *Kadın Erkek Eşitliği Açısından Türkiye'nin ve Avrupa Birliği'nin Bir Karşılaştırılması*, E-Akademi Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilimler İnternet Dergisi, sayı 40,Haziran 2015,s.40.

Türkiye cinsiyet eşitliğini sağlamak için mevcut yasaları değiştirmek ya da yeni yasaları kabul etmek konusunda gösterdiği başarıyı uygulamada göstermemektedir.

Bu çalışmanın siyaset bilimi açısından önemi, bu konuda birçok çalışma yapılmasına rağmen birçoğu güncelliğini yitirdiği için, bu çalışma son on yılda Türkiye'de ve dünyada yapılan Kadın Hakları çalışmalarına ışık tutacaktır ve güncel bir kaynak oluşturacaktır.

Bu çalışmada ortaya konan hipotezleri açıklamak için aşağıda açıklanan yol haritası izlenecektir:

Birinci bölümde, İnsan Hakları kavramı bağlamında, kadın hakları kavramının nasıl ortaya çıktığı ve dünyada aldığı yol incelenecektir.

İkinci bölümde ise kadın erkek eşitliğinin her alanda sağlanmasının, sosyal eşitliği ve toplumsal uyumu hedefleyen Avrupa Birliği'nin, bu alanda yaptığı çalışmalar, aldığı önlemler ve geleceğe yönelik takip edilecek politikalar değerlendirilecektir.

Üçüncü ve son bölümde ise, Türkiye'de kadın haklarının tarihçesine bakılarak, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'nin kadın erkek eşitliği konusunda nerede olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.2 YAZIN

Dünyada kadın haklarının farklı boyutlarının incelendiği birçok eser mevcuttur. Fakat bu eserlerin büyük çoğunluğunu Fransız Devriminin sonrasına yığılmıştır. Fransız Devrimi Yeniçağın en önemli belgesi sayılan 'İnsan Hakları Bildirgesi'ni ortaya koyduğu zaman, soylu bir Fransız kadın olan Olympe de Gouge

kadınlara da eşitlik, özgürlük ve kardeşlik haklarının tanınmasını istedi. Bu amaçla 1791'de *'Declaration des droits de la femme et de la citoyenne* - Kadın ve Kadın Yurttaşların Hakları Beyannamesini' kaleme aldı. Bu bildirgeyi o zamanki devrimci yönetime sunmak suretiyle, kadın erkek eşitliğini hukuk yoluyla saptamak ve kökleştirmek istedi. Ama bildirge o zaman reddedildi ve Olympe de Gouge giyotine gönderildi. Gouge idam sehpasına çıkarken şu sözleri söyledi: 'Madem ki kadına giyotine çıkma hakkı veriliyor, kürsüye çıkma hakkı da verilmelidir.'[7]

Kadınların eşit haklar için mücadele başlatabilmesi için Fransız Devriminin üstünden yüz yıl geçmesi gerekti. On dokuzuncu yüzyıl kadınların bazı haklar için çetin mücadeleler verdiği bir dönem oldu. İlk mücadeleler genelde, sokak hareketleri ve polisle çatışma şeklinde yürütülüyordu. İngiltere'de oy hakkı için mücadele veren 'süfrajetler' kitlesel şiddete başvurup, ölümüne girişimler yapmıştı.[8]

Batı ülkelerinde ve ABD'de kadınlar, uzun süren mücadeleler sonunda, siyasal haklarını kazandılar. Oy kullanma hakkı dünyada ilk kez ABD'nin Wyoming eyaletinde 1890 yılında elde edildi. Takip eden yıllarda bu hak Amerika geneline yayıldı. Kadınlara oy hakkı, Norveç'te 1913, İngiltere'de 1928, Türkiye'de 1934, Fransa'da 1944, İsviçre'de uzun direnişlerden sonra 1971 de kabul edildi.[9]

Toplumsal roller açısından bakıldığında, ataerkil aile düzenine göre, kadın, doğal ev kadını, erkek evi geçindiren oluyordu. Bu durumda, kadının ev işlerini üstlenmesi, toplumsal işlevlerin erkeğe bırakılması savunuldu. Erkeğin, nasıl ailede egemense, toplumda da egemen olması doğal sayılıyordu. Böyle olunca, kadınlara seçme ve seçilme hakkı vermek için bir neden yoktu. Bu durum, kadın düşünürleri, kadınların toplumsal rollerini tartışmaya ve kadın erkek eşitliğini savunmaya yöneltti. Bu uğurda ortaya çıkan ve dünyada ses getiren başlıca eserlerden biri Simon de Beovior'un, 1949 da yayınlanan 'İkinci Sex' kitabıdır. Bu kitapta 'İnsan kadın doğmaz, kadın olur' diyerek, kadınlara benimsetilen ev işçiliği rolünün,

[7] Şirin Tekeli, *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1977, s. 71.
[8] Aynı yerde.
[9] Gürgün Say*, Siyasal Değişimde Kadın Boyutu*, Kurtiş Matbaacılık, Kasım 1998, s. 5.

biyolojik değil, toplumsal olduğunu vurgulamıştır. Aynı şekilde Shulamith Fireston 'Erkeklerle kadınlar biyolojik olarak farklıdır, ama bu farklılık eşitsizlik sebebi olmamalıdır, her iki cins de insan olduğuna göre toplumda insan hakları açısından eşit olmalıdır' demiştir.[10] Bu tezlere göre, hepimiz insan olarak doğduk, sonradan toplumda hazır bulduğumuz değerlere göre kadın ve erkek rollerine sokulduk. Ayrıca bunun böyle olduğunu kanıtlayan örneklere de rastlanmıştır. Örneğin Antropolog Margaret Mead, Yeni Gine'de kadınların 'erkeksi', erkelerin 'kadınsı' denilen rolde yaşayan kabileleri ortaya çıkarmıştır. Erkeklerin 'ev içi', kadınların 'ev dışı' işleri üstlendiği, erkeklerin süslenip karılarının eve dönmesini bekledikleri bir düzenin varlığını göstermiştir.[11]

Bu gelişmeler sonucu 1960'lı yıllarda, yeni etkili bir akım ortaya çıktı: 'Women Liberty-Kadınların Kurtuluş Hareketi'![12] 1940'ların sonunda Simone de Beauvoir'ın varoluşçu felsefesinin ışığı altında kadın sorunsalını sorgulayan ve sonuçta kadının her zaman 'öteki' kalmaya mahkum olduğunu vurgulayan analizle yetinmek istemeyen 'çiçek çocukları ' daha güzel, daha barışçı ve daha adil bir dünya yaratmak için tüm toplumsal düzenleri bir eleştiri yağmuruna tuttular. Bunun sonucunda kadın sorununun sadece yasalarda eşitlik getirmekle çözülemeyeceği noktasından hareket eden bu yeni kuşak çok çarpıcı, meydan okuyucu bir dizi slogan oluşturdu. Daha sonraları ayrıntılı bir analize tabi tutulan sloganların en önemlisi 'kişisel olan siyasaldır' sloganıdır.[13]

Yeni yorumlara yol açan diğer bir saptama ise kamusal alanla kişisel alanın ayırt edilemeyeceğidir, kadının özel yaşamını denetimden uzak tutmak kadını her türlü baskı, ezilme, horlamaya mahkûm etme anlamına gelir. 'Kadın kurtuluş hareketinin en fazla sorguladığı kurum ataerkil değerlere dayanan aile müessesesi olmuştur. Bunun sonucunda Batılı ülkelerin tümünde aile hukukunda erkeğe tanınan ayrıcalıklı konum kaldırılmış, yerine ortaklığa dayalı ortak bir yönetim şekli yerleşmiştir. 1960'lı yıllardan sonra uluslararası arenada güç kazanan insan hakları

[10] Aynı yerde.
[11] Aynı yerde.
[12] Palo Alto, *Women: A Feminist Perspective*, California, 2. baskı, 1979, s. 557-574.
[13] Vicky Randall, *Women and Politics*, University of Chicago, Chicago,1987, s. 13.

konusundaki çalışmalar daha demokratik, daha eşitlikçi bir anlayışa yol açtı. O kadar ki 90'lı yılların ortasında hedefin 'eşitlikçi demokrasi' olduğu saptandı. Bunun anlamı şudur: Kamusal yaşamın hiç bir kesiminde bir cinse ait tekelci bir temsile izin verilmemelidir.[14]

Nermin Abadan Unat'ın da Batı Avrupa'da Kamu Yaşamında Kadın Sorununun Örgütlenmesi' kitabında geniş bir şekilde yer verdiği bu başarılı mücadele, her ideolojide olduğu gibi bir 'back-lash'e(gerileme) hedef oldu.[15] 1960'larda büyük gürültülerle karşılanan ve kamuoyunun desteğini kazanan Kadın Kurtuluş Hareketi aslında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendini yenileyememiş olan endüstri sektöründe beliren insan gücü eksikliğini doldurmaya hizmet etti. Ne zaman ki iletişim teknolojisinde kaydedilen baş döndürücü gelişmeler etkisini göstermeye başladı ve Berlin duvarının yıkılması ile birlikte kapitalizm global çapta egemenliğini ilan etti, kadınlara ilişkin politikalarda önemli değişiklikler gözlendi. Eski sosyalist ülkelerde kamu sektörünün finansmanı sayesinde işletilen çocuk kreşleri ve okul öncesi kurumlar ücretsiz hizmet vermemeye başladı. Yine bu ülkelerde kadınların diledikleri zaman çocuk sahibi olmalarını mümkün kılan liberal nüfus politikaları yerini dinsel söylem ve muhafazakâr politikalara terk etmek zorunda kaldı. Ailenin kutsal önemi vurgulanarak kadınların ekonomik bağımsızlığının sanıldığı kadar yararlı olmadığı belirtilmeye başlandı.[16]

1992'de yayınladığı 'Tarihin Sonu' adlı kitabı ile dikkatleri üzerine çeken siyaset bilimcisi Francis Fukuyama ise, bundan böyle küreselleşen ekonomi karşısında ancak piyasa mekanizmasının geçerli olacağını ve özel sektörün tüm girişimlerini kar amacı ile yapacağını vurguladı.[17] 1996'da yayınladığı 'toplumsal Erdemler ve Refahın Yaratılması' adlı son yapıtında ise sınırsız kapitalizmin yer yer aile yapısını zedelediğine, çocukların başıboş kalmasına yol açtığına dikkat çekerek kadınlar için asıl uğraşın aile hayatı ve ev yönetimi olması gerektiğini ileri sürdü. Böylece bir kez daha düne kadar kadının ekonomik bağımsızlığına

---

14 Council of Europe,The Gender Perspective,Strasbourg,1995,s.14.

15 Susan Faludi,Backlash, *The Undeclared War Against American Women,Anchor Book,* New York,1991,s.40.

16 Nermin Abadan Unat,"İdeoloji Açısından Kadın Araştırmaları", Oya Çitci, *20.Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek* ,TODAİE,Kasım 1998,s.8.

17 Francis Fukuyama,*The End of History and the Last Man*,Penguin Books,1992,s.106.

kavuşturulmadıkça özgür bir birey olamayacağı, çocuklarını demokratik değerlere göre yetiştiremeyeceği şeklindeki tez 180 derece ters çevrilmiş oldu. Hedef, Hitler döneminde olduğu gibi dünyaya egemen olacak üstün bir ırk yaratmak için kadınların seferber edilmesi değilse de çağımızda gelişmiş ülkelerin çoğunda kadınların erken emeklilik yolu ile yuvalarına geri gönderilmeleri, tercihen yarı zamanlı işlerde çalışmaları ya da evlerinden çıkmaksızın bazı uzmanlık uğraşlarıyla meşgul olmaları tavsiye edilmektedir.[18]

Bu durum konunun ne kadar nazik olduğunu gösteriyor: Bir yandan evrensel tek tanrılı dinler kadınların en kutsal toplumsal görevlerinin analık olduğunu vurgulamakta ve onlardan kendi istek ve özlemlerini gelecek kuşaklar için feda etmelerini talep etmektedir. Öte yandan piyasa mekanizması giderek pahalılaşan yeniden üretim sürecinin en ucuz işgücünü sağlamak amacıyla, bu işi ücret ödemeksizin ev kadınlarının sırtına yüklemeye çalışmaktadır. Oysa işleyen, dinamik, yurttaşların faal katılımına dayanan demokratik bir sistem kadının da erkeğin de katkısına muhtaçtır.[19]

Kadın haklarının gelişimine bir de Türkiye'nin penceresinden bakılacak olursa, bu konudaki araştırmaların geçmişi kuşkusuz çok yenidir. Türk kadınının haklarının bilimsel yöntemlerle araştırılması daha gerilere doğru uzanmaktadır.[20] Bu konuya eğilmiş bulunan Ferhunde Özbay, bu araştırmaları beş değişik zaman dilimi içinde ele almıştır. Her zaman dilimini diğerinden ayıran özellikler şunlardır: Belli bir ideolojiyi benimsemeleri, kadın sorununa yaklaşım biçimi, uyguladıkları yöntem. Özbay birinci zaman dilimi olarak Kemalist reformu kapsayan 1920-30 dönemini anlamaktadır, Özbay'a göre bu reformlar Tanzimat'tan bu yana süregelen toplumsal dönüşümlerdir. Bu dönemde kadınların özgürleşmesi milliyetçi ideolojiden esinlenerek salt hukuksal bir çerçevede ele alınmıştır. Karşılaştırmalar kadının İslam öncesi ve İslam sonrası topluluklarda işgal ettiği konum üzerine yapılmıştır.[21]

---

18 Aynı yerde.
19 Nermin Abadan Unat, a.g.e.,s.9.
20 Aynı yerde.
21 Ferhunde Özbay,*Women,Family and Social Change in Turkey*,UNESCO,Bangkok,1990,s.12.

İkinci dönemi kapsayan 1940-50 yılları köy monografilerinin ağır bastığı dönemdir. Bu monografilerde ataerkil aile ve işbölümü incelenmiştir. Üçüncü dönemi kapsayan 1960'lar ile 70'lerin ortasına kadar Türk sosyal bilimciler öncelikli olarak, aile planlaması ve doğurganlık konuları üzerine eğilmişlerdir. Bu dönemde kentsel/kırsal statü farkları, ailenin büyüklüğü, kadının eğitim düzeyi ele alınmıştır. Dördüncü evreyi temsil eden 1980'lerde kadın sorunu farklı yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmıştır. Kemalist ideolojinin savunucuları da sorunu laiklik ve milliyetçilikle birlikte daha çok Batılılaşma açısından ele almaya başlamışlar ve Türk kadınlarının büyük çoğunluğu adına yeni haklar istemeye çalışmışlardır.[22] Beşinci dönemi kapsayan 1980'lerden sonra bir yandan feminizmin ana fikirleri benimsenmiştir, öte yandan birbirine zıt düşen yorumlar yapılmıştır. Bu konuda yansız bir görüş dile getiren Yeşim Arat'a göre 1980'ler kadın hareketi, Kemalist geleneğin belki beklenmedik, fakat kaçınılmaz uzantısıdır. Kadın hareketi Kemalist reformların önderliğinde gerçekleşen Batılılaşma sürecinin bir parçasıdır. Arat'a göre, kadın hareketinin en önemli sonucu, belki de kendisi için tanımadığı amaçlara rağmen, Kemalist ülküleri yaşatmış olmasıdır.[23] Arat, böylece yeni kadın hareketini Kemalizm'le eklemlemekte, ayrıca bu akımın büyük ölçüde 1960'dan sonra Batı'da gelişen feminist akımın etkisi altında kaldığını ifade etmektedir.[24]

Zülal Kılıç'ın, 'Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel bir Bakış' isimli makalesinde genişçe bir şekilde ele aldığı gibi 1990'lı yıllarda kadın hareketinde bir kurumsallaşmaya doğru bir yönelim gözlenmektedir. Kadınlara yönelik dayağa karşı ortaya çıkan tepkilerin bir ürünü olan Mor Çatı kadın Sığınağı Vakfı bu yönelimin somut bir göstergesidir. 1990 yılında açılan vakfın amacı, kadınların aile içinde ya da aile dışındaki bir ortamda şiddete maruz kaldıklarında sığınabilecekleri evler oluşturmak, faaliyet gerçekleştirmek, bir meslek edinmeleri için veya mesleklerini yapmada destek olmaktır. Vakıf faaliyetleri olarak hukuki ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin verilmesi mağdur kadınlar için oldukça önemli bir konudur. Şiddet mağduru kadınlara yönelik danışmanlık hizmeti vermek

---

[22] Ferhunde Özbay, The Impact of Education on Women in Rural/Urban Turkey,s.160-180.

[23] Yeşim Arat, 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizm'in Radikal Uzantısı, Necla Arat, Türkiye'de kadın Olgusu, İstanbul, 1992, Say Yayınları, s. 76.

[24] Yeşim Arat,a.g.e.,s.84.

amacıyla 1993'te Ankara'da Kadın Dayanışma vakfı kurulmuştur. 1990'lı yıllar daha birçok kadın örgütünün kuruluşuna tanıklık etmiştir.[25]

Günümüze geldiğimizde, kadınların haklarını elde etme konusunda ne oranda başarıya ulaştığı, hedeflerine ne oranda yaklaşabildiği elbette tartışma konusudur. 1990'lardan itibaren ülkemizde toplumsal cinsiyet duyarlılığının geliştiği; kadınların, haklarından haberdar oldukları ve kendilerini ifade edebilecekleri ve kendi kararlarıyla yaşamlarını belirleyebilecekleri alanların artırıldığı ifade edilebilir. [26]

Ne yazık ki, toplumda cinsiyet ayrımcılığı konusundaki duyarlılıkta bir artış olmasına karşın, veriler, hem de toplumun ve kültürün ataerkil yapısında, hem kadınların statüsünde önemli bir farklılık olmadığını göstermektedir.

TÜSİAD (Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği) ile KAGİDER'in (Türkiye Kadın Girişimciler Derneği) birlikte oluşturduğu raporda kadınların sosyal hayatın içerisinde güçlenmeleri ve her alanda özgürleşmeleri için istenilen düzeyde olmayan fakat 'gerekli' olan şartın eğitim, iş yaşamı ve siyasi alanda eşit katılımların olduğu; söz konusu alanların tamamının toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığı ve eşitsizlikleri içerdiği; kadınların sosyal hayat içerisinde istedikleri yere gelebilmeleri ve güçlenmeleri için eğitimin, çalışma hayatının ve siyaset alanlarının içinde aktif olmaları gerektiği, konuları üzerinde durulurken kadının gerçekte devam eden haksız uygulamalara maruz kalması anlaşılamamaktadır.[27]

Bilim ve teknoloji çağının yaşandığı günümüz Türkiye'sinde bile kadın, toplum içindeki yerini hala alamamıştır. Ülkemizde demokrasinin ne ölçüde uygulandığını konusu irdelenmedikçe kadına yönelik ayrımcılığın bitmeyeceğini ifade eden sosyolog Emre Kongar, 'Demokrasimizle Yüzleşmek' başlıklı eserinde şu tespitte bulunmaktadır:

---

[25] Zülal Kılıç, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel bir Bakış", Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu, *75 yılda Kadınlar ve Erkekler*, Türk Tarih Vakfı,İstanbul,1998,s.357.

[26] Fatmagül Berktay, Cumhuriyet'in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak, Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu,75 yılda kadınlar ve erkekler, Türk Tarih Vakfı, İstanbul, 1998, s.1.

[27] TÜSİAD-KAGİDER Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği(Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri) ,Temmuz 2008.

"Kadına ayrımcı yanaşan erkek egemen feodal kültür, tabii Türkiye'nin nispeten daha az gelişmiş yörelerinde daha acımasız daha trajik sonuçlar doğuruyor. Kamuoyunda yanlış olarak önce namus sonra da yine yanlış olarak töre cinayetleri olarak adlandırılan cinayetler kadın ayrımcılığının doruk noktası, en trajik bir biçimde dışa vurumudur. Ailesinin rızasını almadan kendi isteğiyle bir erkeğe varan kızlar, kan davası veya başka nedenlerle kaçırılan kızlar ve kadınlar, ya da en korkuncu aile içinde büyükler tarafından ırzına geçilen ve hamile kalanlar aile kararıyla infaz edilmekte. Üstelik infaz görevi yaş indiriminden yararlansın diye genellikle küçük erkek kardeşlere verilmekte. Çok sık olmamakla birlikte kimi zaman aile içinde tecavüze uğrayıp hamile kalanların infaz kararını veren aile meclisine de bizzat bu ahlaksızlığı yapan "büyük(!) başkanlık etmekte. Böyle örneklerin bırakınız kadına yapılan ayrımcılığın, insanlık suçu olduğunu düşünüyorum." [28]

1.3 YÖNTEM

Bu çalışmada, konuyla ilgili yayınlanmış Türkçe ve İngilizce, kitap, makale, köşe yazıları, doktora ve yüksek lisans tezleri ikincil kaynaklar olarak kullanılmıştır. Mor Çatı, İstanbul Barosu, İstanbul Kadın Müzesi, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, Avrupa Komisyonu, Ewla (European Women Lawyers Association) gibi kuruluşların internet sayfalarına birincil kaynak sağlamak üzere başvurulmuştur.

Ülkemizde kadın-erkek eşitliği konusuna yaklaşımın ne olduğu ve mevcut cinsiyet eşitsizliğindeki boyutları anlamak için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) geliştirmiş olduğu endekslerine başvurulmuştur. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Kalkınma Endeksi (Gender-Related Development Index – GDI) ve ayrıca, kadınların ekonomik ve siyasal yaşamdaki dağılımını ve katılımını ölçen Toplumsal Cinsiyete Dayalı Güç Ölçüsü (Gender Empowerment Measure – GEM) endekslerine başvurularak kantitatif veriler elde edilmiştir. Araştırma konusu ile

[28] Emre Kongar, *Demokrasimizle Yüzleşmek*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007, 5. Basım, s.85.

ilgili güncel veriler için sıkılıkla www.5wcw.org, www.womenlobby.org sitelerine başvurulmuştur.

1.4 KAVRAMLAR

Bu çalışmada; toplumsal cinsiyet, ataerkillik, feminizm, kadın hakları kavramları açıklanacaktır. Bu kavramlar irdelenirken özelden genelene doğru bir sıra izlenecektir.

Toplumsal cinsiyet kavramıyla cinsiyetin biyolojik anlamından çok toplumsal anlamına ve bu anlam kapsamında toplumsal cinsiyete yüklenen rollere dikkat çekilmektedir. Toplumsal cinsiyetin kadın ve erkeğe ait olan rollerin neler olduğunu toplumun kadından ve erkekten beklentilerine göre biçimlendirdiği bilinmektedir. Bu süreçte cinsiyet kimliği sosyalleşme ve sosyal kurumlar vasıtasıyla tekrar üretilmektedir.[29] Simone de Beauvoir, bu durumu 1952'de yayınlanan 'second sex' adlı eserinde kadın olarak doğulmadığı süreç içerisinde kadın olunduğunu ifade etmiştir. Yapılan değerlendirmede de belirtildiği gibi artık biyolojik cinsiyetin farklılığı değil toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların sosyal hayatın içindeki ikincil rollerinin analiz edilmesinde daha detaylı bilgiler verdiği açıktır.[30]

Toplumsal cinsiyet, erkek ve kadın arasındaki 'gerçek' toplumsal farklılık olarak değil, toplumsal rollerinin, ekonomik konumları veya etnik ve ırksal topluluklara mensubiyetlerinin aksine cinsel/biyolojik farklılıklarıyla tanımlandığı özneler grubuna ilişkin söylem tarzı olarak anlaşılmalıdır.[31]

Ataerkillik kavramına bakılacak olunursa, bu kavram insanlık tarihi boyunca erkeklerin kadınlar üzerinde baskınlık kazanmak ve arttırmak için kullandıkları

---

[29] Sema Buz, "Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması", Connell, R.W,*Toplumsal Cinsiyet ve İktidar-Toplum, Kişi ve Politika*, Ayrıntı, İstanbul, 1998,s.40.

[30] Sema Buz, Feminist *Sosyal Hizmet Uygulaması,Toplum ve Sosyal Hizmet*, Nisan 2009, cilt 20,sayı 1,s.54.

[31] Nira Yuval Davis, *Cinsiyet ve Millet*, İletişim, İstanbul, 2003, s.210.

mekanizma, ideoloji ve sosyal yapıları kapsar. Ataerkillik sözcüğü baba ya da 'patriyark'ın kuralları anlamına gelir ve özel bir tür olarak 'erkek baskın aile'yi tanımlamaktadır.[32] Günümüzde ise erkek baskınlığından daha çok kadınlar üzerinde erkeklerin baskın olması ve kadınların çeşitli yollarla daha alt konumda tutulmalarını sağlayan bir sistemi tanımlamakta kullanılan güç ilişkilerini ifade eder.[33] Ataerkillik, Mackinnon'a göre, 'kadın üzerinde erkek egemenliğini haklı gösteren bir inanç ve fikirler dizisine işaret eden evrensel bir ideolojidir.[34]

Ataerkillik genelde kadınlar üzerindeki erkelerin baskınlığını yöneten çok yakın çok yakın cinsel karşılaşmalardan en genel ekonomik ve ideolojik faktörlere kadar düşünce ve uygulamaları yansıtır. Yalnızca erkeklerin kadınlara göre daha güçlü varlıklar olmasını değil, üstün gücün tek, doğru, normal ve doğal olduğuna dair ideolojik açıdan oluşan yasallaşma ve erkek gücündeki hiyerarşik yapıyı tanımlar.[35]

Başka bir açıklamada ise ataerkillik, cinsiyetler arasında meydana gelen modern güç ilişkileri diğer bir deyişle 'erkek baskınlığı'dır. Marksist yaklaşımın dikkat çektiği feminist kuramda da kadınların yaşadığı baskı ve cinsiyet ya da toplumsal cinsiyet sistemi, çoğunlukla kapitalizm ve ona bağlı oluşan sınıf sistemiyle bağlantılı değerlendirilir.[36]

Kadın haklarının gelişim sürecini irdelerken, çağdaşlık seviyesi ileri olan ülkelerdeki ve ülkemizdeki tarihi sürecini, gelişmesini, bugününü irdelemeden önce feminizmin yaklaşımlarını görmek, yapılmak istenen sorgulama için rasyonel bir yol izleme olanağı sunacaktır. Feminizm, genel olarak cinslerin eşitliğini savunan ve kadın-erkek eşitliğinin olması gerektiğini ileri süren bir öğreti şeklinde açıklanabilir. Mackinnon, çağdaş feminizmi açıklarken, cinsiyetler arasında gelişen ilişkilerin sosyal açıdan örüntüsünü ve onu farklılaştırmanın yollarını ararken, mevcut

---

[32] Sema Buz, *Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması,Toplum ve Sosyal Hizmet*, Nisan 2009, cilt 20,sayı 1,s.55.

[33] K. Bhasin, *What is Patriarchy?*,Kali for Women Press, India,1993,s.16.

[34] C. Ramazanoğlu, *Feminism and the Contradictions of Oppression,* New York, Routledge,1989,s.34.

[35] Aynı Yerde.

[36] G.A. Jonasdottir, *Why Women are Opressed?,* Philedelphia,Temple University Press,1994,s.5.

toplumsal cinsiyet tecrübesinin merkezine kadınların tecrübelerini ve söz konusu tecrübelerden edindikleri bakış açılarını yerleştirir.[37]

Andre Michel'in feminizm tanımı ise, kadınların toplum içindeki rol ve haklarını geliştirmeyi öngören bir öğretiyi vurgular. Feminizmin ilgi odağını, kadın-erkek arasında var olan sosyal farklılık, bu farklılığın anlamı, sebepleri ve neticeleri şeklinde tanımlamıştır. Eisenstein'e göre ise feminizm, 'erkek üstünlüğünü sona erdirme mücadelesi değil, baskınlığın ideolojini kökten kazıma mücadelesidir.[38]

Feminist literatürün genişliğine karşın meşgul olduğu konular kabaca üç temel soruna indirgenmiştir. İlk sorun feministlerin ortak kaygılarının nedenlerini inceleme çabasıdır: kadınlar neden/nasıl baskı altındadırlar? Kadın ve erkek arasındaki farklılıkların ontolojik temelleri ile ilgilidir: bu farklılıklar biyolojik, sosyolojik olarak ya da her ikisinin bileşimiyle mi meydana geliyor? Genel tartışma biyolojik ve toplumsal cinsiyet tartışması olarak bilinir. Üçüncü sorun, erken dönem feminist literatürün etno santirik ve Batı merkezci olan basitleştirici perspektiflerine duyulan tepkiden doğmuştur. Sorun kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin genelleştirilmiş tanımlamaları üzerindeki etkisiyle ilgilidir.[39]

Feminist düşüncenin vücut bulduğu asıl ve en geniş kavram olan kadın hakları kavramını açıklamadan önce insan haklarına kavramına da değinilmelidir.

İnsan hakları, genel anlamda değerlendirildiğinde, insan olan canlının insan onuruna uygun şekilde davranılma hakkına sahip olduğu belirtilir. Uluslararası insan hakları belgelerinin birçoğunda tüm ayrıntıları verilerek belirtildiği gibi, insanın insan olmasından doğan tartışmasız, devredilmez haklardır. Bu haklar, sosyal politika, kamusal fayda veya diğer ahlaksal ya da siyasal kaygının üzerinde tutulan

---

37 A.C Mackinnon, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, Metis kadın Araştırmaları Dizisi, No: 15, İstanbul,2003, s. 58.

38 R. Z. Eisenstein, *Imagining Feminism,Contemporary Feminist Theory A Text Reader*,M.F Rogers, mcGraw-Hill,1998,s.474.

39 N. Yuval-Davis, *Cinsiyet ve Millet*, İletişim, İstanbul, 2003, s. 200.

bir değerdir. Söz konusu haklar, devlete ve de özel kişilere, örgütlere karşı savunulabilecek haklardır.[40]

Kişilerin sahip oldukları insan hakları, kişinin kendisini gerçekleştirmesinde ve kabiliyetlerini geliştirmesinde özgür olacakları bir ortam olması gerektiğini savunur. Bu bağlamda, ideal bir dünya yaratılması insan haklarının elde edilmesinin yanı sıra kadın haklarının, çocuk haklarının vb. konularda uygulama eksikliğinin tartışılmaması anlamına gelmektedir. Nitekim insan hakları cinsiyet ve yaş ayrımcılığı yapılmaksızın herkes için geçerli bir hak olacaktı. Oysa yaşanan durum ideal bir dünyada olmadığımızı göstermekte ve bu sebeple kişi haklarının somut bir biçimde ortaya konmasına ve yasal bir teminat altına alınmasına ihtiyaç vardır. [41]

Tarih boyunca kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmadığı ve günümüzde dahi birçok bölgede geçmişte yaşanan haksızlıkların birçoğunun hala yaşanıyor olması bilinmektedir. Yaşanan eşitsizlik, yoğunluk ve biçim yönünden toplumlara göre farklılaşsa da özünde hala aynı olduğu ifade edilebilir. Ataerkil bakış açısı ve erkek egemenliği, eski Mezopotamya'dan başlayarak günümüze kadar değişik toplumsal yapılarda varlık göstererek yaşamaya devam etmiştir. Eleştirilen bir bakış açısı olmasına rağmen büyük bir başarı göstererek varlığını devam ettiren bu anlayış, kültürel bir yöne sahip olduğundan silinmesi zor olmaktadır. Toplumun her kademesine sinmiş ve kök salmış olan ataerkil yaklaşımların ve tutumların kültürler arasında ve nesilden nesle çok az sorgulanarak veya eleştiriler olduğunda bunların "tarihe yazılması" engellenerek aktarılmış olması ataerkil anlayışın var olma sürecini başarılı kılmıştır. Ataerkil yapıya sahip toplumların oluşturduğu zamana karşısında en direngen kalıplar, "kadınlık" ve "erkeklik" kimlikleriyle bunlar arasındaki ilişki ve davranışları açıklayan örüntüler olmuştur.[42]

Uluslararası birçok bildirge ve belgenin yayınlandığı 20. yüzyılın ilk yarısında, cinsiyet faktörü göz önünde bulundurulmadan olaylar karşısında kör

---

[40] Fatmagül Berktay, *Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi Ve Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim Ve Araştırma Birimi,Sivil Toplum Ve Demokrasi Konferans Yazıları, No: 7, İstanbul, 2004, s. 1.

[41] Fatmagül Berktay,a.g.e.,s.5.

[42] Aynı yerde.

olmaya devam edildi ve kadınlara ait özgül haklar genel bir çerçevede "insan hakları" paketi içinde değerlendirildi. Bu şekilde, kadınlarla ilgili özgül haklardan kaynaklanan problemlerin ifade edilmesi, toplum ve devlet tarafından tanınması ve bu bağlamda da çözüme kavuşturulması gecikmiş oldu. Fakat bilhassa 1970'li yıllarda adından çok söz ettiren feminist akım, toplumsal bir harekete dönüşerek bu konuda toplum nezdinde olması gereken bilinç ve duyarlılığı artırdı ve buna göre de Birleşmiş Milletler, 1979'da Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini (CEDAW) üye ülkelerin onaylaması için imzaya açtı. Bu şekilde uluslararası hukukta yer alan insan hakları belgelerinin, genel bir çerçeve olduğu ve kadınların özgül sorunlarına tam olarak çözüm üretemediği ve bu hususta özel düzenlemelere ve tedbirlere ihtiyaç duyulduğu görülmüş oldu ve "kadın hakları" kavramı, uluslararası alanda oluşturulan hukuk belgelerine daha çok yer verilmeye başlandı.[43]

Bu çalışmada, dünyadaki ve Türkiye'deki kadın haklarının ortaya çıkışı, tarihçesi araştırılırken sosyolojik boyuttaki feminist yaklaşıma göre değerlendirilme yapılmıştır.

Sosyolojik boyut açısından feminist yaklaşımın kadınlarla ilgili tüm rollere eleştirel bir bakış açısı getirdiği ifade edilebilir. Kadınların aile hayatında, siyasette ve iş alanında edindiği konumlarıyla alakalı geleneksel anlayışı eleştirmiştir. Feminist anlayışa göre değerlendirme, kadına yönelik belirlenen roller, erkeği sosyal yaşamın içine dahil ederken kadını özel alanda sınırlı bırakmaktadır. Kadının üzerindeki belirlenmişlik, onu sosyal, kültürel ve siyasi alandan uzaklaştırmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında en etkili faktörler, kadınların ya da kız çocuklarının eğitim olanaklarından yararlanamaması, iş hayatına katılma sürecinde daha çok enformel sektörlerde ucuz işgücü şeklinde görülmesi ve bu şartlarda çalışmaya mecbur bırakılması, küçük yaşlarda evlenmeye zorlanmaları gibi süreçlerdir. Bundan dolayı feminizm, kadını hep ikinci planda bırakan, edilgen, gücü olmayan ve eksik

---

[43] Fatmagül Berktay, *Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi Ve Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim Ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum Ve Demokrasi Konferans Yazıları, No:7, İstanbul 2004, s.8.

kabul edilen anlayışa karşı çıkar. Kadın kimliği, iki cins arasında yaşanan karşıtlıkta her zaman olumsuz taraf olarak algılandığı için toplum yönüyle kadınlardan beklenilen davranışlar kadınlara öngörülen roller kapsamında olmuştur. [44]

Çalışmanın karşılaştırma ve analiz boyutu olan diğer kısımlarında ise elde edilen verilen objektif bir şekilde ortaya konularak araştırma sorularına cevap verilmeye çalışılmıştır.

[44] Gül Aktaş, *Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak* ,Edebiyat Fakültesi Dergisi, cilt. 30, sayı. 1, Haziran 2013, s. 69.

2. KADIN HAKLARI VE CİNSİYET EŞİTLİĞİ

2.1 Kadının İnsan Hakları Kavramı

Bireyin yalnızca insan olmasının sonucu olarak ortaya çıkan insan haklarına dair kurallar değerlendirildiğinde, özne olarak "hiç kimse", "her vatandaş", "herkes", gibi terimlerin kullanılması, eşitlik temelinin vurgulandığını göstermektedir.[45]

Çeşitli haklar içerisinde özel bir grubu meydana getiren insan hakları, haklar içerisinde en üstün olarak görülmesi gereken ahlâkî haklardır ve bu haklarla ilgili her gelişim Batı'da yaşanan çeşitli çatışmalara göre şekillenmiştir.[46] Bu konuyla ilgili olarak Galtung, insan haklarını bir kurum olarak değerlendirirken modern sistemle yönetilen devlet yapısının Batı'da yaşanan gelişmelerden etkilenmemesinin neredeyse imkansız olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında, bu süreçte etkili olan sosyal grupları irdelemiştir. Galtung, insan haklarının nasıl geliştiğiyle ilgili değerlendirmesinde gelişim sürecini; aristokrasinin karşısında duran burjuvazi birinci kuşak, burjuvaziye karşı meydan okuyan köylü ve işçilerin oluşturduğu ikinci kuşak, teknokrasiyi istemeyen kadınlar, çocuklar ve doğadan oluşan üçüncü kuşak, Batı'nın faaliyetleri karşısında duran Batılı olmayanların oluşturduğu grup ise dördüncü kuşak şeklinde belirtilmiştir.[47] Bu bağlamda değerlendirildiğinde insan haklarının gelişim sürecinde üçüncü kuşakta bulunan kadına ait haklar, insan hakları çerçevesinde ele alınıp ayrı bir kategoriyi oluşturmamakla birlikte üzerinde düşünmeye değer görülmemiştir.[48]

Fakat kadınlar yönüyle ele aldığımızda, bu kuşakların hepsinin hakkın tanımının gelişiminde önemli bir paydaş oldukları belirtilebilir: Bu haklar, çoğunlukla erkeklerin yaşam tecrübelerine ve önceliklerine dayandığı için, var olan yapıları ile kadınların hangi zorluklarla karşılaşabileceklerini tümüyle göz önünde bulundurmamakta ve

---

45 Akıllıoğlu, 1995, s.2.
46 Donnelly, 1995, s.22.
47 Galtung,1999, s.165.
48 Donnelly,1995, s.234.

onların ihtiyaç duydukları alanlarda sorunlarına yanıt vermemektedir.[49] İşte tam da bu noktada 'kadınların insan hakları' konusu gündeme geliyor. Charlesworth'un belirttiği gibi, farklı hak kuşakları arasındaki ilişki ve insan hakları hukukunun temelinin ve dayandığı ön kabullerin sorgulanması konusunda genel bir isteksizlik söz konusu. 'Kadınların uluslararası insan hakları'nın geliştirilmesi yönündeki isteği, insan haklarını belirleyen hukukun temelinin sorgulanmasına karşı duyulan bu isteksizliğe meydan okuyan bir yön de taşıyor.[50]

İnsan hakları kavramı ve teorisinin dayandığı tarihsel bağlam, başka bir deyişle bu hakların klasik liberal teori kapsamında ve Batılı mülk sahibi erkeklerce belirlenmiş olması, kısa süreli olmayan, sivil ve siyasal hakların daha çok önemsenmesinin gerekçesini de açıklar. İnsan hakları içinde insanı genelleştirilen ve evrensellik iddiasıyla bahse konu olan insan hakları insanlığın sadece bir bölümünü temsil eder ve dolayısıyla da onun 'hakları' aslında evrensel olarak değil kısmi haklar olarak algılanmalıdır. "Kadınların insan hakları " olarak ifade edilen kavramın kendisi, esasında bu evrensellik iddiasının gerçekle örtüşmediğini ortaya koymak için yöneltilmiş bir eleştiridir. Bu bağlamda problemin kendisi insan haklarının evrenselliğinin geçerli olup olmamasının tartışılması değil, cinsleri ve sınıfları ayıran soyut ve gerçek olmayan evrensellik yaklaşımının açığa çıkarılmasıdır.[51]

2.2 Feminizm'in Işığında Dünya'da Kadın Haklarının Gelişimi

Feminizm, kadınlara toplum içinde daha fazla söz hakkı tanınmasını rolünü ve sahip olduğu haklarını kapsam olarak artırılmasını öngörmektedir. Sosyal hayat içerisinde kadın-erkek ayrımcılığının yanlışlığına vurgu yaparak cinsler arasında siyasal, ekonomik ve sosyal eşitliğin olmasını gerektiğini ifade eden bir

---

[49] Hillary Charlesworth, *what are women's international human rights?*,1994, s.59.
[50] Fatmagül Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul,2003, s.36.
[51] Fatmagül Berktay,a.g.e., s.40

yaklaşımdır.[52] Latincede kadın olarak kullanımda olan '*femine'* kelimesinden türetilen bu yaklaşım, kadınların, sadece kadın oldukları için yaşadıkları baskı ve ezilmeyle ilişkisini araştıran bir bilim alanı olarak dünyanın her yerinde kadınların bu kötü muameleye maruz kaldıklarını belirtmektedir.[53]

Feminizm kadın sorununu konu alan kadının toplum içindeki dışlanışını, ezilişini, aşağılanışını eleştiren ve kadının mevcut olan bu ikincil konumundan kurtulması için ataerkil kavram, norm ve değerlerle mücadele etmeyi amaçlayan toplumsal bir hareket biçimidir.[54]

Kadınların 18. yüzyılda başlayan siyasal ve toplumsal mücadelesi, kadının yaşanan eşitsizlik karşısında durumun farkına vararak bunun değiştirilmesi yönünde mücadele etmesi feminizm fikrinin oluşmasını sağlamıştır.

Prof. Dr. Fatmagül Berktay feminizm ile ilgili düşüncelerini açıklarken, kadınların tarih boyunca ezildiğini ayrımcılığa uğradığını ama bu durum karşısında sistemli bir karşı koyma eyleminin olmadığını belirtmektedir. Gelişmiş bir feminist duyarlılığın oluşması, kadınların evlenmeden de bir ekonomik alternatif edinmeleri ve kendi başarılarıyla konum sahibi olmaları anlamlı çoklukta bir kadın grubunun varlığıyla mümkün olacağı ifade edilmektedir. Ancak bu şekilde kadınlar, ataerkil anlayış karşısında düşünsel ve toplumsal açıdan alternatifler oluşturabilirler. Batı toplumunda bu türden önkoşulların yaşanmaya başlaması 17. yüzyıl itibariyle görünür hale gelir ve sistemli bir feminist teorinin oluşması da 18. ve 19. yüzyılları bulur.” [55]

Lady Mary Wortley Montagu ve Marquis de Condorcet gibi özgürlük söylemleriyle bilinen kişilerin savunduğu feminizm, kadının eğitim hakkını her zaman vurgulamıştır. Bu hareketin kökeni “aydınlanma dönemi”ne kadar

---

[52] Andree Michel, *Feminizm,* cev. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları, yayın yılı belirtilmemiş, s. 6.

[53] Elizabeth Gross, “Conclusion: What is Feminist Theory?”, Carole Pateman ve Elizabeth Gross (der.), *Feminist Challenges: Social and Political Theory,* Boston, Northeastern University Press, 1987, s. 190–204.

[54] Begüm Ü. Güvenç, *Kırlareli'nde Kadın Hareketi, Trakya Üniversitesi,* Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası ilişkiler Anabilim Dalı, D. tezi, Edirne, 2018, s. 50.

[55] Fatmagül Berktay, *Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi Ve Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim Ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum Ve Demokrasi Konferans Yazıları, No:7, İstanbul 2004, s.4.

dayanmaktadır.
Hollanda Cumhuriyeti'nin güneyinde yer alan Middelburg'de 1785'te kadınlara yönelik ilk bilimsel topluluk kurulmuştur. İngiliz kadın yazar Mary Wollstonecraft'ın feminist nitelikte olduğu belirtilen A Vindication of the Rights of Woman (Kadın Haklarının Müdafaası) (1792) başlıklı eseri bu alandaki ilk çalışmalardandır.

XVII. Yüzyıl düşünürlerinin etkisiyle gerçekleşen Fransız Devrimi'yle beraber oluşan feminizmin yaratıldığı dönemde kaleme alınan birçok eserin yanı sıra kadınların haklarını savunan eylemler de bu tarihten sonra başlamıştır. Ayrıca Kadın kulüpleri yaygınlık kazanmıştır." [56]

II. Dünya Savaşının olduğu yıllarda erkek nüfusun önemli bir bölümü savaşta olduğundan iş hayatında birçok pozisyon boş kalmıştır. Örnek, Fransa ve İngiltere'de erkeklerin askere gitmesi üzerine onlardan kalan boş pozisyonlarda kadınlar çalışmaya başlamıştır. Erkeklerin iş yaşamında olmaması kadınlar için kendilerini ispat etmek adına imkan oluşturmuştur. Buna bağlı olarak kadınların yoğun olarak iş yaşamında yer almaları kadınların bu alanda gereksinim duyacakları düzenlemelerin de yolunu açmıştır. Örnek Batılı ülkelerde açılan kreş, anneleri çalışan çocuklar için çocuk bakım evleri gibi oluşumlar kadınların iş yaşamına dahil olmasıyla gündeme gelmişti. Savaşın sona ermesiyle birlikte önceden çalıştıkları işlere tekrar dönmek isteyen erkekler, kadınların yeniden iş yaşamanın dışına çekilmesine neden olmuşlardır. Örneğin, ABD'de iş yaşamından koparılmak istenen kadınların evlerine dönmesi amacıyla yürütülen bilinçli bir propaganda dikkat çekmektedir. Kadınların çalışma şartlarının zorlaştırılıp işten ayrılmaları için yapılan bu müdahaleyle birlikte kreşlerin kapatılması için de girişimde bulunulmuştur.

Zafer Toprak'ın Kadın Ve Toplum başlıklı kitabında yer alan Nasyonal Sosyalizm konusunu değerlendiren Kırkpınar, Nasyonal Sosyalizm ile beraber feminist hareketin büyük bir yıkıma uğradığını belirtmektedir. Toprak, Kadın Ve Toplum başlıklı kitabında feminist yaklaşımı irdelerken 1920'li yıllarda feminist

---

[56] Leyla Kırkpınar, *Türkiye'de Toplumsal Değişme Ve Kadın*, Zeus Kitabevi Yayınları, 1. Basım, İzmir, s.296.

hareketin hızını kaybettiğini "Nasyonal Sosyalizm"le beraber de önemli bir yıkım yaşadığını düşünmektedir. Nasyonal Sosyalizmde erkek egemenliği ağır basmaktadır ve bu anlayış feministlerin ulaşmak istedikleri hedefleriyle çatışmaktadır. Kadınların erkeklerle eşit olamayacağını savunan anlayışın temelinde, kadının sosyal hayatın gerisinde olma fikri yatmaktadır. Kentleşme ve modernleşme karşıtı olan nasyonal sosyalist ideolojinin içindeki kadın tanımı, çocuk yapan bir ev kadını şeklindedir. İş yaşamında kadına biçilen rollere uygun işlerde çalışmaları gerektiği politikanın kadınlara yönelik uygun bir uğraşı alanı olmadığı nasyonal sosyalizmin yaklaşımlarıdır. 1933'te başlayan müdahalelerle işsiz erkeklerin iş bulmalarını sağlamak için kadınlar, iş dünyasından çekilmiş, üniversitelere gitmesi zorlaştırılmıştı. Bu amaca hizmet eden girişimlere bakıldığında Ev kadını yılı, evlenmek isteyenlere kredi imkanı, çocuk sahibi olanlar için ikramiyeler nasyonal sosyalizm, kadını ait olduğunu düşündüğü yere eve kapamaya yönelik adımlar attığı görülmektedir. [57]

Gelişmiş kapitalist ülkelerin genelinde 1945'ten sonra kadınların eski dönemlere kıyasla eğitim seviyelerinde yükselme başlamıştır. Üniversiteye yönelen ve eğitim alıp uzmanlaşarak iş hayatına girmeye hazırlanan kadınların oranında önemli sayıda artış görülmüştür. Fakat mevcut olan kadın erkek ayrımcılığı varlığını devam ettirmiştir. Örnek, kadınların iş koşulları ağırlaştırılarak daha yorucu ve emek isteyen işlerde çalıştırılmaları buna rağmen erkeklere göre ücreti daha az almaları düşündürücüdür. İş yaşamına dahil olan kadının başka bir kimliği de "anne" olmalarıdır. Bu sorumluluk iş yaşamıyla beraber kadınların yükünü artırmış yine erkeklerle aralarında bir eşitsizlik durumu oluşturmuştur. Toplumun kadından beklentisi yüksekti. Hem işinde iyi bir çalışan hem de evinde çocuklarına ideal bir anne olması isteniyordu kadından. Bakıldığında kadının erkeğe oranla yükü iki kat daha artmıştı.[58]

---

[57] Kırkpınar, a.g.e, s.297.
[58] Berktay, a.g.m, s.8-9.

Feminizmle ilgili öncü fikirleriyle bilinen Simone De Beauvoir'in 1949 yılında Fransa'da yayınlanan "İkinci Cins: Kadın" (Le Deuxieme Sexe) başlıklı eseri beklenenden daha çok ilgi görmüş ve kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmıştır. Simone de Beauvoir, kadınların yaşadığı toplumsal eşitsizliği anlattığı kitabında erkek egemenliğinin ağır bastığı bir dünyada kadın olarak var olmanın tarihsel, psikolojik ve felsefi açıdan boyutlarını değerlendirmiştir. Yoğun bir ilgi gören bu eser kadını çok yönlü incelediği için birçok dile çevrilmiştir.

Dünya genelinde bir fikir, hareket olarak savunulan çağdaş feminizm dayanağını Fransız edebiyatının alışılagelmiş 'dişi' imajını ortadan kaldırmak için 1949'da yayınlanan ve 'birinci cinsiyetle' üstü kapalı bir hesaplaşmanın olduğu bu 'başyapıt'tan aldığı ifade edilmektedir.[59]

1960'lı yıllardan sonra Vietnam Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte bu savaşı protesto eden ve 1968 öğrenci olaylarının yaşandığı dönemde de eğitimli ve bilinçli bir kadın kitlesinin sesi oldukça yüksek çıkmıştır. Dünya kamuoyunun takip ettiği bu aydın kadınlar kadınların yaşadıkları haksızlıkları irdelemeye ve bu haksız uygulamalara tepki gösterip protesto etmeye başlamıştı. 1970'li yıllara gelinmesine karşın toplum genelindeki anlayışta çok fazla bir değişiklik olmamış birçok işyerinde kadınlar erkeklere göre çok daha az ücretler alıyor, üniversitelerde kız öğrencilerin genel toplamı dörtte bir oranında bulunuyor, kadın toplumda yalnızca ev hanımı kimliğiyle tanınıyor ve tüketim eyleminde özne konumuna getiriliyordu. Feminizm hareketinin tekrar örgütlendiği bu dönemde feminist yaklaşımın amacı, erkeklerin egemenliği karşısında mücadeleci bir rol üstlenmek bu egemenliği sonlandırmaktı. [60] Kadınlar, kendileriyle ilgili önemli adımlar atarak geçmişlerini araştırmaya başladılar. Tarih, dilbilim, antropoloji, iktisat ve sosyoloji alanlarında araştırmalar yaparak hem geçmişi keşfetmek hem de geleceği şekillendirmek için çaba sarf ettiler. Üniversitelerde kısa süre içinde kadın araştırma merkezleri oluşturuldu. Cinsel baskılar ve şiddet davranışlarına karşı büyük bir mücadele yürüttüler. Kendilerine biçilmiş rollere dair kalıpları ortadan kaldırmak amacıyla çocuklar için yeni kitaplar

[59] Hadi Uluengin, Hürriyet Gazetesi, 9 Mart 2017
[60] Berktay, a.g.m., s.3.

yazdılar.[61] Kadınların haklarını elde etmek için sergiledikleri bu mücadele, uluslararası hukuki ve siyasi alanlarda da büyük gelişmeler yaşattı. Ancak 20. yüzyılın ilk yarısında, düzenlenen uluslararası birçok bildirge ve belgede kadın, kadınların beklediği noktaya ulaştırılmamıştı. Kadınlara ait olan özgül haklar genel olarak "insan hakları" paketinde ele alınıp değerlendirildi. Dolayısıyla kadınlarla ilgili problemler devam etti ve çözüme yönelik adımlar gecikti. Ancak, bilhassa 1970'li yıllarda yeni feminist akımın sesinin yükselmesiyle bu konu toplumsal bir harekete dönüşmüş ve insanlardaki duyarlılık artmıştır. Bunun neticesinde 1979'da Birleşmiş Milletler, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'yle (CEDAW) çok büyük bir adım attı ve bu sözleşme üye ülkelerin onayına sunuldu. Bu şekilde uluslararası hukukta, mevcut insan hakları belgelerinde, kadınlarla ilgili bireysel sorunlar tam anlamıyla belirtilmediği ve bu hususla ilgili özel düzenlemelere ve tedbirlere ihtiyaç duyulduğu görülmüş oldu ve bundan sonraki süreçte "kadınların insan hakları" kavramıyla ilgili hususlara uluslararası hukuk belgelerinde daha fazla değinilmeye başladı.[62]

2.3 Özel Alan/Kamusal Alan ve Kadın Kimlikleri

Batılı siyasal düşüncede yaşama dair bir kamusal bir de özel yön olduğu fikri, on yedinci yüzyılda başlamış ve günümüze kadar da sürmüştür. Bu kavram ikilisi değerlendirildiğinde iki ayrım ortaya çıkmaktadır: Devletin kontrolünde olan alan ya da toplumun alanı, bireyin özel alanı ev alanı ya da ev dışı alan olarak ayrılmaktadır. Her iki durum içinde düşünüldüğünde devlet tanımından kaynaklı kamusal, aile, ev ve özel yaşam da yine tanımlarından dolayı özel olarak ifade edilmektedir. Bu iki ayrım arasında oluşan temel fark, sosyoekonomik alanda belirginleşmektedir.[63]

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde, "kamusal" ve "özel" arasında gerçekleşen bölünme, ekonomik ve sosyal alandaki ilişkilerin "kamusal" anlamda,

---

61 Aynı yerde.

62 Berktay, a.g.m., s.4.

63 Aksu Bora, *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsi Yayın no:285,İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını no:16,Ankara,1997, s.64.

aile ve ev yaşamının "özel" anlamda algılanmasıyla ayrıma gidilmektedir. Bu iki alanla ilgili kavramsal anlamda erkek ve kadın cinsiyetleriyle alakalandırılmıştır. Bu ayrımın yapılmasının altında cinsiyete dayalı iş bölümünü açıklama amacı yatmaktadır. Bu durum aynı zamanda kadınların "kamusal" alana dahil olmasını kısıtlamaktadır. Bu iki alanla ilişkili olarak erkeklere öncelik veren ve erkek egemenliğini haklı gösteren asimetrik değerler oluşmaktadır.[64]

Özel olanın tanımlanması toplumsal müdahaleye yer vermemektedir. Dolayısıyla "özel" olan durum, devletin müdahalesinin dışına çıkarılmaktadır. Mahrem alan olan, ailenin "özel" olarak tanımlanması ve bundan dolayı bu alanın yasal yaptırımın dışında tutulması, kadınlara yönelik şiddete müdahale edilememesi anlamına gelmektedir.[65]

Yasal olarak meşrulaştırılmış mahremiyet kavramı, bir Feminist kuram, "kişisel olan politiktir" ifadesinde de belirtildiği gibi, bu ayırımın karşısındadır. Feminist kuram, erkeklerle kadınlar arasında "mahrem alanda" gerçekleşen ilişkilerin politik yönünün olduğunu, nitekim bu yaklaşımların egemen olma ve boyun eğdirme davranışını somutlaştırdığını savunmaktadır. Liberal devlet anlayışıyla kuramsal olarak bu iki alan birbirinden ayrılmasına rağmen, aslında bu iki alan arasında belirgin bir ayrım bulunmadığını ileri sürmektedir. Uygulama sürecinde devlet otoritesi, "özel alan"ın dışında bırakılmış alanını etkileyen birçok hususta (örn. cenin koruması, sosyal güvenlik, miras, vergi ve eğitim) uygulanmaktadır. [66]

Eisler, konuya yönelik değerlendirmesinde, mahremiyet hakkının veya mahremiyet hakkı (özel yaşamın dokunulmazlığı) ile devletin müdahale etmesinin engelleme hakkının, bilhassa da kadınların en temel insan hakkı olduğunu ve bu haktan kolayca vazgeçilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Eisler'e göre kavramsal problemin "mahremiyet hakkı (özel hayatın gizliliği)" "aile alanı" ve "özel

---

64 Hilary Charlesworth, Christine Chinkin, Shelley Wright (1991). "Feminist Approaches to International Law".American Journal of International Law. Vol. 85 No. 4, s.626-627.

65 Elizabeth M. Schneider (1991). "The Violence of Privacy," Connecticut Law Review, Vol. 23, s.975-984.

66 Elizbeth M. Schneider, a.g.e., s. 977.

(mahrem) alan" terimlerinin normal konuşmalarda aralarındaki ayrım gözetilmeksizin birbirlerinin yerine kullanılmasından kaynaklanmaktadır.[67]

Özel alan teriminin anlamı genel olarak, devlet müdahalesinin olmaması gerektiği bireysel seçim, fiil ve insanlar arası ilişkiler alanlarını ifade ettiği söylenebilir. Ancak bu terim ev içi ya da aile içi alanı ilgilendiren durumlarla alakalı olarak da kullanılmaktadır. Dolayısıyla devlet müdahalesinin dışında kalan alan tam olarak belli değildir.

Kamusal alan ile özel alanın birbirinden ayrılmasını ön gören bu yaklaşımın sözde insanların mahremiyeti muhafaza ediyorken, gelişen insan hakları standartlarıyla ilgili uygulamaların, erkekler ile kadınlar arasında var olan ilişkilere yansıtılmasının önüne geçmek için bir vasıta olarak kullanıldığı ifade edilebilir. Bu karışıklığın giderilmesi için öneride bulunan Eisler, bireyin kiminle ilişkiye girip girmeyeceğini, yakınlık kurmak isteyeceği kişileri belirleyebileceği, ekonomik bağlantılarına kendisinin karar vereceği ve kimden hamile kalıp kalmamayı yine kendisinin seçeceğini ve bir hamileliği sonlandırıp sonlandırmamayı özgürce seçme hakkına sahip olması gerektiğini ifade ederek mahremiyet hakkı (özel hayatın gizliliği) kavramının kapsamını belirlemiştir. Bu bağlamda devletin tanımladığı mahremiyet hakkı, evin (erkek) reisinin, devletin müdahale etmesinin mümkün olmadığı kendi kurallarının özgürce hüküm sürdüğü hak olarak anlaşılmamalıdır.[68]

Kamusal ya da özel alan ayırımını eleştirmek, kadınlarla ilgili mahremiyet düşüncesini reddetmek ve devlet müdahalesini istemek değildir aksine kadınların eşit haklara sahip olduğu bir mahremiyet yaklaşımını geliştirmeyi savunmaktır. Schneider mahremiyetle ilgili olarak yaptığı değerlendirmede, eşitliği ön plana taşıyan, beden bütünlüğünü önemseyen ve suiistimal edilmesine izin vermeyen, birey

---

[67] Riane Eisler (1987) "Human Rights: Toward and Integrated Theory for Action," Human Rights Quarterly,VoL 9, No. 3, s.292.

[68] Eisler, a.g.e, s. 292-293.

olmanın önemini görünüşte değil de gerçekten tanıyan bir mahremiyet savunmaktadır.[69]

Kadınlara yönelik beklentileri dile getiren insan hakları hareketi, kadınların sahip olduğu haklarının insan hakları kapsamında değerlendirilmesinde ihmal edilen tarafların bulunmasına gerekçe olarak kamusal ve özel alandaki ayrıma ayrıca dikkat çekmektedir. İnsan haklarındaki kavramsallaştırma ve işleyiş, geleneksel anlamda, devletin öngördüğü müeyyidelerle ya da devletin görmezden gelmesi neticesinde oluşan baskı şekilleriyle ilgilenmektedir. Diğer bir ifadeyle, uluslararası hukuk, tarihsel anlamda devlet tarafından bireye karşı işlenen hak ihlallerine yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla kadınların insan hakları hareketi, devletlerin arasında mevcut olan ilişkileri düzenlemek maksadıyla geliştirilen bir formül olan uluslararası hukukun devlet-merkezli devam edeceğini açıklamıştır[70]

Kadınlara yönelik insan hakları ihlalinin yoğun olarak çoğunlukla kamusal alan yerine özel alanda oluşması devlet-merkezli yaklaşımla düzenlenen insan hakları hukukunu ve mekanizmalarını kadınlar karşısında taraflı yapmaktadır. İnsan haklarını yoğun bir şekilde ve öncelikli olarak devletin; siyasi, ekonomi ve iş dünyasında başka bir ifadeyle kamusal alanda gündem yapması kadınların toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve istismara uğramasının önüne geçecektir. Kadınlara yönelik uygulanan insan hakları ihlalinin en yaygın ve şiddetli olarak görüldüğü alan özel alandır.[71] Kadınlara ait olan hakların ihlal edilmesinde kadınların mensubu olduğu cemaatler, çalışma ortamları ve aile bireyleri özel kişiler olarak etkilidir. Bu bağlamda, kadınların insan hakları konusunda mücadele edenler, devletlerin ve özel kişilerin insan haklarının ihlal edilmesinden doğrudan bir yükümlülükleri bulunmasa dahi yapılan ihlalleri görmezden gelmeleri onları bu ihlalden sorumlu yapar.[72]

---

69 Elizbeth M. Schneider, a.g.e., 975.

70 Hillary Charlesworth, "What are 'Women's International Human Rights?" Human Rights of Women: National and International Perspectives. Ed. Rebecca J. Cook. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1994, s. 70.

71 Hillary Charlesworth, a.g.e.,1994, s. 72.

72 Elisabeth Friedman, "Women's Human Rights: Emergence of a Movement", Women's Rights, Human Rights: International Feminist Perspectives, (Ed.) Julie Peters and Andrea Wolper, Routledge, New York, 1995, s.21.

2.4 Uluslararası Sözleşmelerde Kadın Hakları

Uluslararası platformlarda yapılan insan hakları sözleşmelerinde kadın erkek eşitliği konularıyla alakalı kurallarla başta Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) olmak üzere direk kadın hakları konusunda düzenlenen uluslararası sözleşmeler iki yönden önemlidir. Uluslararası yapılan sözleşmeler, ulusal anlamda yapılan hukuki düzenlemelerin eşitlikle uyumlu olarak değiştirilmesi ve bu doğrultuda geliştirilmesinde itici kuvvet rolü üstlenmektedir.

Uluslararası sözleşmelerin bağlayıcı diğer bir yanı da Anayasamızın 90. Maddesinde bulunan 5. fıkranın hükmü uyarınca *"Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda"* konuya dahil sözleşme hükümleri geçerli sayılmasıdır. Başka bir deyişle, Anayasada bulunan 90. maddeye göre, insanların temel hakları hususunda iç hukuk kurallarıyla eşit haklara sahip olması mümkün olmadığında, sözleşme kapsamında belirtilen yazılı kurallar mahkeme tarafından talep edildiğinde ya da re'sen göz önünde bulundurulacaktır.[73]

Geçmişe bakıldığında kadının insan hakları konusunda sahip olduğu ilk yazılı belge 1791'de oluşturulan "*Declaration des droits de l'femme et du citoyen" "Yurttaş ve Kadın Hakları Beyannamesidir."*Bilindiği üzere 1789 Fransız devriminin sonucunun başarılı olması birçok alanda gelişme yaşanmasını sağlamıştır. Bunlardan biri de kadın hakları konusudur. Bu konu üzerine düzenlenen "*Yurttaş ve İnsan Hakları Beyannamesi"* ile Fransa'da eşitlik, özgürlük söylemleri kabul görmüş ve bu fikirler tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Fakat devrim boyunca desteğini esirgemeyen devrimci kadınlar, düzenlenen Beyannamenin kadınlara eşit haklar sağlamadığını fark ederek, siyaset yapabilme hakkı talep etmişlerdir. Hak eşitliğini kadınlar için de sağlamak isteyen ve "Yurttaş ve Kadın Hakları Beyannamesini" düzenleyen üç

[73] Nazan Moroğlu, dergi@istanbulbarosu.org.tr, 2212013 / 2, s.27.

devrimci kadın, kurulan devrim mahkemesinin aldığı karar sonucu giyotinde can vermiştir. Bu cezaya çarptırılma sebepleri *"Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirisini"* yazmaları ve siyasette aktif olmak istemeleridir. Devrim Mahkemesinin aldığı karara sunulan gerekçede talep edilen hakların kadınların doğasına aykırı olduğu belirtilerek verilen cezanın diğer kadınlara örnek olması için verildiği ifade edilmiştir. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı 1945'te verilmiştir.[74]

1948'de Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'*nin baş kısmında öncelik kadın haklarına ayrılmış, erkekler ve kadınların eşit haklara sahip oldukları belirtilmiştir. Bildirgede herkesin hukuk önünde eşit olduğu ve ayrım yapılmaksızın kanunlarla eşit korunma hakkına sahip oldukları ifadeleri yer almaktadır. Herkesin, bu bildirgede yer alanlara karşı aykırı herhangi bir ayrımcılık oluşturmaya ve ayrımcılığı artırmaya yönelik girişimlere karşı eşit korunma hakkı bulunmaktadır (m.7).[75]

İnsanların kadın erkek ayrımı olmadan çalışma, işini seçebilme, baskı olmadan adil ve eşit çalışma koşullarında çalışma ve işsizlik karşısında korunma hakkı bulunmaktadır. Çalışma hayatı içerisinde eşit ücret dağılımı herkes için geçerlidir. (m.23), hükümleri ayrımcılıkla ilgili hükümlerdir.[76]

Birleşmiş Milletler bünyesinde onaylanan kadın erkek eşitliğiyle ilgili en önemli sözleşmelerden biri olan, *Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme* 20 Aralık 1952 tarih ve 640 (VII) sayılı kararla 7 Temmuz 1954 tarihinde imzalanmıştır. Mayıs 1959 yılında ülkemizin de kabul ettiği sözleşme; en genel ifadeyle erkekler ve kadınlar arasındaki hak eşitliği ilkesi doğrultusunda hazırlanmış ve isteyen herkesin ülkesinin kamu işlerine katılma hakkını içermektedir.[77]

---

74 Aynı yerde, s. 28

75 Aynı yerde.

76 *"İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi"* tam metni için bkz. http://www.unhchr.ch/udhr/lang/trk.htm, (27.12.2017)

77 *"Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme"* tam metni için bkz., http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/pdf01/133-135.pdf, (22/02/2019)

Ülkemizde henüz ‘BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’, ‘İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’, ‘Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)’ benzeri sözleşmelerin dünya genelinde konuşulmadığı bir dönemde, Atatürk’ün girişimleriyle gerçekleştirilen devrimlerle kadınlar için eşit yurttaşlık hakları getirilmiştir. 1926’da Medeni Kanunla kadınlar siyaset sahnesine çıkabilme hakkı kazanmış ve seçme seçilme hakkı elde etmiştir. Bu hak onlara 1934’te Anayasada yapılan değişiklikle sağlanmıştır. Fakat yapılan bu iyileştirmeler sonrasında sürdürülememiştir. Bundan dolayı günümüzde uluslararası alanlarda yapılan sözleşmelerin imzalanması ve hayata geçirilmesi önemlidir.

2.4.1 Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)

1970’li yılların ardından uluslararası alanda kadın erkek arasındaki eşitlik demokratik hukuk devletleri yönüyle temel ilke olarak benimsenmiş ve evrensel insan haklarının vazgeçilmesi mümkün olmayan bir parçası olduğu üzerinde durulmuştur. 1993’te BM İnsan Hakları Komitesi Viyana Konferansı esnasında “kadın hakları insan haklarıdır” ifadesi kabul görmüştür. Bu gelişmenin ardından aynı ilke, 1995’te düzenlenen Pekin Sonuç Bildirgesinin 14. maddesinde de yer almıştır. Bu şekilde kadın haklarının görmezden gelinmesinin aslında insan haklarının ihlali anlamına geldiği tescil edilmiştir. Kadınların hakları, günümüzde artık insan hakları içinde önemli bir yer tutmakta ve insan haklarının bölünmez bir parçası olarak kabul edilmektedir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CE DAW) uluslararası sözleşmeler içinde en önemlisidir ve bunun yanı sıra yine uluslararası birçok yönergede ve tavsiye kararlarında kadın haklarıyla ilgili konular özel olarak düzenlenmektedir. Uluslararası platformda, bilhassa kadın araştırmaları alanında CE DAW olarak bilinen Sözleşme, dünya nüfusu içerisinde %50 gibi bir orana sahip olan kadınların insan haklarına yoğunlaşması sebebiyle öteki insan hakları sözleşmeleri içerisinde ayrı bir özel ve öneme sahiptir. 2 Şubat 2013’te bu sözleşme, 187 ülke tarafından imzalanmıştır ve onaylanmıştır. Bu ülkeler arasında yalnızca ABD, Sözleşmeyi (1980) imzalamış

fakat onaylamamıştır. Sözleşme, insanların temel hakları kapsamında insan onur ve değerini belirleyen maddelere yoğunlaşmış ayrımcılık anlayışının insan onuruna zarar verdiği kabul edilmiştir. Sözleşme, otuz maddeden oluşmaktadır ve taraf devletlerin, medeni duruma bakılmaksızın cinsiyete dayalı ayrımcılığı, kısıtlamayı, baskıyı ortadan kaldırmak için kararlı bir politika izlemeleri gerektiğini öngörmektedir.[78]

Sözleşme'nin İçeriği

Sözleşmede yer alan hükümlerle, eşitliği yok sayan yasaların hepsinin kaldırılması; eşitlik adına atılacak adımların yaptırımcı uygulamalarla bağlayıcılığının oluşturulması ve cinsler arasındaki üstünlük ya da ikincillik üzerine oluşturulmuş her türlü geleneğin, göreneğin ve adetlerin kaldırılması amaçlanmaktadır.

Sözleşme'nin 4. maddesinde; kadın ve erkek arasındaki eşitliği olgusal olarak (de facto) oluşturmak, eşitliğin anlayış olarak yerleştirilmesini hızlandırmak maksadıyla uygulamada sözleşmeye taraf devletlerce alınacak sürekliliği bulunmayan özel tedbirlerin bu sözleşmede ifade edilen türden bir ayrım şeklinde görülmeyeceği kabul edilmiştir. Bu maddeyle yalnızca yasal anlamda bir eşitlik amaçlanmamakta, eşit haklardan yararlanılabilmesine imkan sağlayacak olan fırsat eşitliği politikalarının uygulanması düşünülmektedir. Bunu yapabilmek için kadınların tarih boyunca devam eden eşitsizliklerden dolayı yaşadığı ayrımcılığı ortadan kaldıracak olumlu ayrımcılık politikalarının uygulanmasını sürdürmektir.[79]

Olumlu ayrımcılık kavramı, bilhassa kadınların görünür bir şekilde birçok alanın dışında bırakılmasının önüne geçmek ve kısıtlandıkları alanlara dahil olabilmelerini sağlayan tedbirler almak, örnek kota oluşturmaktır. Kotaların konulması belli meslek grupları, eğitim kurumlarında, iş kademeleri ya da siyasi partilere katılma gibi eşit katılım sağlamak için söz konu olabilir. **Sözleşmenin 4.maddesi**ndeki hükme göre, sözleşmeyi imzalayan devletler tarafından erkek ve

---

[78] Nazan Moroğlu, a.g.e,s.,s.29.
[79] Aynı yerde.

kadınlar arasında olgusal eşitlik elde edilinceye kadar örnek, kadınların erkeklere kıyasla az sayıda oldukları alanlarda gerçek bir eşitlik kurulana kadar, öncelik verilmesi yönünde sürekli olmayan özel tedbirler alınacağı, fırsat eşitliği sağlanıp olgusal eşitlikte amaçlanan yere gelindiğinde bu uygulamanın biteceği öngörülmektedir.[80]

Sözleşmedeki **5. madde**, ayrımcılığı ortaya çıkaran "kadının medeni halinden kaynaklanan" engellerin bertaraf edilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bundan dolayı annelikten doğan sorumluluğun yalnızca kadına ait olmadığı; çocukların geleceğe hazırlanmasında ve gelişimlerinin takip edilmesinde kadın ve erkeği paydaş olarak gören anlayışı esas alan bir aile eğitiminin yaygın hale getirilmesi gerektiği kuralına değinilmiştir. Sözleşmenin öteki maddelerinde, siyasetle ilgili olarak **(md. 7);** uluslararası alanda temsil hakkı (**md. 8**); yurttaşlık hakkının edinilmesinde **(md. 9**); eğitim faaliyetlerinde **(md.10**); iş hayatında **(md.11**); aile planlamasının yapılmasında ve sağlık hizmetlerinden faydalanmada **(md.12**); kırsal bölgelerde yaşayan kadınların problemlerinin çözümünde **(md.14);** hukuk karşısında eşitlikte **(md. 15)**; evlilikte ve aile içi ilişkilerde **(md.16)** kadınlara yönelik ayrımcılığın bertaraf edilmesi, erkeklerle aynı hakları ve konumu elde etmeye ilişkin detaylı düzenlemelere yer verilmiştir.

Sözleşmeyi imzalayan devletlerin gerçekleştirilen uygulamalardaki gelişmeleri takip etmek üzere Sözleşmenin **17. maddesi** uyarınca oluşturulan Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi'ne dört yılda bir olmak üzere Sözleşme hükümlerinin etkinlik kazanması ve alınan mesafeyi açıklamak için yasal, idari ve adli olarak aldıkları tedbirlere yönelik rapor taraf devletlerce sunulmaktadır **(md.18).**

Ülkemiz Sözleşmeyi 1985'te onaylamış ve katılma belgesi Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirilmiştir. Bu şekilde Sözleşme, uluslararası hukuk yönünden **27. maddenin 2. fıkrası** uyarınca katılma belgesinin bildirilmesinden

---

[80] Aynı yerde.

sonraki 30. gün olan 19 Ocak 1986'da ülkemizde yürürlüğe girmiştir. Katılma belgesi 20 Aralık 1985'te bildirilirken Sözleşme'nin 9.maddesinin 1. fıkrasına; 15. maddesinin 2. ve 4. fıkralarına; 16. maddesinin 1. fıkrasının c, d, f, g bentlerine ve ayrıca 29. maddesinin 1. fıkrasına çekince getirildiği ifade edilmiştir. Dışişleri Bakanlığı tarafından 29 Haziran 1999'da Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine iletilen yazıyla çekincelerin yok sayıldığı bildirilmiştir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi'nin Türkiye'de yürürlüğe girmesinin ardından kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması için tasarlanan özel politikalara hız verildiği, ulusal mekanizmaların oluşturulduğu, akademik olarak kadın araştırmalarının anabilim dalı şeklinde yaygınlık kazandığı, kadın kuruluşlarının işbirliği içinde etkili bir baskı grubu oluşturduğu görülmüştür.[81]

Kadın erkek eşitliğine aykırı olan hükümlerin hukuki yollar kullanılarak yasalarda değiştirilmesi ve İş Kanunu, TCK, Medeni Kanun, Anayasa olmak üzere temel yasalarda kadınlara ait olan insan hakları göz önünde bulundurularak düzenlenmiştir. Eşit hakların pratikte uygulanmasını destekleyecek kurumsal yapılanmalar meydana getirilmiştir.

2.4.2 *İhtiyari Protokol*

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi'ni imzalayan devletler, kadınların haklarına yönelik çeşitli ayrımları ülkelerinde gecikmeksizin bertaraf edecek politikalar geliştirmeyi, hayatın tüm alanlarında kadının tam olarak gelişmesini, kendi adına ilerlemeler sağlamasını ve kadınların erkeklerle temel özgürlükler açısından eşit haklara sahip olmasını teminat altına almayı, bunu gerçekleştirmek için de hukuki düzenlemeleri de kapsayacak şekilde uygun olan tüm tedbirleri almayı taahhüt etmişlerdir. Fakat sözleşmeyi imzalayan devletlerin bu taahhütlerini gerçekleştirip gerçekleştiremediklerini kontrol edecek ve

[81] Aynı yerde.

bir ülkede ayrımcılığın zararını gören vatandaşların haklarını aramak için başvuru yapabilecekleri bir kontrol mekanizmasına Sözleşmede değinilmemiştir.

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi de bir kontrol mekanizması olmayıp, üstlenmiş olduğu fonksiyon, sözleşmeyi imzalayan ülkelerin her dört yılda periyodik olarak sundukları ülke raporlarını takip etmek ve bu konuda genel tavsiye kararları oluşturmak, aynı zamanda üye ülkelerin kadın erkek eşitliğini sağlamak üzere ilerlemelerinde itici güç görevini yerine getirmekti. Örnek, Komite, Sözleşme'yle ilgili çekince kararını bildirerek onaylayan ülkelerin bu kararı kaldırmalarına yönelik ihtiyaç duyulan yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları hususundaki genel tavsiye kararlarını sözleşmeyi imzalayan üye ülkelere bildirmektedir. 1993'te BM İnsan Hakları Komisyonunun Viyana'da gerçekleştirilen toplantısı neticesinde kabul edilen Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programında, bir Sözleşmeye ek bir Protokol düzenlenmesi amacıyla adım atılması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bununla birlikte, 1995'te yapılan IV. Dünya Kadın Konferansından çıkan kararla, Komitenin sorumlu olduğu alanlar genişletilmiş ve yetkiler artırılmış ayrıca Komite'ye ayrımcılıkla ilgili Birleşmiş Milletlere bireysel başvuru mekanizmasını ihdas edecek bir İhtiyari Protokol düzenleme görevi verilmiştir. Sözleşmeyi imzalayan ülkelerin hayata geçirilmesinin kontrol edilmesi için Kadının Statüsü Komisyonu ve Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesince düzenlenen ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 6 Ekim 1999'da kabul edilerek 2000'de yürürlüğe giren İhtiyari Protokolle Komite'ye geniş bir denetim yetkisi ve görevi verilmiştir.[82]

2.4.3 Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 1993 Tarihli Bildirge

Tarih boyunca kadınlara yönelik saldırılar, şiddet içeren davranışlar her zaman var olmasına rağmen bu durum görmezden gelinmiştir. İnsan haklarından herkesin eşit şekilde faydalanması ve kanunlarda, yaşamın içerisinde hissedilen

[82] Aynı yerde.

ayrımcılıkların bertaraf edilmesi maksadıyla 1979'da kabul edilen (CEDAW) Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde kadınlarla ilgili her alanda yaşanan sorunları değerlendirdiği halde, aile içi *"kadına yönelik şiddet"* hususunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kadınlara yapılan şiddetin engellenmesine dair imzalanan ilk belge 20 Aralık 1993'te "Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge"dir. BM Ekonomik ve Sosyal Konseyin 30 Mayıs 1991 tarih ve 18 sayılı kararında belirtildiği üzere kadınlara karşı şiddet problemini özel değerlendirmek için uluslararası belge düzenlenmesi önerilmiştir. Ayrıca, 1992'de Cenevre'de bir araya gelen BM İnsan Hakları Komitesi, kadınlarla ilgili şiddet konusunu BM Genel Kurulunda tartışılmak üzere üye ülkeler için "Kadın Haklarını Çiğnemek İnsan Haklarını Çiğnemektir"; "Kadına Yönelik Şiddet Bir İnsan Hakları İhlalidir " başlıklı ifadeler kullanarak imza kampanyası başlatmış ve üye ülkelerin bu kampanyayı desteklemesini istemiştir. Dünya genelinde kadınlara yönelik şiddet hususunda hızlı bir şekilde tedbir alınması isteğiyle "Birleşmiş Milletlerin 20 Aralık 1993 tarihli Genel Kurul gündemine alınan "Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge" oylamaya yapılmadan kabul edilmiştir. Bildirgede şiddetin engellenmesi, gerçekleştiren failin cezalandırılması ve şiddete maruz kalanın korunması hususunda Devletlerin üzerine düşen yükümlülükler detaylı bir biçimde hazırlanmıştır. Ayrıca, şiddete maruz kalanların her türlü güvenliği, fiziksel ve psikolojik tedavisini karşılamak üzere Hükümet bütçesinde gerektiği kadar ödenek ayrılması üzerinde de durulmuştur.

Bildirgede, kadınların maruz kaldığı şiddet, yalnızca fiziksel şiddetle sınırlı tutulmamış, şiddet korkusu sebebiyle kadınları sindiren çeşitli eylemleri içine alacak biçimde kapsamlı tutulmuştur. 1.maddede "kadınlara karşı şiddetin tanımı" çerçeve olarak belirtilmiş; 2. maddede şiddete yönelik örneklendirmeler yapılmış; 4. maddede de kadına dair şiddetin engellenmesi amacıyla devletlerin sorumluluklarına detaylı olarak değinilmiştir.[83]

[83] Aynı yerde.

2.4.4 Pekin Deklarasyonu

Pekin'de 1995 yılında gerçekleştirilen BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı şimdiye kadar yapılan kadın konferanslarının en büyüğüdür. Resmi konferansa 189 ülkeyi temsilen 17,000 delege katıldı. Uluslararası kadın hareketi, bir yandan konferansın hazırlanması sürecine aktif olarak katılırken, bir yandan da konferans sonunda oluşturulacak Eylem Platformu'nu etkilemek ve kadınların 21. yüzyıl dünyasına nasıl baktığını vurgulamak için, hükümetlerarası oturumlara paralel bir Kadın Forumu düzenledi. Tüm dünyadan kadın kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin katıldığı bu forumdaki katılımcı sayısı 30,000'in üzerindeydi.[84]

BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda kadın sorunlarının evrensel olduğu mesajı verildi. Konferansın sonunda 189 ülkenin kabul ettiği Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu, kadın haklarının insan hakları olduğunun altını çizerek, hükümetlere, kadına karşı şiddeti önleme ve yeryüzünden silme çağrısında bulundu; silahlı çatışma ortamlarında kadınlara uygulanan yoğun şiddetin bir insanlık suçu olduğunu vurguladı; hükümetleri, kadının güçlenmesini ve toplumsal konumunun yükselmesini sağlamak, kadın-erkek eşitliğinin geliştirmek ve toplumsal cinsiyet perspektifini temel politika ve programlara yerleştirmekle yükümlü kıldı. Nairobi Stratejileri'nde 2000 yılına kadar gerçekleştirilmek üzere koyulmuş hedeflerin çoğuna henüz ulaşılamadığını saptayan Pekin Konferansı, bir durum değerlendirmesi yaparak Eylem Platformu'nda öncelik ve aciliyet taşıyan 12 alan belirledi. Hükümetler, sivil toplum örgütleri ve özel sektör kaynak ve faaliyetlerini aşağıda sıralanan bu alanlarda odaklayıp, somut olarak harekete geçmeye çağrıldı:[85]

• Kadınların omuzlarına binen ve hep büyüyen yoksulluk yükü;

• Eğitimde ve eğitim hizmetlerine ulaşma konusundaki eşitsizlik ve yetersizlikler;

---

[84] Ela Anıl, Pınar İlkkaracan, Zülal Kılıç, Karin Ronge, Gülşah Seral, Tuluğ Ülgen ," Pekin +5: Birleşmiş Milletler' de Kadının İnsan Hakları ve Türkiye'nin Taahütleri",1.Basım, Aralık 2001, s.12.

[85] Aynı yerde.

• Sağlık ve bağlantılı hizmetlerdeki ve bu hizmetlere ulaşmadaki eşitsizlik ve yetersizlikler;

• Kadına yönelik şiddet;

• Silahlı çatışmaların kadınlar üzerindeki etkileri;

• Ekonomik yapılarda ve politikalarda, üretime yönelik her türlü faaliyette ve kaynaklara ulaşmada eşitsizlik;

• Yetki ve karar mekanizmalarındaki kadın-erkek eşitsizliği;

• Kadının insan haklarının yaygınlaştırılması ve korunması konusundaki yetersizlik;

• Başta medya olmak üzere bütün iletişim sistemlerine katılım ve erişebilme konusundaki eşitsizlik;

• Doğal kaynakların yönetiminde ve çevrenin korunmasında toplumsal cinsiyete bağlı eşitsizlikler;

• Kız çocuklarına karşı ayrımcılık ve kız çocukların haklarının ihlali;

• Kadının toplumsal konumunu yükseltmeye yönelik mekanizmalarda her yer ve düzeyde görülen yetersizlik.

Eylem Platformu, daha önceki Birleşmiş Milletler belgelerinden farklı olarak, belirlenen her kritik alanda kısa bir durum saptaması yaptıktan sonra, neler yapılması gerektiğini ayrıntılı olarak ortaya koydu. Bunların kimin görevi (örneğin hükümetler, uluslararası örgütler, kadın örgütleri, diğer toplumsal örgütler, özel sektör, sendikalar, vb.) olduğunu da saptayarak, bazı alanlarda bunların gerçekleştirilmesi için kesin tarihler belirledi. Hükümetler, ilk kez burada, ulusal politikalarında yapacakları değişikliklere, atacakları adımlara dair, kendilerini bağlayıcı taahhütlerde bulundular; Platform kararlarını ülkelerinde nasıl uygulayacaklarını gösteren ulusal planlar hazırladılar.[86]

[86] Aynı yerde.

2.4.4.5 İstanbul Sözleşmesi

İstanbul Sözleşmesi, Avrupa'da kadına yönelik şiddet konusunu insan hakları bağlamında ele alan, bağlayıcılığı ve yaptırım gücü olan ilk sözleşmedir.[87] Sözleşme'nin hazırlanmasında kadının insan hakları konusunda daha önceden yapılan düzenlemeler ve AİHM içtihatları göz önüne alınmıştır.
Sözleşme'nin amaçları; kadına yönelik her türlü şiddet ve ev içi şiddeti önlemek, kovuşturmak, ortadan kaldırmak, şiddet mağdurlarının korunması amacıyla politika ve tedbirler geliştirmek, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak amacıyla kadın erkek eşitliğini yaygınlaştırmak, bu alanda uluslararası işbirliğini geliştirmek ve kuruluşların kolluk birimleriyle etkili işbirliği yapmalarını desteklemek olarak ifade edilmiştir. Ayrıca, söz konusu amaçların gerçekleştirilmesi için bağımsız uluslararası özel bir izleme mekanizması öngörülerek Sözleşme'nin etkili bir şekilde uygulanması hedeflenmiştir.[88]

Sözleşme'nin"Amaç" maddesi şiddetle mücadelede özellikle kadınların korunması, bu amaçla kadına yönelik ayrımcılığın tasfiye edilmesi ve kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına değinen yönü ile aslen Sözleşme'nin özünü de ortaya koyan bir nitelik arz etmektedir. Zira bu bakış açısı Sözleşme'nin "Giriş" bölümünden de anlaşıldığı üzere kadına karşı şiddetin, kadınlarla erkekler arasında tarihsel olarak eşitsiz gelişen güç ilişkilerinin bir tezahürü olduğu kabulü ile örtüşmektedir. Böylelikle kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği arasındaki yapısal bağ vurgulanmaktadır. Öte yandan Sözleşme'de kadınların "her türlü şiddet" ten korunmasından bahsederken, bir yandan uluslararası belgelerde de genel kabul görmüş fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik şiddet türlerine atıf yapılırken; diğer taraftan özel veya kamusal alanda meydana gelmesine bakılmaksızın zorla evlilikler, kadın genital mutilasyonu, zorla düşük yaptırma ve zorla kısırlaştırma gibi şiddetin

---

[87] Feride Acar, 2011, *Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Kazanımlar, Sorunlar,* S.Sancar(Derl.), *Birkaç Arpa Boyu: 21. yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar prof. Dr. Nermin abadan Unat'a Armağan*, Koç Üni. yayınları ,1.baskı, İstanbul, s.281-305.

[88] Ezgi Ergüneş Duran, *İstanbul sözleşmesinin İç Hukuk bakımından İncelenmesi ve Sözleşmenin Uygulanmasında Kadın Statüsü Genel Müdürlüğünün Rolü*, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara , Nisan 2014,s.32.

farklı görünümlerini içeren fiiller Sözleşme kapsamında suç olarak açıkça tanımlanmıştır.[89]

Sözleşme'nin koruma çatısı altında temel amacıyla uyumlu bir şekilde öncelikli olarak kadınlar vardır. Sözleşme kapsamında yaş, ırk, sosyal köken gibi ayrımlar gözetilmeksizin tüm kadınlar korunmakla birlikte, şiddet görme ihtimali daha yüksek olan bazı kırılgan gruplara özel önem verilmesi gerekliliği de vurgulanmış; Sözleşme'nin cinsiyetine bakılmaksızın diğer ev içi şiddet mağdurlarını da kapsayacak şekilde uygulanabileceği hususunda taraf devletler teşvik edilmiştir. Öte yandan silahlı çatışma durumlarında da Sözleşme'nin uygulanacağı yönündeki düzenleme uluslararası insani hukuk ve uluslararası ceza hukuku ile uyumlu bir hale getirilmiştir.[90]

Sözleşme'de "ev içi şiddet" ve "toplumsal cinsiyet" tanımlarının yapılmış olması ayrıca önem taşımaktadır. Bunlardan ilkinin tanımlanması aralarında aile bağı olması aranmaksızın herhangi bir yerleşik birimin üyeleri arasında meydana gelen şiddet eylemlerini kapsaması ve -öncelikli olarak ev içi şiddetin mağdurlarının kadınlar olduğu kabul edilerek- her iki cinsiyeti de hatta kuşaklar arası meydana gelen eylemleri de kapsayan bir çerçeve çizmesi bakımından önemlidir. Ancak burada "ev içi" tabiri ortak bir mekân olarak düşünülmemelidir. Tanımda amaçlanan mağdur ile şiddet uygulayanın aynı mekânı paylaşması değil; aralarında bir ilişki kalmamış olsa dahi şiddetten korunmalarını sağlayacak bir kapsam belirlemektir.[91]

İkincisinin tanımlanması ise ilk defa bir uluslararası Sözleşme'de "toplumsal cinsiyet" tanımına yer verilmesi ve toplum tarafından kadın ve erkeğe uygun görülen davranış biçimlerinin kadına yönelik şiddetin toplumda kabul görmesi sonucuna yol açan bir yönü olduğunu göstermesi itibariyle önem taşımaktadır.

Sözleşme ile getirilen bir diğer önemli düzenleme kuşkusuz devletlerin özen yükümlülüğüdür. Bu yükümlülük ile devletler kadına yönelik şiddet eylemlerini, bu eylemler ister devlet ister özel şahıslar tarafından gerçekleştirilmiş olsun, önlemek, soruşturmak ve ulusal mevzuata göre cezalandırmak için gerekli özeni göstermeye davet edilmektedir. Kadına yönelik şiddet konusundaki AİHM içtihatlarında da

---

[89] Aynı Yerde.
[90] European Council 2011, İstanbul Convention Explanatory Report, http://www.conventions.coE.int/Treaty/EN/Reports/Html/210.htm
[91] Aynı Yerde.

kendine yer bulan "özen yükümlülüğü" devletlerin kişileri diğer kişiler eliyle gerçekleştirilen şiddet eylemlerinden de koruma yönündeki yükümlülüğü ile açıklanmaktadır.[92]

Diğer taraftan Sözleşme ile konuya ilişkin yasalarda ve hizmet sunumunda geliştirilmesi gereken standartlar belirlenmiş, taraf devletlere şiddet olgusuyla mücadelede kanıtlara dayalı politikalar geliştirilmesinin bir aracı olarak veri toplama ve Sözleşme'nin etkinliğini izlemek amacıyla konu hakkında yapılan araştırmaları destekleme yükümlülükleri getirilmiştir.

Sözleşme'nin, kadına yönelik şiddetin önlenmesi (prevention), mağdurun korunması (protection), şiddet uygulayanın cezalandırılması (prosecution) ve konuya ilişkin bütüncül devlet politikalarının geliştirilmesi (policy) başlıklarından oluşan 4P yaklaşımı ile hazırlanmış olmasıdır. Zira Sözleşme şiddetin çok yönlü ve bütüncül bir yaklaşımla üstesinden gelinebileceğine dair önemli ve bağlayıcı bir kaynaktır.

[92] Ezgi Ergüneş Duran, a.g.e, s.36.

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KADIN HAKLARI

3.1 Avrupa Birliği Mevzuatında Kadın Hakları

Avrupa Birliği müktesebatı iş hayatında kadınlarla erkekler arasındaki eşitliği sağlamak ve cinsiyetten kaynaklanan ayrımcılığı yok etmek maksadıyla hazırlanan kapsamlı düzenlemeleri içine almaktadır.[93]

Kadın erkek eşitliği, 1957'de Roma Antlaşmasından itibaren günümüze kadar geçen süre içerisinde Avrupa Birliği Hukukunun birincil kaynağını meydana getiren Antlaşmalarda ve ikincil kaynağını olan Yönergelerde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Avrupa Sosyal Şartı'nda, birliğin cinsiyet eşitliğiyle ilgili politikasını destekleyen Avrupa Komisyonu ve Konseyinin kararlarında, Eşitlik Çerçeve Programlarında ve başka birçok belgede kadın erkek eşitliği konusu ele alınmıştır.

Avrupa Birliği, ileriki dönemler için istihdam ve sosyal politikasının geliştirilmesi adına kadın erkek eşitliğine, fazlaca önem vermektedir. AB'ye uyum sürecinde temel unsur olarak görülen kadın erkek eşitliği öncelikli konu olarak değerlendirilmekte ve "eşitlik politikası" önemsenmektedir. Avrupa Adalet Divanı'nın eşitlikle ilgili aldığı kararlar da bu konuyla ilgili yol gösterici nitelikte kabul edilmektedir ve daha sonra oluşturulan Yönergelerde bu kararlara atıf yapılmıştır.[94]

Avrupa, iş yaşamında kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik kararların alınmasına önem vermekte ayrıca kadınların eğitim almasının sağlanması ve erkeklerle eşit seviyeye gelmeleri için gereken tedbirlerin alınmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bu konuların çözümüne yönelik birçok düzenlemeye AB hukuku içerisinde yer verilmiştir. İş yaşamıyla ilgili her türlü süreç, işe alınma,

---

[93] Moroğlu Nazan, "AB'ne Giriş Sürecinde Kadın Erkek Eşitliği", Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma C.3, Yeditepe Ü. yayını, İstanbul 2004, s.131-143.

[94] Gleichbehandlung von Frauen und Maennern, (Rechtsprechung des Gerichtshofes des EU) Europaeische Kommission, Belgium ,1999.

çalışma şartlarının iyileştirilmesi, dengeli ücret dağılımı, sosyal güvenlikle alakalı gerçekleştirilen düzenlemeler, bu alan kapsamında değerlendirilmektedir.

3.2 Kurucu Antlaşmalarda Kadın Erkek Eşitliği

Tarihsel süreç içerisinde iki cins arasındaki eşitsizlik sorunu, günümüzde devam etmektedir. Bu problemin çözüme kavuşturulması için ulusal ve uluslararası platformlarda hukuki düzenlemelerle çözüm sağlanmaya ve eylem planları hazırlanarak eşit hakların yaşama geçirilmesi için çaba sarf edilmeye özen gösterilmektedir.[95]

3.2.1 Roma Antlaşması

Avrupa Birliği'nde, kadın erkek eşitliğiyle ilgili hukuki anlamda görülen düzenlemelerde ilk adımlar 1957'de imzalanan **Roma Antlaşmasıyla** atılmıştır. Bu anlaşmada yalnızca iş hayatı konusu ele alınmıştır. Bilindiği üzere Avrupa Birliği'nin hareket noktası Avrupa'da ekonomik bir güç birliği kurmaktır bu sebepten dolayı mevzuatında kadın erkek eşitliğiyle ilgili öncelikli olarak "ücret eşitliği" konusuna değinmiştir. Ücret eşitliğiyle ilgili kuralın konulmasında AET'nin ekonomi politikasıyla ilgili bir durumdur. Roma Antlaşmasında Fransa'nın talebi üzerine kadın ve erkeklerin aynı iş karşılığında aynı ücreti almaları kuralı getirilmiştir. Fransa böyle bir istekte bulunarak haksız rekabetin önüne geçmek istedi. Nitekim Fransa'da kadınlarla erkeklere eşit ücret uygulaması söz konusudur bu durumun tersi olan ülkelerde düşük ücret ödenen kadın işçiler, haksız rekabet ortamının yaratılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu sorunun çözülmesi için ücret eşitliği kuralı istemi konuşulmuştur.[96]

---

[95] Nazan Moroğlu, Yeditepe Ü. Hukuk F. Öğretim Görevlisi, Bu makale MESS – SİCİL İş Hukuku Dergisi, Aralık 2006, S. 4, s. 209 – 217.

[96] Maurer Helmut, *Avrupa Birliğinde Kadın Erkek Eşitliğinde İzlenen Politikalar*, AB Ayrımcılıkla Mücadele Semineri, Çalışma Bk.lığı AB Koordinasyon Merkezi yayını,Ankara ,11-12 Ekim 2004,s.6.

AB kuruluş aşamasında eşit ücret politikalarıyla başlayan uygulamalardan sonra işe girme, çalışma şartları, sosyal güvenlik şeklinde belirlenen hususlarda cinsiyete göre doğrudan bir ayrım yapılamayacağı belirtilerek eşit davranma, fırsat eşitliği gibi konular netleştirildi. Avrupa Birliği kapsamında iş hayatında kadın-erkek eşitliğini konu alan düzenlemeler Roma Antlaşmasının şartları oluşturulurken hazırlık çalışmaları olarak değerlendirilmiştir. Roma Antlaşmasının 119. maddesinde iş yaşamında kadın erkek ayrımına gitmeden çalışanların hepsinde ücret eşitliği ilkesi olması gerektiğinden bahsetmektedir. *Madde 119'a* göre [97] üye devletlerin her birinin ilk dönem içerisinde kadın ve erkeklere eşit ücret uygulaması hayata geçirilir ve bu durum ilerleyen zaman içinde de sürdürülür. Yine bu madde kapsamında Parça başına alınan ücretlerde ve zamana göre bitirilmesi gereken işlerde ücret her iki cinsiyet için de aynı olması gerektiği belirtilmektedir.

Kurucu antlaşmanın 119. Maddesine bakıldığında cinsiyetten kaynaklanan ayrımcılık yok sayılmaktadır. Ücret eşitliğinin üye ülkelerinin tamamında uygulanması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. 119. Madde kapsamında ele alınan ücret eşitliği ekonomik temele dayanıyor gibi algılansa da yetmişli yıllardan sonra bu maddenin sağladığı ekonomik gelişmeyle birlikte alt yapı oluşturma fikri sosyal ve toplumsal reformlar yoluyla da desteklenince bahsi geçen madde hükümlerine farklı anlamlar yüklenmeye başlandı. Bu dönemden sonra ikincil hukuk tasarruflarıyla konuyla alakalı sosyal boyuta da yoğunlaşılmıştır.[98]

Üzerinde durulması gereken konu eşit işte eşit ücret dağılımını öngören ilkeyi düzenleyen 119. maddenin imzalanmasında Fransa ısrarcı bir tavır takınmıştır. Bu ilkeyi anayasasına ilk defa geçiren Fransa, Birliğin kuruluş sürecinde öteki üye ülkelerin haksız rekabeti karşısında zor durumda kalmamak için bu konuyla alakalı olarak ısrarlı davranmıştır.

---

97 Nihal Coşkun, *"İş Hayatında Kadın Erkek Eşitliği",* Çelik İş Dergisi, Sayı, 21, Nisan 2007, s. 63-64.

98 Arısoy ve Demir, a.g.m., s. 719.

Roma Antlaşmasında 119. Maddeyle aynı başlık içinde yer verilen 117 ve 118. Maddelerde de işgücünün çalıştığı ortamda iş koşullarının elverişli hale getirilerek zamanla kadın ve erkek çalışanlar arasında eşitliğin sağlanması için üye ülkelerle sıkı bir işbirliği içine girilmesi şeklinde hükümler vardır. Bu hükümlerin de 119. Maddeyle beraber AB'de kadın-erkek eşitliğiyle ilgili hukuk normlarının yaslandığı temeli meydana getirdiği de ifade edilmektedir.[99]

3.2.2 Maastricht Antlaşması

Maastricht Antlaşması (1993) içerdiği maddeler itibariyle ekonomik bir anlaşma olmasına karşın birliğin siyasi kimliğini yansıtması yönüyle önemlidir. Sosyal politika uygulamaları açısından birlikten daha üst düzeyde adımlar atan İsveç'in de birlikte yer almaya başlamasıyla beraber Maastricht Antlaşmasının eki durumunda olan Sosyal Politika Sözleşmesi düzenlenmiştir. Sosyal diyalogla ilgili vurgulamaların olduğunun belirtildiği bu sözleşmede ilk kez sosyal taraflara - UNICEF, ETUC, CEEP - kanun koyma rolü verilmiştir. Antlaşmanın 137. Maddesi kapsamında Komisyon'un istihdam, işle ilgili şartlar, sağlık konusu, güvenlik, sosyal güvenlik konuları, sosyal koruma şeklinde iş yaşamıyla alakalı hususlarda teklif sunmadan önce sosyal taraflardan görüş almanın gerekliliği tanımlanmıştır. Sosyal taraflar kendileriyle alakalı hususlarda doğrudan görüşlerini ifade edebilirler ya da komisyon onların görüşlerine başvurabilir. Sosyal taraflar arasında belirli süreli çalışma, kısmi çalışma ve annelik izniyle ilgili bugüne kadar üç çerçeve antlaşması kabul edilmiştir. Bu antlaşmalar sonradan komisyon yönergesine dönüştürülmüş ve birlik seviyesinde uygulanmıştır. 1 Kasım 1993 tarihli Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe sokulmasıyla Avrupa Birliği ad olarak seçilmiş ve siyasal birliktelik kurucu özellikteki bu antlaşmayla hukuksal boyut elde etmiştir.[100]

Maastricht Antlaşması'nda bulunan ek sosyal şart olarak geçen 2 ve 6. maddeleriyle eşitlik konusuna ilişkin şu düzenlemeler yapılmıştır: Madde 2/1'e göre,

---

[99] Arısoy ve Demir, a.g.m., s. 724.

[100] Aysun Sayın, *Avrupa Birliği'nde Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği: Türkiye Açısından Bir İnceleme, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, Ankara, s. 26–27.*

işin eşit olması durumunda ücretin eşit ödenmesinin yanında, kadın ve erkekler arasında iş ortamında fırsat eşitliğinin oluşturulması ve iş ortamında eşit davranma ilkesinin pratikte uygulanıyor olması hükmü getirilmiştir. Madde 6/3'te, Birlik içinde yer alan üye devletlerde kadın ve erkek arasındaki eşitlik hususunda alınan tedbirlere destek verilmesi öngörülmüş ve üye devletler eşit bir ortam yaratılıncaya kadar kadınların lehine olabilecek çeşitli imtiyazın sağlandığı düzenlemeleri (affirmative action) yapmasında engel bulunmadığı belirtilmiştir. [101]

3.2.3 Amsterdam Antlaşması

AB'de oluşturulmak istenen fırsat eşitliğiyle ilgili çabalar önemli bir gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. 1997'de kabul edilen Amsterdam Antlaşması, kadın ve erkek arasındaki eşitlik durumunu Topluluğun temel görevleri arasına almıştır. Bu antlaşmayla Konsey'e cinsiyetten kaynaklanan ayrımcılığın bertaraf edilmesine yönelik etkin kararlar alması konusunda yetki verilmiştir. Bununla birlikte AB politikalarını düzenleyen eğitim, tarım, ulaştırma ve çevreyi de kapsayan her alanda, kadınlara eşitlik sağlama konusunun gerçek hayatta uygulanabilir hale getirilmesi hükmünün gerekliliği vurgulanmıştır.[102]

Avrupa Birliği Kuruluş Antlaşmalarının Değiştirilmesiyle ilgili 2.10.1997'deki Amsterdam Antlaşması:[103]

Madde 2: "Birliğin görevi, ortak bir pazarın, ekonomik ve parasal birliğin kurulmasını; 3. ve 4. maddelerde belirlenmiş ortak politikaların uygulanması ve ortak önlemlerin alınmasıyla bütün üye devletler için uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir ekonomik bir gelişmeyi, istihdamın büyük oranda artırılmasını; güçlü bir sosyal güvenliğin sağlanmasını**;** kadın erkek için eşit davranma ilkesinin

---

[101] Sinem Göçmener, Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Kadın Erkek Eşitliği, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2008, İstanbul, s. 74.

[102] Ercan Han, Nurhan Erdem, *İstihdam, İşsizlik ve Ücret Sorunlarına Çözüm Arayışları*, Ankara: Türkiye Kamu-Sen Ar-ge Yayınları, 2004, s. 100.

[103] Nazan Moroğlu, Avrupa Birliği Antlaşmalarında ve Yönergelerinde Kadın Erkek Eşitliği, MESS – SİCİL İş Hukuku Dergisi, S.4, Aralık 2006 s. 6.

gerçekleştirilmesini; istikrarlı, enflasyonsuz bir büyümeyi; yüksek derecede rekabet ortamını ve ekonomik hizmetlerde tutarlılık sağlanmasını; çevrenin etkin bir şekilde korunmasını, çevrenin kalitesinin artırılmasını; geçim düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesini ve üye ülkeler arasında ekonomik ve sosyal birliği ve dayanışmayı sağlamak için yapılan tüm girişimleri desteklemektir.

Madde 3: Maddenin 1. fıkrasında, üye devletlerin ticaret, rekabet, sosyal politika ve çevreden tüketici haklarına, tarımdan balıkçılığa kadar olan ortak politika alanları sayılmıştır.
2. fıkra **:** " Birlik, birinci fıkrada belirtilen tüm alanlarda eşitsizliklerin kaldırılması ve kadın ve erkeklere eşit davranılması ilkesinin uygulanması için çalışmalar yapacaktır."

Madde 13: "Konsey, işbu Antlaşma hükümlerine aykırı olmamak koşuluyla, Antlaşmayla Birliğe devredilen yetkiler çerçevesinde, Komisyonun önerileri doğrultusunda ve Avrupa Parlamentosunun görüşünü alarak, oybirliğiyle alacağı kararlarla, cinsiyet, ırk, din, etnik köken, dünya görüşü, bedensel özürlü, yaş ya da cinsel tercihle ilgili ayrımcılığı önlemek için çalışabilir.

Madde 141:
(1) Her üye ülke, eşit veya eşdeğerde iş için kadınlara ve erkeklere eşit ücret ödenmesi ilkesini kabul eder.

(2) Bu madde bağlamında **"ücret"** kavramından işverenin iş ilişkisi nedeniyle alışılmış uygulamalar çerçevesinde çalışana doğrudan veya daha sonra nakdi ya da ayni olarak ödediği temel veya asgari ücret veya maaş ya da benzeri diğer dolaylı ödemeler anlaşılır.

Cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaksızın herkese aynı ücret ödenmesinden şu anlaşılır:

a) Çalışma hızına bağlı olarak belirlenen aynı türden bir işe ödenecek ücretin hesaplanmasında aynı ölçme birimi tayin edilir.

b) Çalışma süresine göre ücretin belirlendiği bir işte çalışan herkes için ödenecek ücret eşittir.

(3) Konsey, 251. madde uyarınca ve Ekonomik ve Sosyal Komitenin görüşünü alarak, eşit ya da eş değerde işlerde çalışan herkese eşit ücretin ödenmesi ilkesini de kapsayacak şekilde, kadın ve erkeklerin gördükleri işlerde ve istidam sürecinde eşitliğin sağlanmasıyla ilgili önlemleri alır.

(4) Kadın ve erkeklere iş yaşamlarında etkin bir şekilde tam anlamıyla eşit davranılacaktır, ancak bu husus üye ülkelerin iş yaşamında yeterince temsil edilmeyen cinslerden birine mesleki faaliyet açısından kolaylıklar sağlanmasını**,** başka bir deyişle bu durumdaki cinsin mesleki faaliyetler açısından karşılaştığı olumsuzlukların giderilmesi amacına yönelik kolaylaştırıcı ve destekleyici karar almasını (olumlu ayrımcılık) engellemez.

2.10.1997'de imzalanarak 1.5.1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, Roma ve Maastricht Antlaşmalarına dayanarak, maddeler yeniden numaralandırılarak ve yeni hükümler getirilerek düzenlenmiştir. Örneğin Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Antlaşmasının 119. maddesi Amsterdam Antlaşmasının 141. maddesinde geliştirilerek yeniden düzenlenmiştir. Amsterdam Antlaşması ile eklenen yeni hükümler, cinsiyet ayrımcılığının Avrupa Birliği için artık ekonomi politikası olmasından öte, siyasi bir yapıya dönüşen Birliğin sosyal politikası olarak değerlendirilir. Avrupa Birliği'nin tüm ortak politika alanlarında cinsiyete dayalı eşitliğin yerleştirilmesi hedeflenmiştir (gender mainstreaming).[104]

3.3 AVRUPA BİRLİĞİ YÖNERGELERİNDE KADIN ERKEK EŞİTLİĞİ

Avrupa Birliği Yönergeleri, içerik ve sonuçlar açısından üye devletleri yasal zeminde bağlayan düzenlemelerdir, fakat ikincil hukuk kuralları olmasından dolayı bu yönergeler, doğrudan uygulamaya gidilmez.[105] Hazırlanan yönergelerin üye devletler tarafından doğrudan uygulanması için bu devletlerin Yönerge içeriğiyle

[104] Aynı yerde.
[105] Haluk Günuğur , *Avrupa Topluluğu Hukuku*, İstanbul 1993, s.211.

ilgili her şeyi ulusal düzeydeki hukuklarına işlemiş olmaları gerekmektedir. Üye ülkeler, yönerge kapsamında bildirilen zaman içinde bahsi geçen yönergede ortaya konan ilkelere iç hukukunda yer vermekle yükümlüdürler. Ulusal organlara, yönergeyle tespit edilen hedefleri yakalamak için, düzenlemelerin türüyle ilgili iç hukukta serbestlik sağlanmıştır. Yönergelerde geçen konular içerisinde yasayla düzenlenmesi gerekenler veya yasa çıkartılmasına ihtiyaç duyulanların Bakanlar Kurulu kararıyla veya sair biçimde yapılabilme imkanı vardır.[106]

Avrupa Birliği içinde yer alan üye devletler, yönergeler konusunda kabul edip etmeme veya uygulayıp uygulamama şeklinde kendilerince karar verebilecekleri yetkileri bulunmamaktadır.

Yönergeler, prensip gereği doğrudan uygulamaya geçirilmemekle birlikte tespit edilen zaman zarfında iç hukuka işlenmemişse, Adalet Divanın aldığı kararlarda da ifade edildiği gibi doğrudan uygulamaya konulabileceği kabul edilmektedir. Örneğin, Divan'ın almış olduğu bir kararda kişilerin ulusal mahkemeler karşısında yürütülen davalarda yönergede yer alan hükümleri ileri sürebilecekleri hükmedilmiştir[107]

3.3.1 Kadın Erkek Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Avrupa Birliği Yönergeleri

-75/117/EEC sayılı eşit değerde işe eşit ücret ilkesine ilişkin Yönerge

Avrupa Konseyince 19 Şubat 1975 tarihinden itibaren yürürlüğe sokulacak biçimde hazırlanan bu direktif, Roma Antlaşması kapsamında 119. Maddesinde belirtilen hükümlerin uygulaması ve uygulanmaya ilişkin detayları düzenlemek maksadıyla çıkarılmıştır. Bu direktif doğrultusunda getirilen temel hükümler şu şekilde belirtilmektedir.[108]

---

[106] Nazan Moroğlu,.a.g.e,s.6.
[107] Yüksel Onaran Melek, *Türk İş Hukukunda Kadın Erkek Eşitliği*, İstanbul 2000, s.73-75.
[108] Arısoy ve Demir, a.g.m., s. 725.

- Eşit ise eşit ücret" ilkesiyle birlikte "eşit değerde ise eşit ücret" ilkesi de benimsenmekte, ücret eşitliği ilkesi çerçevesinde ücret kapsamına asli ücret ve diğer bütün ödemelerin dâhil olduğu, ücretlendirme konu ve şartlarında cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın önleneceği güvence altına alınmaktadır. (Madde 1/1).

- Ücretin belirlenmesi esnasında erkek ve kadınlar için aynı ölçütler geçerli olacaktır (Madde 1/2).

- Üye devletlerin ulusal mevzuatlarında ücret eşitliği ilkesine aykırı uygulamalardan dolayı mağdur olanlar için bu kişilerin şikâyetlerini dile getirebilecekleri yasal mekanizmaların oluşturulması öngörülmektedir (Madde2

- Üye devletler, kanun, tüzük ve idari hükümlerden kaynaklanan ve ücret eşitliği ilkesine aykırı bir biçimde ayrımcılığa yol açan düzenlemeleri ortadan kaldıracaklardır (Madde 3).

- Üye devletler, toplu is sözleşmelerinde, ücret belirleme cetvellerinde ve ücret sözleşmelerinde ücret eşitliği ilkesine aykırı durumdaki hükümleri geçersiz kılmak ya da değiştirmek üzere gerekli tedbirleri almakla yükümlüdürler (Madde 4).

- Ücret eşitliği ilkesini ihlal eden bir işverene karsı hukuki yollardan hakkını arayan bir isçinin isini kaybetmemesi için gerekebilecek tedbirler üye devletler tarafından alınacaktır(Madde 5).

-76/207/EEC sayılı işe başvuruda, mesleki Eğitim ve işte yükselmede ve çalışma koşullarında kadın ve erkeğe eşit muameleye ilişkin yönerge

İşe alınmada, meslek içi eğitimde ve işte yükselmede ve çalışma koşullarında kadınlara ve erkeklere eşit davranılması ilkesine ilişkin 9 Şubat 1976 tarih ve 76/207/EEC sayılı Konsey Yönergesi'nde kadın ve erkek işçilere işe alınmada, meslek içi eğitim verilmesi, mesleğinde ilerleyebilme imkanı ve çalışma şartları

yönünden eşit fırsatların sunulması konuları düzenlenmiştir. Yönerge, hizmet ilişkisi yönüyle herhangi bir koşula bakmaksızın mesleki faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır. Ayrıca yönergede üye devletler tarafından eşit davranma ilkesinin ihlal edilmesiyle ilgili uygulamalar yapan işverenler için denetim ve yargı yolunu kullanan işçilerin, işten çıkarılmasının mümkün olamayacağı önlemlerin alınması gerektiği düzenlenmiştir.[109]

-79/7/EEC Sayılı Sosyal Güvenlik Alanında Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele Direktifi

Sosyal güvenlik alanında kadın ve erkeğe eşit davranılması ilkesinin hayata geçirilmesiyle alakalı 19 Aralık 1978 tarih ve 79/7/EEC sayılı Konsey yönergesinde primlerin ödenmesi yükümlülüğü, primler ve ödemeler konusunun hesaplanması, eş ve bakıma ihtiyaç duyan kişilere yardımlar konusunda, bilhassa medeni-ailevi durumuyla ilgili cinsiyet etkenli ayrımların hepsinin aykırı olduğuyla ilgili gereken düzenleme yapılmıştır. Üye devletlerin oluşturdukları mevzuatta sosyal güvenlik sistemleri içinde eşit davranma ilkesinin dışındaki hukuki düzenlemeleri yok saymaları gerektiği hükme bağlanmıştır.

---

[109] 4857 sayılı Yeni İş Kanununun 5. maddesinde eşit davranma ilkesi ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Anayasamızın 70. maddesi gereğince kamu hizmetine girerken eşit davranma ilkesine yer verilmiştir (Madde 70- Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir. Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayrım gözetilemez). Yeni İş K. ile özel sektör için de cinsiyete dayalı ayrımcılık yasaklanmıştır. Ancak uygulamada iş ilanlarında "cinsiyeti erkek olmak koşulu" aradığı görülmektedir. Örneğin, Aralık 2003'de ÖSYM web sayfasında ve basında yapılan "kamu sektörüne sınavla eleman alınacağına" ilişkin duyuruda başvuruda bulunacaklarda aranılan koşullardan biri "*cinsiyeti erkek olmak"* idi. Doğrudan ayrımcılık unsurunu içeren bu duyuru, aslında hem Türkiye'nin taraf olduğu Kadınlara Karşı her türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesinin 11. maddesine, hem İş Kanunu 5. maddesine (eşit davranma ilkesine), hem de AB'nin bu konudaki Yönergesine aykırıdır. İstanbul Barosu Kadın Hakları Komisyonu'nun itirazı ve kadın başvuruculara hukuki desteği ile "cinsiyeti erkek olmak koşulu" duyurudan kaldırılmıştır. Ancak insan kaynakları sayfalarındaki ilanlarda doğrudan veya dolaylı ayrımcılık içeren koşullara yer verildiği görülmektedir.

-86/378/EEC Sayılı İşyerlerinde Uygulanan Sosyal Güvenlik Sigortalarında Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele Direktifi

24 Temmuz 1986'daki bu yönergede belirtildiği üzere çalışma ortamındaki sosyal güvenlik sistemlerinde cinsiyetlere eşitliğin sağlanması konusundaki hükümler kabul edilmiştir. Çalışanlar için düzenlenen ek sigorta (özel sigorta) sistemlerinde herhangi bir ayrımcılık yasak kılınmıştır. Bu konularla ilgili olarak 86/378 sayılı direktif doğrultusunda getirilen hükümler şu şekilde belirtilmektedir:[110]

- *Sigorta programlarının amaçlarında, bu programlara katılıma ilişkin düzenlemelerde, primlerin ödenmesinde ve hesaplanmasında, süresinde ve sigorta yardımlarının tahakkukunda, özellikle medeni hal ve aile içindeki konumdan kaynaklanacak şekilde cinsiyet ayrımı yasaktır (Madde 5).*

- *Emeklilik hakkının kazanılmasında emeklilik yasının kadınlar ve erkekler için farklı olarak belirlenmesi eşit muamele ilkesine aykırıdır (Madde 6).*

- *Üye devletler, bu Yönerge ile belirlenen hükümlere aykırı toplu sözleşme hükümleriyle işyeri yönetmelik hükümlerini geçersiz kılacak tedbirleri almakla yükümlüdür (Madde 7).*

- 86/613/EEC Sayılı Serbest Meslek Sahipleriyle Tarım Alanında Çalışan Kadın ve Erkeklere Eşit Muamele ve Anaların Korunması Hakkında Direktif

Tarım da dahil olmak üzere bağımsız çalışan kadınların hamilelik ve analık dönemlerinde korunması ve tarım da dahil bağımsız çalışan kadın ve erkeğe eşit muamele prensibinin uygulanmasına ilişkin 11 Aralık 1986 tarih ve 86/613/EEC sayılı Konsey Yönergesinde, iş alanı olarak serbest çalışan kadın ve erkekler açısından (tarımda çalışanlar dahil) eşitlik ilkesinin uygulanmasını öngören Yönergede, vergi yükünün azaltılması amacıyla kadınlara daha az ücret verilmesi,

[110] Arısoy ve Demir, a.g.m., s. 727.

sigorta olmadan çalıştırılması, verdiği emeğin karşılığını görememesi halinde üye devletlerin tedbir uygulamasına gitmelerinin gerektiğine değinilmiştir.

- 92/85/EEC Sayılı Gebe, Doğum Yapmış ve Emzikli Kadın Çalışanların, Çalışma Hayatında Sağlık ve Güvenlik Koşullarının İyileştirilmesine ilişkin Direktif

Kadınların özel hallerinden kaynaklanan emzirme, lohusalık gibi durumlar kadın iş görenlerin çalıştıkları yerde sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesine yönelik asgari tedbirlerin tespit edilmesi hususundaki 19 Ekim 1992 tarih ve 92/85/EEC sayılı Konsey Yönergesi kapsamında kadınların, hamilelikleri boyunca ya da emzirdiği dönem ve lohusa dönemlerinde kadın çalışanın belirli bir süre çalışma saati olarak gece çalışmasının yasaklanması, gündüzde çalışanlarla yer değişikliği yapılması ya da bu uygulanamıyorsa belli bir süre işe ara verilmesi gerekmektedir.

- 96/34/EEC sayılı ebeveyn izni yönergesi

UNICE, CEEP ve ETUC tarafından değerlendirmeye alınan ebeveyn izni hususunda çerçeve anlaşmayla ilgili 3 Haziran 1996 tarihli ve 96/34/EC sayılı Konsey Yönergesi kapsamında iş gören anne ve babaların yeni sahip oldukları ya da evlat edindikleri çocuğun bakımını üstlenmek için, 8 yaşına kadar üçer aylık sürelerle izin alabilmelerini sağlayan düzenleme yapılmıştır.

-96/97/EC sayılı özel sosyal güvenlik planlarında kadın ve erkek için eşit muamele ilkesinin yürürlüğe konulmasına dair yönergede değişiklik yapan 20 Aralık 1986 tarihli ve yapan 20 Aralık 1986 tarihli ve 96/97/EC sayılı konsey yönergesi.

-97/80/EC sayılı Cinsiyete dayalı ayrımcılık durumlarında ispat mükellefiyetine ilişkin yönerge

15 Aralık 1997 tarihli yönergeye göre, kural olarak ispat etme sorumluluğu davacının kendisine ait olmakla birlikte yönergeye göre ayrımcılığa uğradığı iddiasını ileri süren kişi, bu iddiasını inandırıcı şekilde birtakım verilere dayandırıyorsa bu aşamadan sonar ispat etme yükü karşı tarafa yani davalı tarafa geçecektir.

-2000/78/EC sayılı işyerinde ve meslekte eşit muamele alanında genel bir çerçeve oluşturan yönerge

2 Aralık 2000 tarihli Yönerge kapsamında doğrudan ve dolaylı ayrımcılık kavramları ele alınmıştır. 2002/73/EC sayılı yönergeyle bu kavramlar tanımlanmıştır.

-76/207/EEC sayılı işe alınma, mesleki eğitime giriş ve çalışma şartları ile ilgili olarak kadın ve erkekler arasında muamele eşitliği prensibinin uygulanmasına ilişkin yönergeyi değiştiren 2002/73/EC sayılı Yönerge

23 Eylül 2002 tarihli yönergeye göre değerlendirildiğinde işverenlerin hiçbirinin cinsiyet bazında ayrım yapmaması gerektiği görülmektedir. Bununla birlikte medeni durumdan kaynaklanan ve kişinin aile içinde bulunduğu konuma bakarak da ayrımcılık yapılmaması gerektiği belirtilmiştir.

2002'de düzenlenen bu Yönerge'de, Avrupa Birliği Hukuku kapsamında "cinsel taciz" kavramı ilk kez ele alınarak çalışma ortamlarında cinsel taciz gerçekleştiğinde bu durum bir ayrımcılık yasağı ihlali olarak görülmüştür. 1990'da *İş Yerinde Kadın ve Erkeğin Onurunun Korunması Hakkında Konsey Tavsiye Kararı* "cinsel taciz" kavramında bu Yönergeye dayanak olmuştur. Yönerge, 23 Eylül 2002'de kabul edilerek 5 Ekim 2002 yılında AB Resmi Gazetesinde yayınlanmıştır. Yönergede:

Çalışma ortamlarında gerçekleşen cinsel taciz konusunun 'erkek ve kadına eşit davranma ilkesine' ters bir durum olduğu ve bundan dolayı engellenmesi gerektiği ifade edilerek bu gibi durumların yaşanmaması için önlem olarak işe alınma ve hizmet içi eğitim süreçlerinde özellikle hassas davranılması gerektiği vurgulanmıştır. Yeni Yönerge'de değinilen kuralların üye ülkeler tarafından en geç 5 Ekim 2005'e kadar iç hukuklarına işlemeleri gerektiği, bu konuya yönelik düzenlemelerin yapılmasının önemi belirtilmiştir. Aynı zamanda ülkelerin bu hususta idari tedbirleri de alması gerekmektedir.[111]

-2004/113/EC sayılı mal ve hizmetlere erişim konusunda cinsiyete dayalı ayrımcılığın kaldırılmasına yönelik Yönerge

13.12.2004 tarihli Çalışma yaşamı dışında düzenlenen bu ilk Yönergede, İlk kez.[112]

2006/54/EC sayılı istihdam ve çalışma koşullarında kadın ve erkeklere eşit davranma ve eşit fırsatlar ilkesinin uygulanmasına ilişkin yeni yönerge

Cinsiyet temelli ayrımın olmaması ve her alanda mal ve hizmetlere erişim sağlanması konusuna yer verilmiştir. Yönerge, Amsterdam Antlaşmasını dayanak nokta seçerek yaşamın her alanında cinsiyet temelli ayrımcılığın yasaklanması hususundaki ilk örnektir.

Önceki düzenlemelerde yer aldığı üzere işe alınma sürecinde, mesleki eğitim ve meslekte ilerlemede ve işle ilgili çalışma şartlarında kadın ve erkek için eşitlik ilkesinin yürürlüğe girmesine dair 1976'daki Yönerge, 2002/73/EC sayılı Yönerge ile içerik olarak değiştirilmiş, kapsamı genişletilerek tekrar düzenlenmiş, doğrudan ve dolaylı ayrımcılık kavramları tanımlanmış ve ayrıca Yönergede çalışma ortamında cinsel taciz konusunun bir ayrımcılık yasağı ihlali oluşturduğu kabul edilmiştir.

---

[111] Official Journal L 269, 5/10/2002; No.73; P. 0015-0020.
[112] Nazan Moroğlu,.a.g.e,s.,s10.

Devamında 86/378/EEC sayılı sosyal güvenlik konularıyla ilgili olarak kadın ve erkeğe eşit davranılmasına yönelik Yönerge de 96/97/EC sayılı Yönergeyle değiştirilmiştir. *5 Temmuz* 2006'da yeni bir şemsiye Yönerge düzenlenerek kadın erkek eşitliği hususunda mevzuatta sadeleştirmeye gidilmesi, eşit davranma ve fırsat eşitliği ilkeleri doğrultusunda hareket edilmesine yönelik yürürlükte bulunan birçok yönerge güncellenerek bunların içeriğiyle ilgili konuların tek metinde verilmesi amaçlanmıştır. Bu şekilde kaynağa daha kolay ulaşılması mümkün hale getirilmiştir.[113]

Yeni Yönerge kapsamında, iş hayatında kadın erkek eşitliğiyle ilgili olarak daha önce düzenlenmiş olan Yönergeler, *tek metin haline* getirilmiş, Avrupa Adalet Divanının aldığı kararlardan yararlanılarak geliştirilmiş, fakat *yeni haklara değinilmemiştir*. Eşitlik ilkesinin her alanda etkin bir biçimde hayata geçirilebilmesi amacıyla sivil toplum örgütleri de bu konuya dahil edilerek sosyal tarafların diyalogun geliştirilmesi düşünülmüştür.[114]

Genel Hükümlerde (md.1) Yönergenin hazırlanma amacı, istihdam sağlamada ve çalışma şartlarında kadın-erkek eşitliği sağlama ve fırsat eşitliği ilkesinin hayata geçmesi olarak belirtilmektedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, işe alınma, meslekte yükselme ve mesleki eğitimde ücrette eşitlik olmak üzere işle ilgili çalışma şartlarında, sosyal güvenlikle ilgili konularda eşitlik ilkesinin uygulanması öngörülmüştür. Yönergenin amaç doğrultusunda uygulanması bakımından 2. Madde kapsamında ayrımcılık, mesleki sosyal güvenlik sistemi, ücret, cinsel taciz, taciz ve doğrudan ve dolaylı ayrımcılık kavramları tanımlanmıştır.[115]

---

[113] Aynı yerde.

[114] Aynı yerde.

[115] 2006/54/EC sayılı Yönerge madde 2 de tanımlanan kavramlar; ***Doğrudan Ayrımcılık***: Kişinin sırf cinsiyeti nedeniyle iş ilişkisinin her aşamasında ve iş ilişkisini ilgilendiren her konuda, mağdur edilmesi veya farklı koşullar uygulanması. ***Dolaylı Ayrımcılık***: Farklı cinslere eşit muamele edildiği görüntüsü veren tarafsız uygulamaların gerçekte bir cinsi diğerine nazaran kayıran veya mağdur eden etkiler doğuran muamele dolaylı ayrımcılıktır. ***Taciz:*** Bir kişiyi aşağılayıcı, utandırıcı, sindirici, saldırgan bir şekilde istenilmeyen ve insan onurunu zedelemeye yönelik hareketler. ***Cinsel Taciz:*** Sözle, davranışla veya fiziksel olarak kişinin cinselliğine yöneltilmiş her türlü aşağılayıcı, utandırıcı, sindirici, saldırgan bir şekilde insan onurunu zedeleyen ortam yaratan hareketler. ***Ücret:*** Çalışanın işverenden iş ilişkisi dolayısıyla asgari ücret, maaş veya benzeri

Aynı zamanda üye devletlerin iş hayatında tam bir eşitlik sağlanmasına ilişkin olumlu yönde ayrımcılık tedbirleri alınabileceğine Amsterdam Antlaşmasının 141/4. Maddesi dayanak gösterilerek Yönergenin 3. Maddesi düzenlenmiştir.

Yönergede "özel hükümler" başlığıyla düzenlenen 2. Bölümünde (md.4) eşit ya da eşdeğerde çalışma için ücretlerin eşit olması kuralına göre cinsiyet temelli doğrudan ya da dolaylı ayrımcılık davranışları yasaklanmıştır.

Yönerge kapsamında, *sosyal güvenlik sistemine erişim* şartlarında ayrımcılıkla ilgili yasak konusu detaylı bir şekilde düzenlenmiştir (md. 5-13).

İşe alımlarında, meslek içi eğitim, işte yükselme ve iş şartları yönünden herkese eşit davranma ilkesinin bulunduğu 14 – 16. maddelerde, cinsiyet temelli ayrımcılık yasağına; doğum izninin sona ermesiyle işe dönüşte çalışan kadının aynı işine ya da eşdeğer bir konuma tekrardan getirilmesine ve babalar için de babalık iznine yer verilmiştir.

Yönergenin 3. Kısmında yer alan hakların kullanılmasıyla ilgili üye devletlerin iş hakkındaki davalarına bakan özel yargılama usulü saptaması öngörülmüştür.

İspat yüküyle ilgili düzenlenen 19. maddede, cinsiyet temelli doğrudan ya da dolaylı ayrımcılık yasağının ihlal edilmesinden dolayı mağduriyet yaşayan kişinin hukuk yargılaması esnasında ispat konusundaki yükümlülüğünün karşı tarafa geçtiği, belirtilmiştir. Yönergedeki bu hüküm ceza yargılaması yönünden söz konusu olmamaktadır.

---

alışılmış uygulamalar çerçevesinde doğrudan veya dolaylı olarak, nakdi ya da ayni olarak aldığı ödemeler.

Yönergede (md.20), Avrupa Birliğinde cinsiyet temelli eşitlik durumunun sağlanması için üye devletlerde ortaya çıkan gelişmeleri takip etmek, yönlendirmek ve geliştirmek maksadıyla bir Avrupa Eşitlik Enstitüsü oluşturulması öngörülmüş ve bu Enstitünün oluşturulmasıyla diyalogun istenen seviyeye getirilebileceği hükme bağlanmıştır. Aynı zamanda, üye ülkelerin ulusal yasaları kapsamında STK'lerle diyalogu ileri seviyeye taşımalarına detaylı bir biçimde yer verilmiştir.

Yönergenin 33.maddesi kapsamında, Yeni Yönergede yer verilen ücret eşitliği, işe alımlarda, meslek içi eğitim seminerlerinde ve iş şartlarında eşit davranma; mesleki sosyal güvenlik sistemi, cinsiyet temelli ayrımcılığın söz konusu olduğu olaylarda ispat yüküyle ilgili konularında geçerli olan kuralların, en geç 15 Ağustos 2008'e kadar üye devletlerin ulusal hukuklarında konuya yönelik düzenlemelere yer vermesi gerektiği vurgulanmıştır.

Avrupa Birliğine üye ülkelerde kadın erkek eşitliğinin bu Yönerge hükümlerine uygun olarak etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak üzere, ülkelerdeki uygulamayı izleyebilmek için her üye ülkenin dört yılda hazırlayacağı raporla ulusal uygulamaları hakkında bilgi vermesi gerekmektedir (md. 31)

Avrupa Komisyonu üye ülkelerin raporlarını göz önünde tutarak en geç 15 Şubat 2011 tarihinde Yönergenin uygulanmasını gözden geçirecek ve eğer gerekirse değişiklik önergesi hazırlayacaktır. Yönergenin 34. maddesi gereğince 15 Ağustos 2009 tarihinde 75/117/EEC, 76/207/EEC, 86/378/EEC ve 97/80/EC sayılı Yönergeler yürürlükten kalkacaktır.

26.07.2006 tarihinde yayınlanan ve 35. maddesi gereğince 15 Ağustos 2006 tarihinde yürürlüğe giren son Yönerge kadın erkek eşitliğine ilişkin Avrupa Birliği müktesebatına kolaylıkla ulaşılmasını sağlayacaktır. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve 2006-2010 dönemini kapsayan *Kadın ile Erkek arasında Eşitlik için Yol haritasına* özenle uyulması halinde, belirlenen öncelik alanlarında (kadın ile

erkek için eşit ekonomik bağımsızlık sağlanması, iş hayatı ile özel hayatın bağdaştırılması, karar alma mekanizmalarında eşit temsil düzeyine ulaşılması, cinsiyete dayalı tüm şiddet türlerinin ortadan kaldırılması, dış politika alanlarında cinsiyet eşitliliğinin desteklenmesi) bakımından ilerleme kaydedilecektir.[116]

[116] Nazan Moroğlu, "AB'ne Giriş Sürecinde Kadın Erkek Eşitliği", Kadın Çalışmalarında Disiplinler arası Buluşma C. 3, Yeditepe Ü. yayını, İstanbul 2004, s.30.

4. TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARI VE AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİ

4.1 TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARI

Kadınların ülkemizdeki durumu, dünyada benzeri olmayan bir tezatlar tablosu gibidir. Türkiye'de kadının üstlendiği roller, insan haklarına yönelik gerçeklikler ve kadın-erkek eşitliği noktasında bir yandan uluslararası standartlara uygun ve oldukça gelişmiş özellikler gösterirken, bir taraftan da kesinlikle kabul edilmeyecek ayrımcılıkların, hak ihlallerinin yaşandığı görülmektedir. Örneğin üniversitelerdeki her dört profesörden biri kadın olmakla birlikte yaklaşık her dört kadından biri ise okuma yazma bilmemektedir. Aynı şekilde akademik camia, tıp, hukuk gibi gözde mesleklerde kadınların çalışma oranı %40 civarında iken, Türkiye genelinde çalışan kadın oranı olan %39'un önemli bir bölümü ücretsiz aile işçisi olarak geçmektedir. Şehirlerimizdeki çalışan kadın oranı %19,9'dur. Bu oran Batı toplumu ile kesinlikle kıyaslanamayacak bir seviyedir.

Özellikle son dönemlerde gerçekleştirilen reformlarla birlikte kadının insan haklarının gelişimi ve kadın-erkek eşitliği noktasında ciddi adımlar atıldığı görülmektedir. Bu adımlar sayesinde Türkiye bu alanda yeniden dünyadaki olumlu yasal çerçeveye sahip sayılı devletlerarasına girmiştir. Her ne kadar yasal düzenlemeler yapılmış olsa da yapılan araştırmalar özellikle kadına şiddet noktasında ve siyasetten istihdama kadar birçok noktada bu yasaların pek de dikkate alınmadığını göstermektedir. Bu durum gerçek anlamda bir kadın erkek eşitliğine ülkemizin oldukça uzak olduğunu göstermektedir.[117]

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türkiye'de kadınların toplumsal konumu ve kadın erkek eşitliğine yönelik uluslararası standartlarda hatta bazen onlardan da ileri derecede birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Ancak geçmişten gelen erkek eğmen toplumun izleri tam olarak silinmediğinden bu düzenlemeler daha çok yasalarda

[117] Feride ACAR, Türkiye'de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum ,2009, s. 15.

kalmış ve geçmişten gelen kadına yönelik olumsuz yaklaşımlara devam edilmiştir. Bir başka ifadeyle günümüzde kadın hakları ve kadın erkek eşitliği açısından *de jure* ve *de facto* konumlar arasında önemli farklar bulunmaktadır.

Toplumda geçmişten beri var olagelen bu tezatların olumlu unsurlarına yönelik gelişmeler, Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte gerçekleşmiştir. Cumhuriyet ile birlikte uygulamaya konulan laik devlet anlayışı ve onun ideolojik, bürokratik ve hukuksal yapılanması, günümüzdeki kadın hakları konusundaki gelişmelerin temelini oluşturmaktadır. Cumhuriyetin ilan edildiği ilk yıllarda kadın erkek eşitliği konusunda oldukça radikal kurallar getirilirken bu kuralların birçoğu dönemin Avrupa devletlerinde bile bulunmamaktadır. Bu uygulamaların en belirgin olanı, kadınları gerçek birer vatandaş olarak görülmesinde önemli bir adım olan 1934 yılında verilen seçme ve seçilme hakkıdır. Bu noktada önemli bir farklılık da kadınlara verilen hakların yalnızca kamusal alan da özel alanlarda da geçerli olmasıdır. O döneme kadar Osmanlı toplumunda yaygın bir şekilde uygulanan çok eşliliğin Cumhuriyet ile birlikte kaldırılması, evlilik kurumuna gereken hassasiyetin gösterilmesi dönemin şartları düşünüldüğünde oldukça radikal kararlar olarak görülmektedir. Öyle ki Cumhuriyet'in temel söylemi olan "çağdaş medeniyetler seviyesine çıkma" düşüncesi ve buna yönelik belirlenen politikalar, kadınların önemli bir bölümünün toplum içerisindeki konumunu ciddi anlamda değiştirmiş ve böylelikle kadın-erkek eşitliği noktasında Türkiye'ye önemli bir sıçrama yaşatmıştır. Cumhuriyet'le benimsenen tekil hukuk sistemi ve laik devlet yapısı, kadın-erkek eşitliğine yönelik günümüze kadar gelen olumlu kanuni çerçeveyi mümkün hale getirmiştir.[118]

[118] Aynı yerde.

4.2 TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARININ TARİHÇESİ

Osmanlı'dan Cumhuriyete

Kendilerine yapılan ayrımcılıkların farkına varan kadınların Batı toplumlarında seslerini yükseltmelerine benzer bir süreç bazı önemli farklılıklarla Osmanlı toplumunda da yaşanmıştır. 18. yüzyılda başlayan yeniliklerle birlikte Osmanlı yönünü Batı'ya çevirmiş, özellikle de Fransız devriminin etkisi ile birlikte 19. Yüzyıldan itibaren Batı'dan esen rüzgârlar, toplum içerisindeki değişim ihtiyacı ile birleşmiş ve geleneksel Osmanlı toplumunu derinden etkilemiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Genç Osmanlılar döneme göre demokratik düşüncelerden etkilenmişlerdir. Doğal olarak kadın sorununa yaklaşımları da bu düşünceler çerçevesinde daha olumlu olmuştur. Bu dönem Osmanlı toplumu, örfi hukukun yanı sıra şer'î hukukun egemen olduğu bir toplum yapısındadır.[119]

Şeriat, erkeklere nazaran kadınların ikinci planda olduklarını var saymaktadır. "Kuran'da kadınların hiçbir hakkının bulunmadığı" düşüncesi doğru olmamakla birlikte, İslam toplumlarında kadının erkek ile eşit kabul edilmediği bilinen bir gerçektir. Aile ve evliliğe yönelik yasalar erkekler açısından çokeşliliğe onay vermektedir. Her ne kadar ekonomik anlamda güçsüz olmaları nedeniyle bu anlayış birçok erkek tarafından uygulanamamış olsa da yasal olarak toplumda erkeğin egemen olduğunun bir göstergesi konumundadır. Çokeşliliğin yanı sıra cariyelik de önemli bir uygulamadır ve erkekler birçok cariye ile birlikte yaşayabilmektedirler. Boşanma kadın için de bir hak olmakla birlikte erkekler açısından kolaylaştırılmış bir yapıdadır. Kadın ancak bazı istisnai durumlarda boşanma hakkına sahiptir. Bu düşüncenin bir uzantısı olarak boşanma durumunda çocukların velayeti babanın ve ailesinin üzerinedir. Benzer bir durum mirasta da geçerlidir ve kadınlar erkeklerin aldığı payın ancak yarısını alabilmektedirler.[120]

---

[119] Fatmagül Berktay, Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no 7, 2004,s.10.

[120] Aynı yerde.

Kadının toplumdaki statüsünü ortaya koyan en önemli göstergeler olan mülkiyet, miras, boşanma, evlilik ve aileye yönelik tüm bu yasaların içeriği; toplumdaki cinsiyetlerin tecridi ve kaç-göç uygulaması ile birlikte, kadınların toplumsal yaşama çıkışını kısıtlayan ve izin verdiği durumları da belli şartlara bağlayan ve denetleyen kural ve kaidelerle pekiştirilmektedir. İslami kaidelerin hâkim olduğu bu dönem toplumunda şer'i hukuk gereği kadın evin geçimini sağlamakla yükümlü değildir ve doğal olarak onun yeri ailesinin yanı ve evinin içidir. Kentsel mekânlar şer'î hukukun hâkim olduğu bütün toplumlarda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da kadın ve erkeğe göre keskin çizgilerle ayrılmıştır. Kadınları konu alan uyarı ve yasaklamaların özellikle Tanzimat dönemine kadar kadınların alışveriş sırasındaki ve gezinti yerlerindeki davranışlarını ve kılık kıyafetlerini düzenleme şeklinde olduğu görülmektedir. Tanzimat sonrasında çıkarılan yasalarla da bu tür kısıtlamaların devam ettirildiği bilinmektedir.[121] Kadını "mahrem" olarak kabul eden bu anlayış, doğal olarak kadının varlığını kamusal alanlarda "zorunluluk" halleriyle sınırlayan, engel olamadığı durumlarda da katı bir denetime tabi tutan bir anlayıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi bu dönemde mekanlar dahi cinsiyete göre bir ayrıma tabi tutulmuştur. Öyle ki ilk anayasa olarak kabul edilen Mecelle'ye göre evin avlusu, mutfağı ve kuyu başı kadınlara ait yerlerdir (*makarr-ı nisvan*) ve bu mekânların başka bir evden görülmesi "zarar-ı fahiş" sayılmaktadır.[122]

Tüm bunlara bakıldığında Osmanlı toplumda yerleşik olarak kadınlara yönelik eşitsizliğin kurumsallaştığı görülmektedir. Ancak bu durum kadınların hiçbir etki ve güce sahip olmadıkları anlamına gelmemektedir. Toplumdaki yaygın göreneklerin ve hukukun sınırları içerisinde özellikle dinsel olarak yüceltilen annelik ve aile ve ev ortamındaki zevcelik rolleri ile belli bir otoriteye sahiptirler. Bir eş ve bir anne olarak ailede belli bir konumu olmakla birlikte, yasal anlamda bir iyileşme ilk olarak 1917 yılındaki Hukuk-u Aile Kararnamesi ile olmuştur. Kadınlara boşanma hakkı veren bu yasa, böylelikle evliliği yasal bir çerçeveye bağlamıştır. Bununla birlikte çok eşliliği tamamen kaldırmamakla birlikte yeni biri ile evlenmeyi

---

[121] Mehmet Ö. Alkan, "Tanzimat'tan Sonra Kadının Hukuksal Statüsü ve Devletin Evlilik Sürecine Müdahalesi Üzerine", Toplum ve Bilim, Sayı 50,Yaz 1990, s.88.

[122] M. Ö. Alkan, a.g.e.,s.90.

ilk eşin rızasına bağlamış, böylece dolaylı da olsa bu tür evlilikleri azaltmaya çalışmıştır.[123]

Tanzimat dönemi ile hızlanan yenilik hareketleri çerçevesinde özellikle eğitim alanında birçok yenilik yapılırken bu durum kadınları da doğrudan etkilemiştir. Bu yenilikler çerçevesinde 1862 yılında ilk kız rüştiyesi açılmıştır. Bu yeniliği 1869 tarihli kızlara yönelik zorunlu sıbyan mektepleri ile 1870 yılında kız öğretmen okulunun açılması ve ilk kadın müdirenin atanması takip etmiştir. Bu dönemde gazete ve dergilerde, aydın çevrelerde kadın konusunun merkeze alındığı hararetli tartışmalar da yaşanmaya başlamıştır. Eğitimli kadınların hem ulusun hem de ailenin daha iyi ve erdemli anneleri olacakları düşüncesi o dönem toplumundaki en güçlü ifadelerini bu tartışmalarda bulmuştur. 19. Yüzyılın sonu ile 20. Yüzyılın başlarında ifade edilen bu düşünceler ("Zincir-i cehl ve taassubu, maarifden başka hangi kuvvet kırabilir?... Rehberimiz hürriyet, müzahirimiz musavat olsun. Yaşasın vatan ve millet, yaşasın musavat ve hürriyet!")[124], bazı farklılıklarla Cumhuriyet'in kurulması sonrasında da etkin bir şekilde toplumda yer bulmuştur. Osmanlı toplumunda bu dönemde eğitimde alanındaki gelişmeler feminizmin de gelişmesinde etkili olmuştur. Bu düşüncelerin etkisiyle Osmanlı kadınının ilk ortaya koymaya çalıştığı düşünce kadının eksiksiz bir varlık olduğu düşüncesidir.

Batı toplumunda Ota çağ kadınlarının sorduğu gibi bu dönem Osmanlı kadınları da benzer düşünceleri paylaşmıştır. 1868'de yayın hayatına başlayan Terakki gazetesi yazarlarından Rabia hanımın bu dönem kadınının duygularına tercüman olmuş ve "*El ayak, göz akıl gibi vasıtalarda bizim erkeklerden ne farkımız var? Bizde insan değil miyiz? Yalnız cinsimizin ayrı oluşu mu bu halde kalışımıza sebep olmuştur?"* şeklindeki ifadeleriyle kadınların genel kanaatini yansıtmıştır.

---

[123] Fatmagül Berktay, a.g.e.,s.12.

[124] Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye ve Sergide Zekiye Hanımefendinin Nutku"ndan, Kadın, 10 Kanuni, Evvel,1324, no.10, s.12-14; akt. Serpil Çakır, "Osmanlı Kadın Dernekleri", Toplum ve Bilim, Sayı 53, Bahar 1991,s.141.

Dönemin erkek aydınları da kadınları desteklemiş ve kadın eğitiminin gerekli olduğunu, böylelikle anne ve eş rolünü daha iyi yapabileceği üzerinde durmuşlar ve milliyetçi öğeleri de düşüncelerine ekleyerek sürece dâhil olmuşlardır.

Osmanlı toplumunda erkek aydınların kadın hakları konusunda vermiş oldukları bu destek Osmanlı aydınına özgü bir davranış değildir. ABD'de *Seneca Falls Bildirgesi*'nin kaleme alınmasına katılan erkekler, İngiltere'de John Stuart Mill ve Fransa'da Condorcet kadın hakları konusunda dünya genelinde ön plana çıkan erkeklerdir. Mill, kadınların oy kullanması gerektiğini ve bunun liberal teorinin iç tutarlığı açısından bir gereklilik olduğunu ilk kez ifade eden düşünürdür. Osmanlı'da ise Selanik Hukuk mektebi hocalarından Muslihiddin Adil de benzer şekilde kadınlara siyasal haklar tanınmasının gerekliliğini ifade etmiştir. O bu konudaki düşüncelerini "*Feminizmden maksad, kadınların da erkekler gibi mesalik-i ilmiye ve sınaiye, ve siyasiyeye dahil olabilmeleri, her ikisinin aynı hukuk ve vezaife haiz olmalarıdır.*"[125] sözleriyle ortaya koymuştur.

Tanzimat ile birlikte erkek aydınların da kadın sorununa özel ilgi göstermelerinin sebebi, usulüyle evlenmeden duydukları hoşnutsuzluk ve eşleri birbirine yabancılaştıran geleneksel kadın-erkek ilişkileridir. Siyasal / toplumsal ve entelektüel yaşama bütünüyle erkeklerin hakim olduğu bir ortamda kadınların erkeklerin desteğini istemeleri son derece doğaldır. Bununla birlikte bu düşüncenin de ötesine geçip radikal bir feminist söylem ile hiçbir koşulda erkek yardımına ihtiyaçları olmadığını söyleyen kadınlar da vardır:

"Evet, Osmanlı erkeklerinden bazıları bizi, biz kadınları müdafaa ediyorlar, görüyoruz, teşekkürler ediyoruz! Hatta Doktor Abdullah Cevdet Bey gibi kendisini sınıfımızın bir vekil-i müdafii zan edenlere dahi tesadüf ediyoruz. Biz Osmanlı kadınları kendimize mahsus inceliğimiz, kendimize mahsus adat ve adabımız vardır; bunu erkek muharrirler, bir kadının anlayacağı ruhla anlamazlar, lütfen bizi kendimize bıraksınlar... Biz kadınlar hukukumuzu bizzat kendi 'içtihad'ımızla müdafaa edebiliriz... Erkekler bizi daima mahkum, daima esir etmişlerdir. Erkekler

[125] Zafer Toprak, "Muslihiddin Adil'in Görüşleri: Kadın ve 'Hukuk-ı Nisvan'", Toplumsal Tarih, sayı 75, Mart 2000, s. 16.

yüzünden çekmekte olduğumuz zulmün def'ini bugün biz erkeklerin mürüvvetinden istemeye tenezzül eder miyiz?"[126]

Osmanlının son döneminde kadınlar, gazete ve dergiler çıkarmış ve buralardaki tartışmalara katılmış, hayır dernekleri ve konaklarda gerçekleştirilen etkinliklere katılarak kadınlara özgü bir kamusal alan oluşturulmasına ve zamanla genişletilmesine çalışmışlardır. Tüm bu yapılanlar sivil toplumun oluşumu ve gelişimi arasındaki bağı vurgulamak ve kadın hareketleri açısından son derece önemlidir. Osmanlının bu dönemindeki kadın hareketlerinde Amerikan veya İngiliz süfrajetlerine benzer eylemler ve kitlesellik aramak yanlış olacaktır. Bununla birlikte kadınların, II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında Meclis-i Mebusan'ın açılışını izlemelerine izin verilmemesi durumunda "biz de İngiliz kadınları gibi parlamento önünde nümayiş yaparız" diyerek tehdit ettikleri bilinmektedir.[127] Bu toplumlar arasından benzer özellikler olmakla birlikte daha çok farklılıkların bulunduğunu belirtmek gerekir. Öyle ki bu farklılıklar bazı kadınlar açısından can alıcı derecede önemlidir. Bazı yazarlar tarafından özellikle vurgulanan Osmanlı toplumundaki ataerkil yapının –o dönem için- ülkenin sınırlarını aştığı belirtilerek, bu durumun sadece İslam'a bağlamanın yanlış olacağı vurgulanmıştır. Bu noktada İslam'ın yalnızca dinsel alanda değil fiziksel ve kültürel alanda da yansımalarının olduğu ve Osmanlı devletinin bir şeriat devleti olmasının yapılan feminizm analizlerine dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu duruma dönemin milliyetçilik anlayışının İslamcılık ile medeniyetçiliği birleştirme ve devleti kurtarma kaygıları da eklenince, dönemin Müslüman-Türk kadınlarının hürriyet problemlerinin ne kadar karışık bir yapıda olduğu görülecektir.

Toplumdaki bu zorluklara rağmen Osmanlı toplumundaki kadınlar hem kişisel özgürlüklerini hem de bu düşüncenin temeli olan özerklik isteklerini oldukça etkileyici bir şekilde dile getirmeyi başarmışlardır. Mükerrem Belkıs Hanım tarafından ifade edilen; *"Hakk-ı insaniyelerinden vazgeçen veyahut 'haklarımızın,*

---

[126] "Kadınlar Dünyası" imzasıyla, "Hukuk-u Nisvan", Kadınlar Dünyası, 4 Nisan 1329, no. 1, s.1; akt. Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, 1994, s.125

[127] Servet-i Fünun, "İslam kadınlarının Bir Teşebbüsü", No.916 ,4 Kanun-u Evvel, 1324 –17 Aralık 1908, s.45

ihtiyaçlarımızın bir kısmı verilmiyor' diye hepsini bırakan, hiçbir şey istemeyen hemşirelerimiz varmış! Zararı yok, ben yine vazife-i vataniye-i insaniyemi kemal-i ifa edeceğim. Hiç kimse istemesin, yalnız başıma ben isteyeceğim. Onu istememek insanlığıma bence bir hıyanettir".[128] sözleri, Wollstonecraft tarafından vurgulanan 'basit ödevler' in ötesine geçen "nihai büyük amaç"a gönderme yapar gibidir. Bu ifadeler bir nevi, kadının "hakk-ı insaniye"den kaynaklanan özgür bir birey ve özerk bir insan olma talebinin yansımasıdır. Bunların bir kez dahi ifade edilmesi toplumda II. Meşrutiyet ile birlikte özlenen hayali kurulan bir özgürlük ortamı gelmez. Ancak yine de önceki döneme göre yumuşayan iklimden faydalanan kadınlar kamusal alana daha çok çıkmaya başlamışlardır. Bu ortamda birçok kadın derneğinin kurulduğu görülmektedir. Balkan savaşları ve ardından I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla kadınlar, çalışma hayatına sürekli artan bir şekilde katılmaya başlamışlardır. Bu dönemde özellikle kız mekteplerinin ilk mezunlarını vermesinin de etkisi olmuş ve böylelikle okumuş aydın kadın sayısında önemli artışlar olmuştur. Bu dönemdeki imparatorluğun yıkılmanın eşiğinde olması ve ağır savaş koşulların oluşan siyasi atmosferden etkilenen kadınlar daha çok İttihat ve Terakki tarafından yaygın hale getirilen milliyetçilik çizgisinde bilinçli bireyler haline gelmeye başlamışlardır. Bu gelişmeler dikkate alındığında Osmanlıdaki feminizm hareketlerinin milliyetçilik düşüncesi ile paralel bir gelişme gösterdiği, bu durumun Osmanlının son döneminin yanı sıra genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemindeki kadın hareketlerine özgül bir nitelik kazandırdığı ifade edilebilir.[129]

Bu dönem milliyetçilik düşüncesi gerçekten de kadının özgürleşmesini geniş katılımlı toplumsal bir devrimin önkoşullarından biri saymış ve böylelikle Osmanlıdaki feminizm düşüncesinin önün açmıştır. Bununla birlikte bu dönem kadın hareketlerinin temelini oluşturan milliyetçilik düşüncesi, bir taraftan da kadınların bağımsız bir kimliğe sahip olmaları noktasında engelleyici bir etkisi de olmuştur. Bu dönemdeki ünlü kadın ediplerden Halide Edip Adıvar'ın ***"****bir kadın evvela Osmanlı,*

[128] Serpil Çakır , *Kadınlar Dünyası*, 14 Mayıs 1329, s.2, no.93, s. 157.
[129] Fatmagül Berktay,a.g.e.,s.15.

bir vatanperverdir... Vatanın hukuku, kadınlık hukukundan bin kat mühim ve muhteremdir" ifadeleri bu durumun somut bir yansımasıdır.[130]

Toplumdaki derin değişimlere yönelik analizlerde, öncelikli olarak devletteki dinamik ve ayrıksı role vurgu yapılmakta ve bunun bir sonucu olarak bu köklü değişimde bireyden ziyade topluluk ön plana çıkarılmaktadır. Bu analizlere bakıldığında Müslüman kadın hareketinin son dönem Osmanlı toplumundaki gelişiminde, kadınların kişisel haklarından ziyade daha çok toplumun çıkarına önem verdiğini göstermektedir.

Toplumdaki bu özellik yalnızca Osmanlı veya Orta Doğu toplumlarına özgü bir durum değildir. Bunun doğrudan kadın sorununa özgü bir yaklaşım olduğu ifade edilebilir. Kadınların "topluluğun ruhu" ile özdeşleştirilmeleri ve buna bağlı olarak toplumun ilerlemesi veya kurtuluşunun yanı sıra gerilemesi ve çürümesi ile özdeşleştirilmeleri Doğulu veya Batılı tüm ataerkil düşüncelerin genel bir yaklaşımıdır. Mükerrem Belkıs Hanım vb. kadınların önemi de bu olumsuz yaklaşıma itiraz edip kadının özgürleşme hareketini başlatmalarından ileri gelmektedir.[131]

"*Artık iman ettik ki, hayatımız iyi bir hayat değildir... Artık kadınlık böyle yaşamayacaktır ve yaşayamaz. Buna katiyyen emin olunuz*" diyen Osmanlı kadınının toplumdaki konumu, 1919-23 yılları arasındaki Kurtuluş Savaşı ve bu esnada gösterdiği fedakârlıklarla daha da yükselmiştir. Bu bağımsızlık mücadelesinde erkeklerin çoğunun cephede olması nedeniyle ailede onların da yüklerini omuzlamaları, aynı zamanda gerekli olduğu durumlarda omuz omuza erkeklerle birlikte savaşmalarının toplumdaki rollerinin değişmesinde büyük bir etkisi olmuştur. Örneğin İstanbul işgal edildiğinde halkı bilinçlendirme adına birçok miting direniş gösterisi düzenlemişlerdir. Anadolu'da Milli mücadeleye destek için Kadın Cemiyeti kurulmuştur. Bu noktada milli mücadeleye destek olmak amacıyla düzenlenen 1918'deki Milli Kongre'ye katılan 51 örgütten 16'sının kadın örgütü olduğu

[130] Fatmagül Berktay,a.g.e,s.16.
[131] Aynı yerde.

bilinmektedir. Bununla birlikte bazı durumlarda doğrudan cephede erkeklerle birlikte mücadele ettikleri de olmuştur.[132] Yaşanan bu gelişmeler kadının toplumdaki eski konumuna dönmeyeceğinin önemli bir göstergesidir. Siyasi hayatta Kadınlar Halk Fırkası adıyla Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan da önce kurulan kadın örgütünün başkanı olan Nezihe Muhittin, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

"Türk kadını, ülkesinin yeniden doğuşunu paylaşmalıdır. Biz, Türk kadınları, toplumsal ve siyasal yaşamda hak ettiğimiz yeri almalıyız; kurtuluş savaşındaki özveri ve hizmetlerimiz bize bu hakkı veriyor."

Bu dönemden itibaren kadınlar açısından siyasal ve medeni haklar gündeme gelmeye başlamıştır. Savaş nedeniyle özellikle erkek nüfustaki azalma kadının kamusal alana ve ekonomik yaşama etkin bir şekilde katılımı için elverişli bir ortam oluşturmuştur. Bu şartlarda kadının meslek sahibi olması ve eğitimi önemli bir devlet politikası olarak benimsenmiştir. Bu devlet politikasının en önemli yansıması kadının özellikle eğitim sürecine dahil edilmesi olarak ortaya çıkmış ve böylelikle yüzlerce yıldır dışlandıkları alanlara girme hakkı elde etmişlerdir.[133]

Cumhuriyet dönemi Türkiye tarihi içerisinde bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde her şeyin yeni olduğu, sil baştan tüm kurumların Cumhuriyet ilkelerine göre inşa edildiği ve "Türk modernleşmesi" olarak nitelenen önemli bir toplumsal değişme süreci yaşanmaktaydı. Modernleşme sürecinin tarihsel arka planı bu başlık altında detaylı bir şekilde ele alınamayacak kadar geniştir. Ele alınan temel konu, yeni bir ulus-devlet kurma sürecinde kadının konumu ve misyonudur.[134]

Yeni kurulan ulusun Batılı ve modern olan *yeni* biçiminin halka sirayet etmesi amacıyla Cumhuriyet"in kurucu unsurları tarafından bir takım araçlar geliştirilir. Ulus devletin sağlıklı bir şekilde kurulması için "bütünlüklü" bir toplumsal değişme sürecine ihtiyaç duyan kurucular aileyi bu bütünlüğü sağlayacak

---

[132] Aynı yerde.
[133] Aynı yerde.
[134] Selver Dikkol, *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın Kimliğinin Dönüşümü*, Y. Lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2014 , s, 63.

en temel ve başat kurum olarak görür. Böylece bağımsız yeni toplumun mimarı olarak milli aile ile ulus arasında ideolojik ve politik bir bağ oluşur. Yeni toplumun ihtiyacı olan modern Türk ailesi ise yeni erkek ve kadın kimlikleri yaratılarak oluşturulur.[135] Yaratılmaya çalışılan bu kimlikler ise bireysel olmaktan uzak kolektif kimliklerdir. Ulus devlet kurulma aşamasında, hassas dengeler söz konusu olduğundan bireysel değil ulusal boyutta kurgulanan kolektif kimlikler öne çıkar. Söz konusu ortak kimlikler çerçevesinde kadınlardan beklenen ise kendi özgürlüğünden önce vatanın ihtiyacı olan modern yapının (modern ailenin) kurulmasına yardımcı olmasıdır. Gerekli olan kadın-erkek eşitliğinin hâlihazırda kamusal alanda devlet tarafında sağlandığı kabulünden hareketle kadına modern anlayış çerçevesinde aile yaratma sorumluluğu yüklenmiştir. Böylece Türkiye‟de gerçekleşen modernleşme sürecine kadının katılma biçimini yansıtan temel olgu olarak devlet feminizmi ve modern kadın kimliği inşasından bahsetmek gerekir.

Devlet modern ulusu yaratmak amacıyla kendi feminist anlayışını geliştirir. Bu anlamda devlet feminizmi kadını ve erkeği kamusal alanda eşit haklara sahip vatandaşlar olarak yasal düzlemde kabul ettiğinden gerçekte feminist bir yön içermektedir. Ancak devlet olgusunun da feminizm kavramına eklemlenmesi ile terimin içeriği ve anlamı kadınlar aleyhine genişler. Bu ideolojide cinslerarası eşitlik, erkeklere ve kadınlara, milletin eşit sorumluluk ve ideallerini omuzlamış fertler olarak eşitlik anlamına gelir. Böylece cinsler arası bu eşitlik ancak kadının cinselliğinin içeriği silindiği zaman tanınabilir bir hâl alır.[136]

Demokratik ve modern bir ulus-devlette modern kadın, çağdaş, laik, eğitimli ve kamusal olarak erkeklerin sahip olduğu tüm haklara sahip olarak bir yurttaş olarak kabul edilir. Avrupa'daki hemcinslerinin aksine Türkiye'de kadınlar yurttaşlık hakkı için mücadele etmemiş, bizzat yeni devletin kendisi tarafından en baştan bu haklar kadınlara tanınmıştır. Böylece Cumhuriyet'in kurucuları eliyle yani devlet tarafından feminizm tahsis edilmiştir. Kadınlara tanınan seçme ve seçilme hakkı, erkek çokeşliliğinin ve talâk'ın yasaklanması sosyal alanda gerçekleşen yeniliklerdir. Buna

---

[135] Sena Sancar, *Türk modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, 2. baskı, İstanbul, 2013,s.40.

[136] Ayşe Durakbaşa, Halide Edip: *Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul ,2012,s.30.

karşılık Medeni Kanun‟da "ailenin reisi erkektir" ibaresi kadının çalışmasını kocasının iznine bağlar. Dolayısıyla Kemalist ideoloji-rejim kadınları tüm haklara sahip bağımsız, özgür bireyler olarak konumlandırmaz Feminist argümanlar taşıyan "kamusal eşitlik" hakkı kadınlara tanınan çok sınırlı hakları içerir ve modern kadından beklenen de kamusal alandaki bu hakları sahiplenerek –başka haklar talep etmeden- ulusu oluşturan bireyleri modern aile içerisinde yetiştirmektir.[137]

Sonuç olarak, devlet feminizmi sınırları içerisinde tanımlanan modern kadın; eğitimli, kentli, kendi bireysel arzularının ve özgürlüklerinin peşinde koşan bir bencil değil, ailesi, ulusu için var olan kolektif bir öznedir. Başka bir deyişle, erkekler siyaset yaparken modern Türk kadınları ise bu süreçte bir tür „modernliğin terzileri‟ olmak için eğitilen ve yeni devletin modern aile yaratma politikasının başarılmasında önemli bir rol üstlenen aktörlerdir[138]

Cumhuriyet döneminin yeni ulusal kimlik inşasında kadınlar çağdaşlaşmanın, laikliğin ve eşitliğin bir sembolü olarak kamusal alana çıkarılmıştır. Osmanlı döneminin aksine kadınlar yeni rejimde erkeklerle yasal olarak eşit yurttaşlar olarak tanımlanır. Sınırları ve tanımları yeni ulus-devlet tarafından belirlenen yurttaş kadın kimliğinin varlığı kadının sokağa çıkmasının dahi örtünme ile mümkün olduğu geleneksel toplumdan, kadınlara temel hak ve özgürlüklerin sunulduğu modern topluma geçişin önemli bir simgesi olarak görülür. Ancak bu olumlu duruma karşın kadınların kamusal alana çıkmasını sağlayan yeni rejimde, kadının hürriyetinin bedeli siyaset, çalışma, eğitim gibi kamusal alanların yanı sıra kentsel mekânlarda toplumsal düzene bir tehdit olarak algılanan bireyselliğinin ve özellikle "dişiliğinin" bastırılması olmuştur.[139]

Türkiye'nin yeni anayasal rejiminde 1934 tarihinde kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmış siyasete aktif katılımlarının önü açılmıştır. Elbette bu

---

[137] Yaprak Zihnioğlu, *Kadınsız inkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fıkrası, Kadın Birliği,* Metis Yayınları, 1. Baskı, İstanbul ,2003,s.27.

[138] Sena Sancar, a.g.e.,s.45.

[139] Nilüfer Göle, *Modern mahrem: Medeniyet ve Örtünme*, Metis Yayınları, 11. Basım, İstanbul, 2011,s.70.

hakkın tanınması kadınlar için olumlu bir gelişmedir fakat kadınların hangi nitelik ve nicelik ile bu hakkı kullandığı veya yasanın kabul edilme zamanı tartışma konusudur. Örneğin Serpil Sancar, dünyanın önde gelen kadın devrimlerinden birini gerçekleştirdiği iddiasına sahip Cumhuriyet'in 1921 ve 1924 anayasalarında neden kadınlara seçme ve seçilme hakkını tanınmamış olduğunu sorar. Bu sorunun kendisi Cumhuriyet'ten itibaren her yasama döneminde siyasete katılan kadın vekillerin sayısındaki azlığa bakıldığında daha fazla önem taşır. Yasal düzenlemeler ile birlikte toplumsal algıdaki cinsiyetçilik değişmediği sürece kadının siyasete katılımı temsili bir düzeyde kalacaktır.

Yurttaş kadın kimliğinin önemli bir diğer tanımlayanı ise laik olgusudur. Dinin siyaset ile olan bağının kamusal alanda ortadan kaldırılması ilkesine dayanak oluşturan laiklik, Türkiye‟de Cumhuriyet rejiminin en önde gelen yapı taşı olarak kabul edilir. Cumhuriyet öncesinde kadınların kamusal alana çıkarken örtünme zorunluluğu, yeni rejimin laiklik anlayışına uygun olmadığından kılık-kıyafet yasası ile düzenlenmiş, örtü ve peçe kamusal alanda yasaklanmıştır. Böylelikle kadınların kılık kıyafetleri üzerinden gerici-çağdaş kutuplaşması oluşmuş; peçe gericiliğin ve gelenekselin sembolü olarak görülürken, başı açık kadınlar çağdaşlığın ve modernin simgesi haline gelmiştir. Berktay'ın da vurguladığı üzere, nasıl ki dine dayalı bir yönetim şekline sahip Osmanlı‟da şeriat kadının kamusal alandan tecridi ile simgeleşmiş ise Türkiye Devleti'nde de kadınların yasal olarak eşit yurttaşlar olması Cumhuriyet'in ayırt edici göstergesi olmuştur.

İlk Devrimci Adımlar

Cumhuriyet ilân edilmeden önce kadınların siyasi manada ilk örgütlenme çabaları Nezihe Muhittin ve arkadaşlarından oluşan bir grubun Kadınlar Halk Fırkası'nı (KHF) kurmalarıyla başladı.[140]

Ancak KHF'nin kurulma girişimlerinden önce TBMM'de yeni seçim yasasının görüşülmesi sırasında kadınların siyasi hakları konusunda tartışmanın ilki meydana geldi. Meclisin 1 Nisan 1923 yılında seçimleri yenileme kararıyla birlikte; "İntihab-ı

[140] Yaprak Zihnioğlu, a.g.e, s. 119-120.

Mebusan Kanun-ı Muvakkati'nin Bazı Mevaddini Muaddil Kanun" müzakereye açıldı ve seçim yasasını değiştirmek için bazı yeniliklere gidildi.[141] Seçim yasası kanununun ikinci maddesine göre; "18 yaşını bitiren her erkek seçme hakkına sahipti"[142]

Bu tasarı, milletvekili seçiminde erkek nüfusa düşen milletvekili oranını artırmayı hedefliyordu. Seçim yasası, her 50 bin erkek için bir milletvekili seçilmesi yerine, her 20 bin erkek için bir milletvekili seçilmesini öngörüyor, böylece kanun tasarısı aynen Meşrutiyet Dönemi'nde olduğu gibi sanki ülkede hiç kadın yokmuş gibi yalnızca erkek vatandaşlar üzerinden değerlendirilmeye alınıyordu.[143]

Kanun görüşmeleri sırasında söz alan Hüseyin Avni Bey, teklif edilen kanunun, kadınların durumu da dikkate alınarak hazırlandığını, kadınların siyasal haklarını elde edinceye kadar aileleri içinde aile reislerine oy vermiş gibi sayıldığından, 20 bin sayısının esas olarak kabul edildiğini söylemiştir. Bu gerekçeye itiraz eden Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey, seçme ve seçilme hakkının Şeriata uygun olmadığını kabul etmekle birlikte, kadınların siyasi haklardan mahrum bırakılmasına katılmayarak, bu yasanın gelmesi halinde kadınların da bu haklardan yararlanıp toplumdaki yerini alması gerektiğini ifade etmiştir. Tunalı Hilmi Bey'in konuşması şöyle idi:
"*Arkadaşlar mübarek cihadımızın bu millete bıraktığı analar bugün erkeklerden fazladır. Analar cennetten de yüksektir. Onları aşağıda görmeyin benim anam babamdan yüksektir"*

Ancak Tunalı Hilmi Bey'in konuşması mecliste itirazlara neden oldu. Bu itirazlar sonrasında kadınlarla alakalı öne sürülen kanun değişikliği kabul edilmedi ve meclisin son oturumunda, yukarıda belirtilen "18 yaşını bitiren her erkek seçme hakkına sahipti" maddesi; madde komisyonunun önerisinden daha katı bir kanun ile yürürlüğe konarak, "her erkek Türk" olarak değiştirildi[144]

---

141 TBMM Zabıt Ceridesi, I/28, TBMM Matbaası, Ankara, 1923, s. 239.
142 TBMM ZC, I/28; Belkıs Konan, "*Türk Kadınının Siyasi Haklar Kazanma Süreci"*, Ankara, 2010, s. 166.
143 Tezer Taşkıran, Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları, Ankara,1973, s. 96-99.
144 TBMM ZC, I/28, s. 322-352; B. Caporal, Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını, s. 689-690.

Devrin Milli Eğitim Bakanı'nın kadın öğretmenleri de Maarif Şurası'na davet etmesi, Mecliste genel bir araştırmaya neden olmuş, bakan çekilmek zorunda kalmıştır.[145]

Türkiye'de esen devrim rüzgarlarının, Türk toplumunu tepeden tırnağa değiştiren esintileri, kendisini belki de en belirgin biçimde kadının toplum yaşamı içindeki yeni yerinin belirlenmesinde gösterdi. Bunun en göze çarpıcı yanı ise kızların eğitim ve öğretim faaliyetlerindeki yeni, aktif görünümleriydi.[146]

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ndeki en önemli inkılap hareketlerinden biri 1924 yılında yürürlüğe konulan Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmuştur. Bu kanun ile birbirinden bağımsız hareket eden ve bu yönüyle kontrolü çok sağlanamayan medrese, tekke gibi oluşumlar kapatılmış ve eğitim tek bir çatı altında devlet kontrolünde bir sisteme dönüştürülmüştür. Bu yasanın önemli noktalarından biri de ilköğretim döneminde kız ve erkek çocuklarının bir arada eğitim almalarının zorunlu hale getirilmesidir.[147] Bu sayede eğitimdeki cinsiyete dayalı ayrımcılık ortadan kaldırılmıştır. Atatürk tarafından çıkartılan bu yasa, kız çocuklarının okuma yazma oralarının artmasında önemli bir etken olmuştur. Cumhuriyetin ilanı sonrasında Atatürk kadın erkek eşitliğine ve kadının eğitimine büyük bir önem verdiğini göstermiştir. Eğitim sistemi buna bağlı olarak laik bir yapıda yaygın bir hale gelirken modern uygulamalarla şekillenmiştir. Bu süreçte kadınlar eğitimin yanı sıra ekonomik faaliyetlerde ve sağlık alanında da görev ve sorumluluk almaları ile ülkenin kalkınmasına da önemli katkıları olmuştur. Atatürk ülkeni kalkınmasını bilimsellikte ve kadın-erkek eşitliği gördüğünden, devlet sistemindeki gelişmelere bu perspektifte yaklaşmış ve yön vermiştir. [148]

---

[145] Nermin Abadan Unat,*Toplumsal Değişme ve Türk Kadını*, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara,1979, s.13.

[146] Leyla Kırkpınar, *Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın,75 Yılda Kadınlar ve Erkekler,* İstanbul, 1998, s. 19.

[147] Emel Doğramacı, *Cumhuriyet Döneminde Kadın Haklarının Gelişmesi, Türkiye'de Kadın Hakları, Sorunları ve Çözüm Yolları*, Yedi Tepe Üniversitesi Atatürk Araştırma Merkezi, 2009, S.26, Naklen: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 152.

[148] Muhittin Gül,"*Bizde Kadınların Siyasal Haklar Alması ve İlk Kadın Milletvekillerimiz" Cumhuriyet' in Kuruluşunun 75. Yılı Armağanı*, Gazi Üni. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tar. Arş. Ve Uyg. Merkezi Yayın No:3, Ankara, 1998,s.83.

İnebolu'da 28 Ağustos 1925'te yaptığı ve Türk kadını, kılık kıyafet ve şapka kullanımından bahsettiği konuşmasında kadınların dünyaya açılmasının ülkenin çağdaşlığını ve esenliğini noktasında son derece önemli olduğunu belirtmiştir. Kastamonu'da yaptığı 30 Ağustos 1925 tarihli konuşmasında ise *"Bazı yerlerde görüyorum ki kadınlar, yüzünü gözünü gizliyor ve yanından geçen erkeklere karşı ya arkasını çeviriyor veya yere oturarak kapanıyor. Bu tavrın anlamı nedir? Efendiler medeni bir milletin anası, millet kızı bu garip şekle son vermelidir.... Şüphe yok ki ilerleme adımları, iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve ilerleme yeniliklerle birlikte, merhaleler aşmak lazımdır. Böyle olursa, inkılap başarılı olur. Herhalde daha cesur olmak lüzumu açıktır."* ifadelerini kullanarak özellikle kadın haklarına vurgu yapmıştır.[149]

Atatürk, kadın kıyafetine özellikle vurgu yapmakla birlikte, bunun erkek egemen dünyada kadının toplumsal yaşamda yer alması için tek başına yeterli olmadığının bilincindedir. Bunun yanında birçok kuralın da benzer şekilde değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yeni Türk toplumunda kadının toplumdaki statüsüne yönelik en önemli değişikliklerden biri de 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilen *"Türk Medeni Kanunu*" olmuştur. Bu yasayla birlikte herhangi bir ayrım yapılmadan Türk vatandaşları diğer modern ülke vatandaşlarının sahip olduğu hakları elde etmişlerdir

Cumhuriyet felsefesi, Medeni Kanun'un kabulünü, "Türk kadını medeni haklarını tekrar kazanmış ve Türk ailesinin hakiki temelleri yeniden kurulmuştur" biçiminde algılamıştır.[150] Kadın bu kanunda öncelikle bir eş ve bir anne olarak kabul edilmektedir.

Türk kadını Atatürk'ten güç alarak sosyal hayattaki birçok alanda kendisini yenilemiştir. Buna göre evlilikte tek eşlilik gündeme gelmiş, poligaminin önüne geçilmiş, tanıklıkta cinsiyet farkı ortadan kaldırılmış ve kadına kocasından ayrılma hakkı tanınmıştır.

---

[149] Muhittin Gül, a.g.e.,s. 80.
[150] Tarih IV, s. 231.

Medeni Kanun'un dönemin şartlarına göre getirdiği bu hükümler kadına adeta çağ atlatmıştı. Ne var ki, demokratik gelişme dönemlerinde, kadının sosyal statüsüne paralel olarak kimi yönlerinin yeniden ele alınıp düzenlenmesi gerekirken, bu yeterince yapılamamıştır. Bu reformlar yapılamadığı için de, kadının daha da eşit bir duruma gelmesi gereken statüsü, düne göre geride kalmıştır. Bu yönüyle de, yasaya haklı kimi eleştiriler getirilmiştir.[151]

3 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen Belediye Meclislerine seçme ve seçilme hakkı, kadının toplumsal konumunun değişmesi noktasında en önemli adımlarda biri olmuştur. Kadınlar bu haklarını ilk olarak 1933 yılında kullanmışlardır. 5 Aralık 1934 tarihinde verilen milletvekili seçme ve seçilme hakkıyla birlikte Türk kadını erkeklerle eşit vatandaşlık hakkını elde etmiştir.[152] Bu konudaki düşüncelerini Atatürk şu şekilde ifade etmektedir:

"Bu kararla Türk kadınları siyasal ve sosyal alandı pek çok batı ülkesindeki kadınlardan daha üstün bir durum kazanmışlardır. Bundan sonra peçe altında, kafes altında kadın kalmayacaktır. Türk kadınları bugün en önemli haklarını kazanmışlardır. Bundan ötürü ben bu kararı en önemli reformlarımızdan biri sayıyorum."

4.3 Türk Anayasalarında Kadın Hakları

Türk Anayasaları Işığında Kadına yönelik hukuk politikasının Değerlendirilmesi

22 Şubat 1985'te Avrupa Konseyi "kadının 10 yılı" süresinin bitiminde, kadının statüsünün yasa koyucunun müdahalesi olmaksızın iyileştirilemeyeceğini beyan ediyor, yani devletlerin bir "kadın politikası" gütmeleri, adı açıkça söylenmese de, bir "devlet feminizmi" izlemeleri gereğini belirtiyordu. Oysa böyle bir gereği Atatürk ve yakın çevresi daha 1920'lerde görüyor ve gerçekleştiriyordu. Gerçekten Cumhuriyetimizin ilk yılları bir 'devlet feminizmi'nin Türk Hukuk Devrimi içinde uygulamaya konulduğu yıllardır. Bunun ilk adımı, kadınların insan

---

[151] Leyla Kırkpınar,a.g.e.,s.22.
[152] Necla Arat, *Kadın Sorunu*, Say Yayınları, İstanbul,1986,s.127.

haklarına sahip olabilme ve kullanabilmelerinin önkoşulu sayılan laik nitelikli kanunların kabulü ile atılmış ve laiklik ilkesinin 1937 yılında Anayasa'mızda açıkça yer alması ile son bulmuştur. Bu arada kadının statüsünü doğrudan etkileyen kanunlar art arda yürürlüğe konulmuştur. Örneğin eğitim birliğini sağlayan 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitim laik temellere oturtulmuş, tek sistem ve çatı altına alınarak devlet denetimine bağlanmıştır. Aynı yıl Anayasa'da yer alan bir hükümle, ilköğretim kadın ve erkek için zorunlu kılınmıştır.1928 yılında Latin harflerinin kabulü okuma yazmayı kolaylaştırmış, bundan en çok yararlanan da kuşkusuz 'Halk Dershaneleri'ne koşan Türk kadını olmuştur.[153] Kadının görünmez kılındığı, tutsak edildiği çarşaf ve peçe uygulamasına ise 1925'te kabul edilen "kıyafet Kanunu" ile son verilmiştir.[154]

Türk kadınının yasal ve toplumsal konumunun bütünüyle değişip çağdaşlaşması sürecindeki en önemli adım 1926 yılında Türk Medeni Kanunu'nun kabulü olmuştur. Kadın bu kanun ile birlikte açık bir şekilde birey yani bir hukuki süje kimliği kazanmış ve bu kimlikle birlikte hak ve yükümlülükler bakımından (evli kadın dışında) erkeğe eşit kılınmıştır. Artık çocuk yaşta evlenmeler ve çok eşlilik yasaklanmış, eşit şartlarda boşanma ve çocuklar üzerinde velayet hakkına sahip olmuş, resmi nikâhla birlikte resmi görevliler ve tanıklar huzurunda eşini özgürce seçme hakkına kavuşmuştur. Böylelikle ilk kez bir İslam ülkesinde kadın yasal statüsü, hak ve yükümlülükleri, taşınır-taşınmaz mal edinme yetkileri, miras hakları bakımından erkekle eşit konuma getiriliyordu.[155]

Kamu hukuku alanında ise, Türk kadınına 1930 yılında belediye seçimlerinde, 1934'de ise milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme haklan tanınıyor ve böylece Türkiye kadınlara siyasal haklarını tümüyle tanıyan 28 Batılı ülke arasında yerini alıyordu.

---

[153] Bernard Caprol, *Kemalizm'de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, İş Bankası yayınları, Anakara, 1982, s. 324.

[154] Ülker Gürkan, Türk Devleti ve Kadına Yönelik politikası, Oya Çiftçi, 20. yy Sonunda Kadınlar ve Gelecek, TODAİE, 1998, No, 16, s. 14.

[155] Aynı yerde.

Genç Türk devleti, yasal eşitliği gerçekleştirecek fiili adımları atmakta da gecikmemiştir. Önce eğitim seferberliği başlatıldı ve özellikle yüzde 0.4 oranında okur-yazar olan kadın nüfus hedef alındı. İlkokullar hızla artırılırken, erkek ortaokullarının yanı sıra kız orta, sonra da kız liseleri açılmaya başladı; ardından orta eğitimde karma eğitime geçildi. Kırsal kesim ihmal edilmedi; önce köy okulları daha sonra kırsal bölgedeki öğretmen açığını kapatmak için erkek köy enstitüleri ve hemen ardından kızlar için köy enstitüleri açıldı. Yetişkin eğitimi yanında yetişkin kadınların ihtiyaçlarına yönelik kurslar, gezici kurslar vb. faaliyete geçirildi. Halk Evleri açıldı.[156]

Kız öğrenciler eğitimin her basamağına, yeni açılan her fakülteye tıptan hukuka, arkeolojiden mühendisliğe katılmaya özellikle teşvik edilirken, çalışma yaşamı da "eşit işe eşit ücret" politikası ile açılmakta gecikmedi. Özetleyecek olursak, kadına tanınan medeni, eğitsel, ekonomik ve siyasal haklar göstermelik olarak kalmadı, örneğin 1927'de Tıp Fakültesi ilk kız mezununu veriyor, 1930'da Türk kadını Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığında ilk kez doktor olarak resmi göreve başlıyor, 1935 yılında 18 kadın milletvekili olarak seçilerek TBMM'de yer alıyordu[157]

Cumhuriyetimizin ilk yıllarında uygulanan kadın politikası, bazı genç kadın araştırmacılarca "devlet feminizmi" diye eleştirilse ve kuşkuyla karşılansa da 1970 ve 80'li yıllardan beri giderek güçlenen "Türk Kadın Hareketi"nin yaratıcısı olmuştur. Dünyanın pek çok ülkesinde ve özellikle İslam ülkelerinde bu denli güçlü bir kadın hareketinin ve feminist söylemin olmayışı, o ülkelerde bizdeki gibi bir devlet feminizminin olmayışı ile açıklanabilir sanıyorum. Türkiye'deki "Kadın Hareketi" ve sözcüleri, feministler kadına ilişkin her şeyi ve devleti sorguluyor, takibata uğramadan ya da yurt dışına kaçma zorunda kalmadan hakkını arıyor ve adım adım alıyorsa, bu Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen "devlet feminizmi"nin yarattığı ortamın eseridir.[158]

---

156 Bernard Caprol, a.g.e., s. 326.
157 Ülker Gürkan, a.g.e, s. 80.
158 Şirin Tekeli, Devlet-Kadın Siyaset, TÜSES Yayını, İstanbul, 1991, s. 15.

Ne yazık ki Devletimizin resmi görüşü 1926'da Türk Medeni Kanunu'nun kabulü ve 1934'te kadına siyasal hakların tanınması ile "Kadın Devrimi"nin başlatılıp tamamlandığı ve tek sorunun "kırsal kesim kadınına bu hakların nasıl ulaştırılacağı" olduğu söylemi biçiminde yıllardır sürüp gitmiştir. Hele çok-partili yaşama geçiş sürecinde, kadın "demokratikleşmenin sembolü" olmaktan çıkarılınca. Türkiye'de bir "kadın sorunu"nun varlığı kabul görmez olmuştur; hatta kadına yönelik bağnaz ve tutucu görüşler ve uygulamalar "demokrasinin gereği" gibi takdime başlanmıştır. Oysa 1950'lerden başlayarak, tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de büyük değişmeler oluyordu; özellikle 1960'larda gelişmeye başlayan sosyal devlet anlayışı, endüstrileşme, kentleşme, eğitimin yaygınlaştırmasından yararlanan kadınların bilinçlenmesi ve giderek artan oranda çalışma yaşamına katılması ister istemez kadın erkek ilişkilerinde, kadının erkeğe ve kendisine yönelik değer yargılarında, ataerkil aile ve toplum yapılarında değişmelere yol açıyordu. Demokratikleşme sürecinin gerçekleştiği ve sosyal devlet anlayışının uygulamaya konulduğu toplumlarda anlaşılmıştı ki, anayasalarda, insan hakları bildirgelerinde kadın-erkek eşitliğini genel bir ilke olarak ilan etmek, fırsat eşitliği yaklaşımını benimsemek yetersizdi. Cinsler arası eşitliğin sağlanması için devletin, toplumsal kaynakların cinsler arasındaki dağılımına gerçekçi politikalar aracılığı ile müdahalesi gerekiyordu. Artık belli olmuştu ki, kadınların durumları sınırları belirsiz "eşitlik"-eşitsizlik" kavramları ile açıklanamıyordu. Böylece 70'li yıllarda "ayrımcılık", "ayrımcılığın önlenmesi", kadınlara "fırsat önceliği" ya da "olumlu ayrımcılık" kavramları ve hemen arkasından bunları gerçekleştirecek devlet politikaları ortaya çıktı.[159]

Dünyadaki ve ülkemizdeki değişimleri yakından izleyen kadınların, özellikle akademisyenlerin 70'lerde kadın sorununa bilimsel yaklaşımı ve 80'li yıllarda daha geniş ve özellikle genç ve dinamik kuşaklar tarafından benimsenip sürdürülerek ve

---

[159] Ülker Gürkan, "Medeni Kanun Eleştirilen 1: Karının İktisaden Korunması" AÜHFD**,** Cilt XXX, 1973, s. 5.

yeni boyutlar kazanarak haklı istemlerini sıralamaya ve vatandaşı olduğu Devlet'i sorgulamaya dönüşmüştür.[160]

Acaba Devletimizin kadına yönelik ciddi bir politikası var mı? Anayasamıza göre Türkiye demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir. Bu hükmün gereğini yerine getirmek, Devlete düşen en önemli görevdir. Demokrasi, "halkın iktidarı" demektir. Halk kadın ve erkekten oluştuğuna göre, cinsler arası eşitliği de gerektirir. Sosyal devlet, toplumun her birey ve kesiminin insan onuruna layık asgari yaşam koşullarına sahip olmasını, zayıfın korunmasını, fırsat eşitliği hatta fırsat önceliğinin onlar için yaratılmasını öngörür. Hukuk devletinin en ayırıcı özelliği, "kanun önünde" eşitliğin gerçekleştirilmiş olmasıdır. Acaba devletimiz bunları gereğince yerine getiriyor mu? Ayrıca Devletimiz benimsediği insan hakları bildirge ve onaylayarak içselleştirdiği sözleşmelerde yer alan "cinsler arası eşitliği" gözetiyor mu? Bu konuda en önemli iki belge olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile Devletimiz yüklendiği yükümlülükleri yerine getiriyor mu? Devletimiz "Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" gereği, 2000 yılına kadar kadınların toplumsal ve yasal statülerinin iyileştirilmesi, erkekle eşit haklara sahip kılınması, maddi ve manevi varlıklarının insanlık onuruna yaraşır biçimde korunup geliştirilebilmesi için "yeni kurallar konulması, çağın ve ihtiyaçların gerisinde kalanların da değiştirilmesi" yolunda ne yapıyor? "Yasal eşitliği" "fiili eşitliğe" çevirme yolunda hangi politikaları izledi? Üyesi bulunduğu Avrupa Konseyi'nin kadın-erkek eşitliğini toplumda ve ailede gerçekleştirmeye yönelik bağlayıcı kararlarının hangisinin gereğini yerine getirdi? Sözleşmelere koyduğu çekincelerden hangilerini kaldırdı? [161]

Batılı diğer toplumları bir yana bırakalım, ülkemizin de dahil bulunduğu Avrupa Konseyi üyesi devletlerde kadın-erkek eşitliğini gerçekleştirmek üzere 70'li yıllardan başlayarak somut adımlar atılmış, örneğin kadına yönelik bakanlıklar, bakanlıklar arası komisyonlar, müsteşarlıklar, eşitlik komisyonları, eşitlik

[160] Nermin Abadan Unat,Türk Toplumunda Kadın, Türk Sosyal Bilimler Derneği yayını, No.1,Ankara,1979,s.17.
[161] Aysel Çelikel, *Uluslararası Sözleşmelerde Kadın*, İstanbul, 1992, s. 183.

ombudsmanları kurulmuş ve yetkilerle donatılmış, ayrıca ulusal planlama stratejileri geliştirilmiş; yasama organlarında komisyonlar, ulusal araştırma kurumları kurulmuş, cinsler arası eşitlik uygulamalarının ilke, alan ve politikalarını saptayan çerçeve yasalar çıkarılmış, bu arada mevcut yasalardaki ayrımcı hükümler temizlenirken, her birine eşitliği sağlayıcı ve ayrımcılığı engelleyici hükümler konulmuştur." Bu yolla başta medeni yasalardaki evlilik, boşanma, velayet, mal rejimleri ele alınıp eşitlikçi düzenlemeler yapılmış, kadını her türlü şiddete karşı koruyacak ceza yasaları, çalışma ve sosyal güvenlik yasaları cinsler arası eşitlik politikalarının temel uygulama alanı haline getirilmiştir.[162]

Ülkemize gelince, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Üçüncü Dünya Konferansı kararları, Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri, 5. ve 6. Beş Yıllık Kalkınma Planları çerçevesinde "kadın politikaları geliştirmek" amacı ile nihayet 1990 yılında Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kuruldu, bir yıl sonra da Kadından Sorumlu bir Devlet Bakanlığı ihdas edildi. Ancak Devletimiz kurulduktan bu yana hemen her yıl Bakanı değişen Bakanlığı ve hemen her bakan ile genel müdürü değişen Genel Müdürlüğü gerekli yetkilerle donatmayı ihmal etti; Genel Müdürlüğün Teşkilat Kanununu bir türlü çıkartmadı, yetersiz personel ve bütçe olanakları ile bu iki kurumu ortada bıraktı. Devletimiz kadınları ilk kez Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1985-1990) hatırladı; Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kadın-erkek eşitliğini gerçekleştirecek "Hukuki ve İdari Düzenlemeler" bölümünde Türk Medeni Kanununda, Ceza ve Vergi Kanunlarında ve çalışma yaşamını düzenleyen yasalarda kadın-erkek eşitliğine aykırı ve kadını zor durumda bırakan hususların eşitlikçi bir anlayışla düzenleneceğine ilişkin vaatlerde bulundu.[163]

Yasalar insan haklarının kazanılması ve kullanılmasında gerçekten ön adımdır. Bunun gibi kadın erkek eşitliğinin sağlanmasında, kadınların haklara sahip olup bunları kullanabilmelerinde ilk ve en gerekli adımdır. Yasalarımızda Türk kadınına haklar tanınmıştır; ancak zaman değişmiş, yasalarımızdaki pek çok hüküm

---

[162] Şirin Tekeli, a.g.e.,s.13.
[163] Ülker Gürkan, a.g.e., s.16.

eski, eksiz ve yetersiz kalmış, birçok hükmün de cinsler arası eşitliğe açıkça aykırı düştüğü ortaya çıkmıştır. Devletin bunu görüp gerekli tedbirleri alması zamanı gelmiştir. Başta Anayasa olmak üzere özellikle Türk Medeni Kanunu, Ceza Kanunu olmak üzere tüm yasaların gözden geçirilmesi ve 2000 yılına kadar gerekli değişiklikleri yaparak uluslararası sözleşmelerle yüklendiği yükümlülükleri yerine getirmelidir. Batılı toplumlar, özellikle Avrupa Konseyi devletlerinin bir kısmı, önce Anayasalarını ele almışlar, genel bir eşitlik ilkesinin çok soyut kaldığını görerek, kadın erkek eşitliğini vurgulayan özel hükümler getirmişlerdir,[164] bir kısmı da Anayasalardaki hükümle yetinmeyip "çerçeve eşitlik yasaları" çıkarmışlardır. Sonra İnsan Hakları Bildirge ve Sözleşmelerindeki eşitlik ilkesinin ailede, karı ve koca yönünden gerçekleşmesini gerçekleştirmek üzere medeni yasalarda devrimci sayılacak değişiklikler yapmışlardır. Ailede kadının yetkileri arttırılır, ona yeni haklar tanınır ve sorumluluklar yüklenirken, ekonomik yönden korunması için başta mal rejimleri olmak üzere nafaka ve miras hukuku alanında adil çözümler üretmişlerdir.[165]

Ülkemizde Anayasa'daki genel eşitlik ilkesinin yetersiz olduğu, Alman ve İsviçre Anayasalarındaki gibi kadın-erkek eşitliğini vurgulayacak hükümlerin getirilmesi konusunda tartışmalar başlamıştır. Öte yandan giderek güçlenen eleştiriler nedeniyle Devletimiz "Medeni Kanun" taslakları hazırlatmağa başlamıştır; ancak bunlar raflarda tozlanmağa terk edilmektedirler. Politikacılarımız "cinsler arası eşitlik" taleplerine karşı "kutsal aile"nin korunması gereğini savunuyorlar; ama günümüzdeki temel sorunun aileyi olduğu gibi muhafaza etmek değil, aileyi cinsler arası eşitliğin sağlandığı gerçek bir "yaşam ortaklığına dönüştürmek olduğundan habersizler; tüm dünyada ve ülkemizde "Aile Yılı" süresince yankılanan "Toplumun kalbinde en küçük demokrasinin inşası" deyimini sanki hiç duymamışlar; Türk Medeni Kanununda alelacele yapılan ve üstelik Kanunun bütünlüğünü bozan gereksiz birkaç değişikliği ise reform sanıyorlar. Oysa "aile birliğinde eşitliği kadın aleyhine bozan geçen yüzyılın

---

[164] Zafer Gören Atasoy, *Türk, Alman, İsviçre Hukukuna göre Farklı Cinslerin Eşit Haklara Sahip Olmaları,* Ankara, 1991, s. 3.

[165] Ülker Gürkan, Medeni Kanun Eleştirileri I, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,Ocak 1973,Sayı:1,Cilt:30, s. 318.

ataerkil aile yapısını yansıtan hükümler yerinde duruyor: Ailenin reisi sıfatıyla kocaya ikametgâh seçiminde, aile birliğinin temsilinde, velayet hakkının kullanılmasında üstünlük tanınıyor, "iffetsiz yaşayan" kadının babalık davasının reddedilmesi hükmü sürüyor. Medeni Kanunda 1988 yılında yapılan bir değişiklik ile boşanma yargıcın takdir hakkını tümüyle ortadan kaldıracak biçimde kolaylaştırılıyor. Medeni Kanunun 134.maddesine eklenen bir fıkra ile bir boşanma talebinin mahkemece reddedilmesi ve bu kararın kesinleşmesinden başlayarak üç yıl boyunca eşler arasında müşterek hayatın kurulamaması durumunda, eşlerden birinin (ki bu genellikle kusurlu eş olan kocadır) talebi üzerine yargıç boşanmaya hükmetmek zorunda bırakılıyor. Eleştirilere karşı sayın politikacılarımız Batı'daki boşanmaların da kolaylaştırıldığını savunuyorlar. Ancak Batı'daki kanuni "mal rejiminin" adil bir çözüme bağlanması ile eş zamanlı olduğunu nedense görmezden geliyorlar. Ülkemizde ise kanuni mal rejimi hala "mal ayrılığı"dır. Bunun da kadının eğitiminin savsaklandığı ve ücretli bir işte çalışmasının erkeğin fiili onayına bağlı kılındığı ülkemizde kocanın malvarlığının kadının sırtından güçlenmesi sonucuna yol açtığı ortadadır. Kadının evde, bağda, bahçede, tarlada çalışmasının yarattığı ekonomik değer (ki, ülkemizde bunun bir ekonomik değer olmadığı kanısı egemendir) ve hatta ücretli çalışan kadınların kazançları, ataerkil aile geleneğinin etkisiyle hep erkeğin olur; faturalar, tapular erkek adına düzenlenir. Boşanma gelip çatınca kadın, "mal ayrılığı" rejimi gereği, alın terinin karşılığını alamadan çekip gitmek zorunda kalır, ona kocası adına yazılı mallara parasal katkıda bulunduğu durumlarda bile katkısını kanıtlama hakkı tanınmamıştır. Kanuni mal rejiminin, Batı'da olduğu gibi aile birliğinin devamı süresince edinilen mal ve değerlerden eşlerin eşit, hiç değilse adil, paylaşımını gerçekleştirecek biçimde bir düzenleme getirmeden, boşanmanın bu denli kolaylaştırılması hangi sosyal hukuk devleti anlayışı ile bağdaşır?[166]

Yasa koyucumuz, Medeni Kanunda boşanma nedeni olarak kabul ettiği "zina"yı Ceza Kanununda "aile düzenine karşı işlenmiş suç" sayarak cezalandırır.

---

[166] Türk Kadınının Hukuki Statüsü ve Sorunları", AÜHFD**,** Cilt 35, Sayı 1-4. 1981, s. 387-388.

Bunu yaparken de hiçbir hukuk devletinde görülmemiş cinsiyetçi bir ayrımcılık yaparak, kadının ve erkeğin zinasını farklı ve kadın aleyhine olacak biçimde düzenler. Evli kadının zinası için başka bir erkek ile bir kez cinsel ilişkide bulunması yeterlidir (md.440). Kocanın suçunun oluşması için:

a) evli erkeğin bekâr bir kadın ile, b) karısı ile birlikte oturduğu evde ya da herkesçe bilinebilecek bir yerde c) karı-koca gibi yaşaması, yani sürekli cinsel ilişkide bulunması koşulları gerçekleşecektir (md.441). Kocanın geçici ve gizli ilişkileri bu durumda hiç hesaba katılmamaktadır. Neyse ki, kocanın zinasını farklı düzenleyen bu madde Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş ve yerine yeni bir düzenleme yapılabilmesi için Yasa koyucuya 27.12.1997 tarihine kadar, yani bir yıl süre tanınmıştır.

Kadınlarla ilgili olan 440. madde, 23 Temmuz 1998'de Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir.

M*adde 440: Zina eden karı hakkında altı aydan üç seneye kadar hapis cezası tertip olunur. Karının evli olduğunu bilerek bu fiilde ortak olan kimse hakkında da aynı cezaya hükmolunur.*

13 Temmuz 1999'da ise birlikte yaşamayan evli çiftlere yönelik zina isnadını düzenleyen 442. madde de iptal edilmiştir.

Zina tartışmaları 2004'ten itibaren tekrar başlayan AB üyelik müzakereleri sürecinde, yeniden gündem olmuştur. AKP hükümeti ve dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, eşlerin birbirini aldatmasının zina kavramının tekrar TCK'ya girmesi ile engelleneceğini ifade ederken kadın erkek eşitliğini savunan birçok Kadın hareketi zinanın tekrar suç sayılmaması için büyük bir mücadele vermiştir.

Bu tasarının 15 Eylül 2004 tarihindeki meclis görüşmeleri sırasında İstanbul, Batman, Samsun, Çanakkale, Diyarbakır, Eskişehir ve Van'dan Ankara'ya gelen birçok kadın derneği üyesi sloganlar ve pankartlar eşliğinde görüşmeleri protesto etmişlerdir.

Dönemin Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olan Abdullah Gül, "henüz ortada olmayan bir madde nedeniyle tasarının gölgelenmesinden üzüntü duyduklarını" ifade ederken yeni TCK'da söz konusu zina düzenlemesinin yer almayacağının ilk sinyalini vermiştir. Benzer şekilde Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu ve TBMM Adalet Komisyonu Başkanı Köksal Toptan AB açısından zinanın suç olmasının doğru olmadığını belirtmiş, Adalet Bakanı Cemil Çiçek ise "Zina ile ilgili tek kelime yazmadık" diyerek yasa ile ilgili düşüncelerini dile getirmişlerdir. Zina maddesi bu düşünceler doğrultusunda 26 Eylül 2004 günü kabul edilen TCK'da yer almamıştır. Bununla birlikte Medeni Kanun'da zina bir boşanma sebebi olarak yer almaya devam etmektedir.[167]

Ceza Kanunumuz kadının cinsel özgürlüğünü kabul etmez, üstelik kadınlara yönelik cinsel suçları kişiye karşı değil, zinada olduğu gibi "Genel Adab ve Aile Düzenine Karşı Cürümler" başlığı altında ele alır. Kısacası burada saldırıdan korunmak istenen insan onuru değil, kamu ve aile düzeni oluyor. Modern hukuk düzenleri bu konuyu kişiye ya da İtalyan Ceza Kanununda olduğu gibi "Cinsel Özgürlüğe Karşı Suçlar" olarak ele alıp, cinsel yaşamda şiddet kullanılmasına ve zorlamaya karşı etkin hükümler getirirken, ülkemizde kadın beden ve cinselliğine yönelik tecavüz suçları mütecavizden çok tecavüze uğrayan kadının suçlanıp cezalandırıldığı bir alan olarak karşımıza çıkıyor. Kadının bedensel ve ussal bütünlüğüne yönelik en korkunç suçlardan birini oluşturan "ırza geçme" suçunun tanımı uygulamaya bırakılıyor, uygulama bunu "Erkeğin cinsel organını kadının vücuduna normal ya da anormal yolla menisini boşaltacak biçimde kısmen ya da tamamen sokmasıdır" diye tanımlıyor.[168] Kanunda gene tanımı yapılmadığı için aynı uygulama kadının cinsel organına zorla parmak, hatta sopa sokmayı ırza geçme saymıyor, "ırza tasaddi" diyor ve ceza azaltılıyor. Üstelik bu tecavüz suçunun oluşması için cebir şiddet, tehdit kullanılması ve bunun kadın tarafından kanıtlanması gerekir. Cebir kullanana karşı kadın öyle karşı durmalı ki, erkek bunun

[167] https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/194571-akp-2004-te-suc-haline-getiremedigi-zinayi-yeniden-gundemine-aldi,04/04/2019.
[168] Yargıtay 5.CD,14.11.1952,3034/3036;YCGK,4.6.1990,101/156.

ciddiyetine inanmalı, "nazlanma" sanmamalı.[169] Kızlık zarı o denli önemlidir ki, kanuni hiçbir dayanağı olmadığı halde her önüne gelen, yurt müdürü, okul müdürü, polisi genç kızları bekâret muayenesine yollayabilmekte, bu da gencecik kızların türlü bunalımlara düşmelerine hatta intiharlarına neden olmakta, buna sebebiyet verenler ise kollarını sallayarak dolaşabilmektedirler. Hukuk düzenimiz için "bekaret" özel öneme sahiptir. Her kim on beş yaşını dolduran bir kızı "evlenme va-adi" ile kandırıp kızlığını bozarsa suç işlemiş olur. Ancak bu bozma erkek penisi ile olmalıdır. Burada korunan "kızlık zarı" olduğu için de, cinsel ilişkiye rağmen kızlık zarı bozulmamış hamilelik söz konusu değilse; daha da ilginci hamilelik normal doğumla değil de sezaryen yöntemiyle sona erdirilmişse kızlık zarı bozulmayacağından, sanığın eylemi suç sayılmayacak ve beraatine karar verilecektir.[170]

Ceza Kanunu kız ve kadın kaçırma suçunun "evlenme maksadı" ile işlenmesi halinde, kadının iradesine bakmaksızın, cezanın indirilmesini öngörür (md.433). Kaçırma, alıkoyma, ırza geçme suçlarında, birden çok sanığın bulunması ve tecavüze uğrayan kadının bunlardan biri ile evlenmesi halinde, suça katılan diğer failler için dava düşer ve bunlar cezalandırılmaz (md.434).

Evlilik içi tecavüz Ceza Kanunumuzca hiç hesaba katılmaz. Bu nedenle uygulama, kocanın henüz 15 yaşını bile bitirmemiş karısı üzerinde cebir, tehdit veya hile ile cinsel ilişkide bulunmasını ırza geçme saymaz. Hatta mahkemece verilmiş ayrılık kararı nedeniyle ayrı yaşayan karısının evini basıp, cebir ve tehdit kullanarak cinsel ilişkiyi gerçekleştiren kocanın eylemini de tecavüz saymaz.[171]"

Aile içi şiddetin yaygınlığını ortaya koyan araştırmalar, "Her gün örnekleri basında ve televizyon ekranlarında sergilenen haberlere karşın, bu durum Ceza Kanununda "aile ef-radına pek fena muamele etme suçu" sayılmış ve takibi şikâyete bağlı kılınmıştır (md.478).

---

[169] Ülker Gürkan, Hukuk Devletinde Kadın Hakları ve Türkiye'deki Uygulaması, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi Hukuksal Olgular Araştırması ve Hukuk Devleri Sempozyumu Özel Sayısı, H. Ökçesiz,İstanbul,1996,s.176-178.

[170] Yargıtay kararları, s. 178.

[171] Yargıtay kararları, s. 179.

Anayasamızda ve Devletimizin iç hukukumuza dahil ettiği uluslararası sözleşmelerde çalışanların sosyal güvenlik haklarından yararlanmaları öngörüldüğü halde, kırsal kesimde çalışan kadının emeği korunmaz; bu kesime sadece Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar İçin Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında isteğe bağlı bir sosyal güvenlik sistemi getirilmiştir. Buna göre sosyal güvenlik haklarından 22 yaşını doldurmuş erkekler ile 22 yaşını doldurmuş aile reisi kadınlar yararlanabileceklerdir. Böylece aile reisi olmayan ve genellikle ücretsiz aile işçisi konumunda olan tarımda çalışan kadın güvenlik kapsamı dışında bırakılmıştır. Her ne kadar 18 yaşını doldurmuş ücretsiz aile işçisi olma durumunda isteğe bağlı sigortalı olabilecekleri öngörülmüş ise de, uygulamada kadınlar bu yola başvurma olanağından fiilen yoksundurlar. Daha ilginci, İş Kanunumuza göre işveren, kadın işçinin doğum ve gebeliği nedeniyle hizmet sözleşmesini feshedebilecektir.[172]

Örnekler çoğaltılabilir, ama sonuç hep aynıdır: Devletimiz ne yasal ne de fiili eşitliği sağlayacak hiçbir politika geliştirmemiş, hiçbir uygulamaya girişmemiştir. Örneğin zorunlu ilköğretimin kız çocuklar için havada kalmasına ilgisizdir. Özellikle kırsal kesimde kız çocukları ev işlerine yardımcı olmak ya da erken evlenme nedeni ile ilkokulu bitirmeden kaderlerine terk edilmektedirler. Medeni Kanunumuzun belirlediği evlenme yaşlarının altında, henüz 12-13 yaşlarındaki kızlar çoğu kez zorla ve imam nikâhı aracılığıyla evlendirilmekte, hatta başlık parası uğruna satılmakta ve bu durum "'ahval-i adiyeden"mişçesine basında ve televizyon ekranlarında neredeyse her gün sergilenmektedir. Medeni Kanunun resmi nikah yapıldığına ilişkin belgenin ibraz edilmesinden önce dini nikah yapılamayacağına ilişkin hükmü (md. 10) ve Ceza Kanununun böyle durumlar için öngördüğü ceza yaptırımları (md.237/3-6) havada kalıyor, ilgililer aldırmıyor. "Esaretin ve Esir Ticaretinin ve Esarete Benzeyen Kurum ve Uygulamaların Kaldırılmasına İlişkin Ek Sözleşme"yi 1963 yılında onaylayan Devletimiz duruma seyirci.[173]

"Cennet anaların ayakları altındadır' deyişini sürekli dile getiren politikacılarımız 'cennetlik ana'nın "eş", "kız evlat" olması halinde, her türlü kötü

---

[172] Ülker Gürkan, a.g.e., s.19.

[173] Bilge Öztan, ' Medeni Kanunun Kabulünün 70. Yılında Aile Hukuku, AÜHFD, cilt 44, sayı 1-4, 1995, s. 87.

muamele ve şiddete maruz kalmasını olağan sayıyorlar. Örneğin, Kadın Statü ve Sorunları Genel Müdürlüğü "toplumun temelini oluşturan aile"de Anayasa'mızın "Devlet özellikle ana ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alır" hükmü (md.41) gereğince harekete geçti; Türk Ceza kanunun aile bireylerine yönelik fena muamele ve şiddet eylemlerini 'şikayete bağlı' olmaktan çıkaracak ve cezaları artıracak bir kanun taslağı hazırlayarak Başbakanlığa sundu. İktidarın Adalet Bakanı 1.11.1997 tarih ve 5.1.1996-1836 sayılı yazısında "ailede meydana gelen ufak bir uyuşmazlıkta, Devletin yetkili adli ve idari otoritelerinin müdahalesini istemek, aile içine "yargı ve kolluğun"girmesi sonucunu doğuracaktır. Bu ise, hukuki, sosyolojik ve geleneksel ilke ve değerlerimize ters düşecektir," demişler. Şikayete bağlı olmasına gerekçe olarak da "ferdin değer veya menfaatleri yanında ailevi değer ve menfaatleri de korunmak istenmiş, aile içinde skandallara neden olmamak, ailede ahengi ve barışı sağlamak' amaçlanmış, böylece 'ailenin edep ve huzurunun bozulmamasına özen gösterilmiş" buyurmuşlardır. Genel Müdürlüğün daha sonra aynı amaçla hazırladığı ve özellikle şiddete maruz kalan için "koruma kararını" da "Ailenin Korunmasına Dair Yasa Tasarısı Taslağı" TBMM Adalet Komisyonu'nda görüşülürken, birkaç kişi dışında, erkek milletvekillerinin tepkisiyle karşılaşmış ve Alt komisyona gönderilmiştir. Taslağı sahiplenen kadından Sorumlu Devlet Bakanının durumu protesto mahiyetindeki istifası ve kamuoyunun yoğun tepkisi üzerine taslak Adalet komisyonunca onaylanarak Genel Kurula Gönderilmiş ise de, 54. hükümetin Refah Partisi kanadına mensup Komisyon Başkanınca geri çekilmiştir.[174]

Kadınlar, toplumsal yaşamın her kademesinde birlikte oldukları erkeklerle eşit haklara sahip olana dek uzun bir süre beklemek durumunda kalmış ve bağımlı bir konumda yer almışlardır. Ancak dikkati çeken nokta, eski toplumlarda ekonomik yapı içerisinde oldukça üretken bir konumda olan kadının sahip olduğu alanın, şehir hayatında üretkenliğine paralel olarak daralmasıdır.

Hukuk kuralları da bu sosyal ve ekonomik gerçekliği yansıtmaktadır. Kadınlar özellikle eş ve ana olarak ya da iffetlerinin korunması için başlangıçta

[174] Ülker Gürkan,a.g.e., s.21.

hukuksal düzenlemelere konu olmuşlardır. Hukuk karşısında erkeklerle eşit konumda olana dek, erkeklere tabi olmuşlar ve korunmaya muhtaç yaratıklar olarak değerlendirilmişlerdir. İnsanoğlunun doğada yer alışından beri yaşamın iki temel direğinden biri olan kadının fikren gelişmesi de engellenmek istenmiştir. Bu nedenle de kadın haklarını başlangıçta dile getirenler çoğunlukla erkekler olmuş ve bu andan itibaren de kadının eğitimi önem kazanmıştır.

Günümüzde gerek Türkiye'de gerek pek çok gelişmiş ülkede, kadın erkek yasalar karşısında nerdeyse eşit konumdadırlar. Ancak sadece hukuksal düzenlemelerin bulunması yeterli değildir. Hukukun kendilerine tanıdığı hakların bilincinde olan kadınlara da gereksinim vardır. Bu bilinci uyandırmada ulusal örgütlenmeler olduğu kadar uluslararası örgütlenmeler de önemlidir.

Uluslararası hukuk alanındaki gelişmeler, ülkemize de yansımakta, yasaların çıkarılmasında ve uygulanmasında; şiddeti önleyici kurumsal çalışmaların yapılmasında itici güç olmaktadır. Nitekim, İstanbul Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla birlikte, 1998 yılından beri uygulanmakta olan ve 4320 sayısı ile yaygın olarak bilinen Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un değiştirilmesi, uygulamada karşılaşılan eksiklerinin ve aksaklıkların giderilmesi ülke gündemine girmiştir.[175]

Türkiye'de şiddet mağduru kadını korumak amacıyla önemli bir adım atılmış ve 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun 14.1.1998 tarihinde kabul edilerek 17.1.1998'de yürürlüğe girmiştir.23 Yasanın adı her ne kadar "Ailenin Korunmasına Dair Kanun" ise de esas itibariyle kadının şiddetten korunmasının amaçlanmış olduğu içeriğinden ve kullanılan kavramlardan anlaşılmaktadır. Nitekim, şiddet uygulayan hakkında hakimin hükmedeceği tedbirler için "kusurlu eş" kavramına yer verilmiştir. Kanunun gerekçesinde de "kocanın şiddetinden" söz edilmektedir. 26.4.2007 tarihinde kabul edilen 5636 sayılı "Ailenin Korunmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile "kusurlu eş" kavramına "diğer aile bireyleri" eklenmiş, böylece kanunun adı ile içeriği uyumlu hale gelmiştir.[176]

---

[175] http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-99-1169.pdf
[176] Resmi Gazete, 4.5.2007, S. 26512.

Başlangıçta hukuken geçerli evlilikteki kadını şiddetten koruyan yasada 2007 yılında yapılan değişiklikten sonra diğer aile bireyleri de koruma kapsamına alınmıştır.Her ne kadar 2007 yılında yapılan değişiklikle şiddete uğrayanlar açısından "mahkemece ayrılık kararı verilen veya yasal olarak ayrı yaşama hakkı olan veya evli olmalarına rağmen fiilen ayrı yaşayan aile bireylerinden birinin.." şeklinde açılım getirilmişse de, 4320 sayılı Kanun'la "tüm şiddet mağduru kadınlar koruma kararı kapsamında değildir."[177]

6284 sayılı Ailenin Korunmasına ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun , Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın kaldırılmasının ardından kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, kadına yönelik şiddetin ve kadın cinayetlerinin acil çözüm bekleyen önemli bir toplumsal sorun olduğunu dikkate alarak, "Kadın ve Aile Bireylerinin Şiddetten Korunmasına Dair Kanun Tasarısı"nı hazırlatmış ve kadın kuruluşlarından, ilgili kurumlardan görüş ve önerilerini iletmelerini istemiştir.

6284 sayılı Kanun, esas itibariyle 4320 sayılı Kanunda düzenlenmiş olan koruma tedbirlerini içermektedir. Ancak, yeni yasa gerek şiddet mağdurlarının kapsamı açısından, gerek şiddetin önlenmesi, koruma kararı verilmesi ve kurumlar arası koordinasyon kurulması açılarından ve mağdura geçici maddi yardım desteği bakımından kapsamlı düzenlemeler içermektedir.

Yeni yasanın olumlu yanları olmasına rağmen, eksiklikleri olduğunu, kadın kuruluşlarının, özellikle kadın hukukçuların uygulamada ortaya çıkabilecek aksaklıkların önlenmesine yönelik önerilerinin göz ardı edildiğini de belirtmek gerekir. Özellikle, 6284 sayılı Kanun'un tasarı halindeyken farklı olan adının değiştirilmiş olması kadın kuruluşlarının ve Meclis'te konuya duyarlı milletvekillerinin tepkisini çekmiştir. Bilindiği gibi, Tasarı hazırlandığında adı "Kadın ve Aile Bireylerinin Şiddetten Korunması Yasa Tasarısı" iken Meclis'e sevk edilirken adı değiştirmiş ve "Ailenin Korunmasına ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Tasarısı" haline getirilmiştir. Tasarının temel dayanağı olan "Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi" bu açıdan göz ardı edilmiştir.[178]

---

[177] *4320 sayılı Kanunda (2003 yılına kadar Sulh Hakimi görevli idi) Aile Mahkemesi hakimi tarafından verilecek tedbir kararları için bkz. 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun*

[178] http://www.tukd.org.tr/dosya/siddetle_mucadele_yasasi_hk.doc

Asıl olan adı değil, içeriğidir denilebilir. Ancak, kadını BİREY olarak görmeyen bir zihniyeti yansıtan yasanın adında olduğu gibi, uygulamasında da aynı zihniyetin hakim olabileceği endişeleri göz ardı edilmemelidir. Nitekim, Tasarı bütün partilerin oylarıyla kabul edilmiştir. Ancak, Meclis görüşmeleri sırasında bir milletvekilinin Tasarı hakkında yaptığı konuşmada *"..kadını koruyorsak, insanı koruyoruz, oysa insanı korumanın birinci önceliği aileyi sağlıklı olarak muhafaza etmektir. Pozitif ayrımcılık uygulamaları boşanmayı kolaylaştıracak, ailenin çabucak dağılmasına sebep olacak uygulamalara dönüştürülmemeli, .. erkeğin otoritesini, egemenliğini kıralım derken, feminizme de davetiye çıkarmamak gerekir…"* sözleri dikkat çekicidir. Bilindiği gibi, milletvekillerinin bu gibi benzer ifadelerine 1998 yılında 4320 sayılı Kanun'un yasalaşma sürecinde TBMM görüşmelerinde de tanık olmuştuk. O tarihlerdeki TBMM tutanaklarında yer alan *"…bu tasarı yasalaşırsa ailenin temeline dinamit konmuş olacak…"* sözlerine benzer ifadelerle 2012 yılında da karşılaşmak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ne denli göz ardı edildiği anlamına gelmektedir.[179]

4.4 Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum Kapsamında Yapılan Düzenlemeler

AB'ye üye olan ülkelerin imzaladıkları ve AB Müktesebatı olarak bilinen antlaşmalardan oluşan külliyatta kadın-erkek eşitliği ve kadınların insan hakları konusu önemli konulardan biridir. AB müktesebatının başında 1957 senesinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran kurucu üyelerin imzaladığı Roma Antlaşması yer almaktadır. Burada ifade edilen kadın haklarına yönelik yaklaşımlara, daha sonraki süreçte birçok yasa daha eklenmiş, özellikle AT Adalet Divanı tarafından verilen birçok kararla bu olumlu yaklaşımlar daha da geliştirilmiştir. AB Komisyonu söz konusu bu yasaların uygulanmasında denetleyici bir konumdadır ve gerekli gördüğü durumlarda yeni kanun teklifi verme yetkisine sahiptir. AT Antlaşması'nın 2. maddesine göre AT açısından kadın-erkek eşitliğinin

[179] http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-99-1169.pdf

sağlanması temel bir görevdir. 3. madde 2. paragrafta ise yapılacak tüm faaliyetlerde AT'nin kadın-erkek eşitliğini teşvik etmesi ve eşitsizlikleri ortadan kaldırması gerektiği vurgulanmaktadır. "Gender mainstreaming" olarak ifade edilen bu durum, Türkçeye "bütün politika ve yaklaşımlara toplumsal cinsiyet boyutunun yerleştirilmesi" şeklinde çevrilmektedir.[180]

AB mevzuatının vurguladığı kadın-erkek eşitliğine yönelik AT Antlaşması'nda üç kanuni dayanak vardır. Bunlar yaşam ve çalışma koşullarının geliştirilmesi ve istihdamın teşvik edilmesi (137. Madde), istihdam dışı alanlar (13. madde 1. paragraf) ve istihdam ve meslek konularıdır (141. madde 3. paragraf).

Bu noktada ilgili dayanakları geliştiren belli başlı direktiflere ve AB mevzuatı tarafından öngörülen zorunluluklara yönelik kısa bir özet verilebilir:[181]

AB müktesebatında kadın-erkek eşitliğine yönelik mevzuatta genel anlamda kadınların iş yaşamı ve istihdam noktasında kadınlara yönelik ayrımcılığın önlenmesi vurgulanmaktadır. Bu vurgu kadının kamusal alanda eşit temsilini sağlayabileceği ve ona bireysel özgürlükler açısından önemli bir fırsatlar verebileceği dikkate alındığında oldukça önemlidir.

Diğer taraftan AB müktesebatında net bir şekilde vurgulanmamakla birlikte toplumsal cinsiyet anlayışı; temel uluslararası yasa olan ve AB'ye üye devletlerin tamamının taraf olduğu BM CEDAW Sözleşmesinde, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (AAD) kararlarında ve Kopenhag kriterlerinde özellikle vurgulanan insan haklarının geliştirilmesi doğrultusunda güvence altına alınmıştır.

---

[180] Antlaşmanın son haline http://eurlex.europa.eu/en/treaties/dat/12002E/htm/C_2002325EN.003301.html sitesinden ulaşılabilmektedir.

[181] http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/legislation/ectreaty_en.html .

4.4.1 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporları

AB Komisyonu, Türkiye'nin üyelik sürecinde var olan eksiklikleri ve kaydetmiş olduğu gelişmeleri değerlendirdiği yıllık "İlerleme Raporları" yayımlamaktadır. Bu raporlarda kadın-erkek eşitliği ve kadınların insan haklarına yönelik değerlendirmeler, ülkemizin bu konudaki gelişiminin takip edilmesi açısından önemli bir kaynaktır. Buradaki "ilerleme" ifadesi ile kastedilen Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde almış olduğu kararlar, uygulanan önlemler ve onaylanan yasalar değerlendirilmektedir. Bu raporlarda yer alan veriler, çeşitli uluslararası STK'lardan alınan katkılara, Avrupa Parlamentosu, üye ülkeler ve TC hükümetinden alınan raporlara ve komisyon tarafından derlenen bilgiler çerçevesinde hazırlanmaktadır.[182]

Bu araştırma kapsamında AB'nin Türkiye'ye yönelik 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 ve 2018 tarihli İlerleme Raporları çerçevesinde, özellikle kadın-erkek eşitliği, kadınların insan hakları konusunda kaydedilen gelişmeler eksiklikler incelenmiştir.

Türkiye tarafından AB üyelik sürecinde kadın hakları ile ilgili yasal ve uygulamaya dönük alınan kararlar ve AB Komisyonu'nun bu kararlara bakışı bu bölümden itibaren değerlendirilecektir.[183]

4.4.1.1 AB Komisyonu 2009 Türkiye İlerleme Raporu

Mart 2009'da TBMM'de yapılan yasal bir düzenleme ile kadın haklarına yönelik istişarî nitelikte "Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu" oluşturulmuştur. Komisyonun görevleri arasında uluslararası anlaşma hükümleri ile Türk mevzuatı ve uygulamaları arasında uyum sağlanabilmesi için yapılması gereken düzenlemeleri önermek, ilgili kanun tasarılarına görüş vermek ve özellikle toplumsal cinsiyet

[182] Feride Acar, Kadınların İnsan Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, İçişleri Bakanlığı Genel Yayın No: 656, 2009, s. 28.
[183] Aynı yerde.

eşitliği ile ilgili gelişmeleri izlemek yer almaktadır. Bu görevlerin dışında komisyon tarafından toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa ve erkek eşitliğinin ihlal edildiğine dair şikâyetler de incelenmektedir.

Sözleşmeli kamu çalışanlarına yasal değişiklikle, devlet memurları gibi 16 haftalık ücretli doğum izni verilmiştir. Ayrıca ilgili kişi izin süresinin bitiminde istemesi halinde eski görevine dönebilecektir. 2008 yılında yayımlanan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması sonuçlarına göre bölgeler arasındaki önemli farklılıkların devam etmesine karşın, çocuk ve anne sağlığı konusunda önceki beş yıla nazaran ilerleme kaydedilmiştir.[184]

Ayrıca kadın sivil toplum kuruluşları tarafından yerel seçimlere kadınların katılımını artırmak amacıyla, Avrupa Kadın Lobisinin tarafından başlatılan siyasi temsilde "50/50 eşitlik" kampanyası gibi faaliyetler yürütülmüş, Nisan 2009'da Adalet Bakanlığı ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü arasında hâkim ve savcıların kadınlara yönelik şiddet konusunda eğitimlerini hedefleyen bir protokol imzalanmış ve daha önce başlayan sağlık personeli ve kamu hizmeti verenlere yönelik cinsiyet duyarlılığı ve farkındalık oluşturma eğitim programları sürdürülmüştür.

Türkiye açısından toplumsal cinsiyet eşitliği önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmekle birlikte, bu olumsuzluğu giderme adına AB müktesebatına uyum çerçevesinde oluşturulması gereken "toplumsal cinsiyet eşitliği kurumu" henüz kurulmamıştır. [185]

Siyasal temsil noktasında hep bölgesel hem de ulusal seviyede kadın temsilci oranı oldukça düşüktür. Bu durum 29 Mart 2009 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçimler neticesinde de bu durum değişmemiştir. Yapılan bu seçimlerde ilçe seviyesinde 17, il seviyesinde ise yalnızca iki kadın belediye başkanı seçilebilmiştir.

[184] 43965/04, 5260/07 ve 14017/08 numaralı başvurular.
[185] https://ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf

Her ne kadar seçimler öncesinde kadın haklarına yönelik olumlu vurgulamalar yapılsa da siyasi partiler kadın adaylarını seçilebilir noktalara koymamışlardır. Zaten parti tüzüklerinde ve Siyasi Partiler Kanununda, kadınların siyasi arenada yeterli seviyede temsiline yönelik hükümler yer almamaktadır.

İşgücü piyasasına kadınların katılım oranı hal oldukça düşük seviyededir. Bu piyasaya bir şekilde giren kadınlar da daha çok kayı dışı sektörlerde çalıştırılmaktadır. Bu da kadınları işgücü durumlarını daha kırılgan bir konuma sürüklemektedir.

Erkeklerle benzer işleri yapan kadınlar onlara nazaran daha az ücret almaktadırlar. Eğitim alma konusunda da kadınların durumu olumsuzdur. Türkiye, OECD ve AB'ye üye ülkeler ülkeleri ile kıyaslandığında, kadınların eğitime erişimi konusunda son sırada yer almaktadır. Özellikle ilköğretim seviyesindeki eşitsizliği giderme adına alına kararla olumlu olmakla birlikte bunlar daha da iyileştirilmeli ve devamlı hale getirilmelidir.

Erken ve zorla yapılan evlilikler, töre cinayetleri ve aile içi şiddet hala ciddi bir problem olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Özellikle kadınların maruz kaldığı aile içi şiddeti ortaya koyan uluslararası araştırma raporu durumun vahametini göstermektedir. Buna göre kadınların % 15'i cinsel istismara, % 39'u ise fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Cinsel ya da fiziksel şiddete maruz kalan her dört kadından biri bu esnada ciddi oranda yaralanmıştır. Mağdur olan bu kadınların % 48,5'i yaşadıkları şiddeti kimseye anlatmazken, yalnızca % 4'ü yardım için polisi aramıştır. Bu kadınların sadece % 1'i maruz kaldığı bu olumsuzluk sonrasında devlet sığınma evine yerleşmiştir. Sahip oldukları haklar konusunda Türk kadınlarının büyük çoğunluğunun bilinçsiz olduğu görülmektedir. Bu kadınları hakları konusunda bilinçlendirme adına ilave çabalar gerekmektedir.

AİHM tarafından verilen Haziran 2009 tarihli Opuz v. davası, Türkiye'deki aile içi şiddetin durumunu ve Türk mahkemelerinin bu konuya yaklaşımını ortaya

koymuştur. Buna göre müşteki ve annesinin maruz kaldığı şiddet cinsiyete dayalıdır. Bu durum aile içi şiddet vakalarında Türk yargı sisteminin genel pasifliğinden ve buna bağlı olarak şiddet uygulayanların cezasız kalmasından kaynaklanmaktadır.

Yargı sistemindeki bu pasiflikten daha çok kadınlar etkilendiğinden bu durum kadına karşı ayrımcılığın bir ürü konumuna gelmiştir. Bu doğrultuda söz konusu davada oybirliğiyle AİHS'nin "yaşam hakkı"nı ifade eden (a) 2'nci maddesi, işkence ve insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasağını kapsayan (a) 3'üncü maddesi ve bu maddelerle bağlantılı olarak ayrımcılık yasağını ifade eden 14'üncü maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Kadın örgütleri, şiddet tehdidi ile karşı karşıya kalan kadınlar için aile mahkemeleri tarafından "Ailenin Korumasına Dair Kanun" kapsamanda, koruma kararı çıkarılmasının oldukça uzun bir zaman aldığını belirtmektedirler. Kararın geç çıkması bu kanun etkililiğini azaltırken, aynı zamanda kadınların daha fazla mağduriyet yaşamasına sebep olmaktadır. Bu tür aile içi şiddete maruz kalan kadınlara yönelik sadece 54 koruma evi vardır. Bu rakam yatak kapasitesi ve sığınma evi açısından kanunda öngörülen veya gerçek ihtiyacın çok altında bir rakamdır.

Bu noktada koruma ve önleme hizmetlerinin yanı sıra bunlara erişilebilirliğin istekleri karşılamak için daha da güçlendirilmesi gerekmektedir. Kadına yönelik aile içi şiddet ve töre cinayetleri ile mücadele konusunda, Başbakanlık Genelgesi ve kamu kurumları arasındaki işbirliği sayesinde başlangıçta ilerlemeler olmuş ancak konuyla ilgili rapor döneminde önemli kaygılar baş göstermiştir.

Yerel düzeyde koordinasyon komiteleri, İçişleri Bakanlığı Genelgesi ile düzenlenmiş olmakla birlikte bu komiteler kanunda belirtildiği şekilde oluşturulmamıştır. İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılan çocuklara ve kadınlara yönelik şiddet genelgesinden kamu idareleri ve kolluk kuvvetlerinin, haberlerinin olmadığı görülmektedir. Hükümet ile sivil toplum kuruluşları arasında cinsiyete yönelik konularda etkin bir müzakere süreci yaşanmamaktadır.[186]

[186]https://ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf

Netice itibariyle Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadın haklarını güvence altına almaya yönelik yasal çerçeve vardır. Ancak bu çerçevenin pratikte uygulanması, eğitime erişim noktasında kadın ve erkek arasındaki farkın kapatılması, siyasi yetkilendirme, ekonomik hayata katılım ve fırsatlar açısında ek çalışmalara gereksinim bulunmaktadır.

Türkiye'nin bazı bölgelerinde zorla ve erken yaşta yapılan evlilikler, töre cinayetleri ve aile içi şiddet hala önemli bir problem olarak varlığını sürdürmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konularında, farkındalık yaratılmasına ve kadın ve erkeklere yönelik ilave eğitimlere gereksinim vardır.

4.4.1.2 AB Komisyonu 2010 Türkiye İlerleme Raporu

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konularında çeşitli ilerlemeler kaydedildiği görülmektedir. Anayasa'da gerçekleştirilen bir değişiklikle kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık tedbirlerinin alınabilmesi sağlanmıştır. İşgücü sektöründe kadınlara yönelik fırsat eşitliğini ve istihdamlarını teşvik adına bir Başbakanlık genelgesi yürürlüğe girmiştir. Söz konusu bu genelge ile ilgili mevzuat ve politikaların hazırlanması ve uygulanması, kadın istihdamının takip edilmesi ve koordinasyonun sağlanması adına ulusal bir kurulun kurulması, STK'ların ve sosyal tarafların kurul çalışmalarına katılması böylelikle toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi öngörülmektedir.

Bu genelge doğrultusunda "TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu" kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Bu komisyon tarafından okulda küçüklere yönelik cinsel taciz, erken evlilikler ve kadına karşı şiddet vb. konulara yönelik çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan elde edilen veriler doğrultusunda STK'lar da dâhil ilgili kuruluşlarla istişareler yapılmış ve raporlar hazırlamıştır.

Aile içi şiddet maruz kalan çocuk ve kadınlara yönelik hizmetlerin daha da geliştirilmesi için "Emniyet Genel Müdürlüğü", "Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü"

ve "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu" arasında üçlü bir protokol imzalanmıştır.

Polis tarafından mağdurlardan müteakip sevkler ve risk değerlendirmesine yönelik standart kabul formları alınmaya başlanmıştır. Polis memurlarına yönelik eğitimlere devam edilirken, kamu görevlilerine yönelik özellikle yerel düzeyde, farkındalık oluşturma faaliyetleri sürdürülmüştür. İlköğretim kademesinde kız ve erkek çocukları arasındaki fark azalmış, ülke genelinde büyük oranda kapanmıştır.[187] Bu konudaki gelişmeler, kırsal bölgelerdeki kız çocuklarının okulu bırakmalarının önüne geçilmesi ve okula kayıtlarının teşviki ile devam ettirilmelidir.

Bunun dışında Türkiye için en önemli problem arasında yine kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile mücadele varlığını sürdürmektedir. Kadınların sendikalarda, kamuda üst düzey görevlerde ve siyasette temsil oranı oldukça düşüktür. Önyargıların varlığı, orta ve daha üst öğrenime erişimde zorluklar ve yeterli çocuk bakımı imkânlarının yokluğu kadınların işgücü piyasasına katılımının az olmasına etki eden unsurlardır.

Kayıt dışı sektörde istihdam ve geçimlik tarımda ücretsiz işçilik problem olmayı sürdürmektedir. Kadınların maruz kaldıkları göç, yoksulluk gibi sosyoekonomik problemlerin yapmış olduğu etkiyi dengeleyebilecek sosyal mekanizmalar yoktur.

Eğitim kalitesini yükseltmek ve özellikle kız çocuklarının okulu bırakmalarına engel olmak için yatılı bölge okullarında bulunan çocuklar ile özel olarak ilgilenmek gerekmektedir. Bu okullardaki özellikle reşit olmayanların kız çocuklarının güvenliği konusunda da endişeler duyulmaktadır. Dolayısıyla mevcut

[187] İlkokula kayıt oranları (1-8. sınıf) erkek öğrenciler için % 98,47'ye, kız öğrenciler için % 97,84'e yükselmiştir. 21 2009 yılı sonunda TBMM'de yöneltilen bir soruyu cevaplarken, Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf, devlet kurumlarındaki yönetici sayısının 2.282 olduğunu söylemiştir. Bunların 1.995'i erkek, 287'si kadındır. Buna göre, kadınlar üst düzey devlet yöneticilerinin sadece % 12,5'ini oluşturmaktadır.

sistem, objektif ve şeffaf bir şekilde tekrar ele alınmalıdır. Eğitimin hemen her kademesinde benzer şekilde cinsiyetler arasındaki fark devam etmektedir.

Kadınların rol ve statüleri ile ilgili okul kitaplarında çeşitli önyargılar bulunmaktadır. Töre cinayetleri ile ilgili artışlar olduğuna yönelik belirtiler vardır. 22 olan kadın sığınma evi sayısı mevcut hali ile oldukça yetersizdir. Bunun dışında koruyucu ve önleyici hizmetler de oldukça sınırlı seviyededir. Belediyelerin ve sığınma evlerinin yapmış olduğu faaliyetlere yönelik, etkin bir devlet denetimi bulunmamaktadır. Bu nedenle kurumlar arasındaki işbirliği daha güçlü hale getirilmeli, özellikle kadına yönelik şiddet alanında kamu kurumları ve kolluk kuvvetlerine yönelik eğitimlerin devam ettirilmesi gerekmektedir.

AİHM tarafından aile içi şiddetle ilgili verilen Opuz v. Türkiye davasına yönelik hükümlerin henüz uygulanmadığı görülmektedir.

Töre cinayetleri ve aile içi şiddetle ilgili davalarda, aile mahkemeleri tarafından sert yaptırımlar uygulanmakla birlikte, bu kararların uygulanması konusunda bir tutarlılık olması gerekmektedir. Örneğin töre cinayetine ilişkin bir davada Yargıtay, "haksız tahrik" sebebiyle cezada indirime gitmiştir.

Türkiye ile ilgili endişe sebeplerinden biri de erken yaşta ve zorla yaptırılan evliliklerdir. Bu tarz evlilikler aile içi istismara ve üreme sağlığı risklerine de sebep olurken, bu tip evliliklere yönelik sağlıklı ve güvenilir rakamlar bulunmamaktadır. Kadın örgütlerinin, konuyla ilgili kamu kuruluşları ile olan işbirliği ve diyaloglarında yerel ve merkezi düzeyde gerileme olduğu görülmektedir.

"Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı"nın uygulanabilmesi için gerekli olan mali ve insani kaynak yeterli derecede değildir. Söz konusu eylem planının ölçülebilir ve kesin hedefler içermediği düşünülmektedir. Adalet Bakanlığı ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü arasında imzalanan protokol doğrultusunda,

bazı yargı mensuplarına toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitim verilmiştir. Fakat bu eğitimin devam ettirilebilmesi için ek ulusal kaynaklara gereksinim vardır. Kadın örgütlerinin katılımıyla oluşturulan kadın haklarına yönelik kapsayıcı bir yaklaşım bulunmamaktadır.[188]

Netice itibariyle Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadın haklarını güvence altına almaya yönelik yasal çerçeve vardır. Kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık tedbirlerini içeren Anayasa değişikliği ile bu çerçeve daha güçlü hale getirilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye için toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarının sosyal hayat içerisinde uygulanabilmesi önemli meseleler arasında varlığını sürdürmektedir. Bu yasal çerçevenin ekonomik, sosyal ve siyasi anlamda gerçekliğe dönüştürülebilmesi için ilave gayretlere gerek vardır. Kadına yönelik aile içi şiddet, erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler ve töre cinayetleri önemli problemler olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Kadın hakları ile ilgili mevzuat tüm ülkede uygulanmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konularında farkındalık yaratılmasına ve daha fazla eğitime gereksinim vardır.[189]

4.4.1.3 AB Komisyonu 2011 Türkiye İlerleme Raporu

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konularındaki ilerlemeler sınırlı kalmıştır. Kamu görevlilerinin özel ve iş hayatları arasında iyi bir denge kurulabilmesi için özellikle ebeveynlere yönelik kolaylıklar getirilmiştir.

Kadınlarla ilgili konularda "TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu" tarafından bazı raporlar[190] yayımlanmıştır. Bu raporlar doğrultusunda kadınlara yönelik kurumsal kapasite ve eğitim yardımları artırılmıştır.

---

[188] https://ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf

[189] Aynı yerde.

[190] Bu güne kadar yayımlanan raporlar erken evlilik, kadına karşı şiddet, işyerinde taciz, çocuğun cinsiyeti nedeniyle kadına baskı yapmak ve geleneksel evlilik şekillerini kapsamaktadır. TBMM Komisyonu'nun erken evlilikle ilgili raporu, yoksulluk ve eğitimsizlikle erken evlilik arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, geleneğin ve dinsel yanlış anlamaların rolüne de dikkat çekilmektedir.

Kadınların toplumda maruz kaldıkları haksızlıklara yönelik ilk olarak Ocak 2011'de Borçlar Kanunu kapsamında işyerinde taciz problemine yönelik bir düzenleme yapılmış, ardından Mart 2011'de işyerlerinde yaşanabilen psikolojik tacizlerin engellenmesine yönelik bir Başbakanlık genelgesi yayınlanmıştır.

Kadınların iş gücüne katılım oranında artış yaşandığı görülmektedir. Buna göre 2009 yılında bu oran % 26 iken, 2010 yılında % 27,6 olmuştur. İlköğretim düzeyinde önceki dönemler görülen cinsiyetler arası dengesizlik ülke genelinde azalmasını sürdürmüş ve neredeyse tamamen kapanmıştır. Siyasi temsil konusunda da artışlar yaşanmış, önceki seçimde % 9 olan kadın temsil oranı, 2011 yılında yapılan seçimlerde yaklaşık % 14'e ulaşmıştır.[191]

Kadın hakları ile ilgili çalışmalar yapan STK'larla diyalog "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı"nın atanması sonrasında daha da artmıştır. Bu olumlu gelişmelerin yanı sıra erken yaşta ve zorla evlendirmeler ve kadına karşı şiddetle mücadele, namus cinayetleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği Türkiye'nin ciddi sorunları olmayı sürdürmektedir.

Kadına yönelik pozitif ayrımcılıkla ilgili anayasa değişikliği henüz sonuçlarını göstermemiştir. Gerçekleştirilen anketler kadınların siyasete daha fazla katılmaları gerektiğini ortaya koyarken, tam tersi olarak sendikalarda, siyasi partilerde, valilik makamlarında, kamu yönetimindeki yönetici pozisyonlarında, eğitim alanında[192] ve siyasette temsili genel anlamda oldukça sınırlıdır.

Yapılan araştırmalar, kadınların siyasete olan düşük katılımlarının sebebi olarak yalnızca ailedeki geleneksel rollerinin ya da seçmen tercihinin etkili

---

[191] https://ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf

[192] Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün kadın istihdamının görece yüksek olduğu eğitim sektörü ile ilgili raporuna göre, okullardaki 58.835 yönetici pozisyonunun yaklaşık sadece % 9'unda kadınlar görev yapmaktadır. Yükseköğretim kurumlarında, rektörlerin yaklaşık sadece % 5'i, dekanların ise % 15'i kadındır.

olmadığını, bunun yanında siyasi olarak yeterince desteklenmemelerinin de büyük etkisi olduğunu göstermektedir.

Kadınlar çoğunlukla kötü koşullar altında kayıt dışı ve ücretsiz aile işlerinde çalışmaktadırlar. Kadınların serbest çalışmalarını teşvik edecek fonlar yetersizdir. Eğitici kurslar dahil, iş gücüyle ilgili mevcut düzenlemeler istihdamda toplumsal cinsiyet ayrımcılığını önleyecek şekilde tasarlanmalıdır. İşe alımlarda ayrımcılık yapıldığı bildirilmiştir; araştırmalar beyaz yakalı kadınlar arasında işsizliğin geçen yıl arttığını göstermektedir.

Cinsiyetler arası farkın ilköğretimde düşerken orta öğretimde arttığı görülmektedir. Bu noktada kız çocuklarının eğitime devam konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Eğitimin her kademesindeki ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığına yönelik önyargılar kaldırılmaya çalışılmakla birlikte istenilen seviyede değildir. Söz konusu önyargılar medya aracılığıyla devam ettirilmektedir. Kadına yönelik şiddet vakalarında, cinayet de dahil olmak üzere artış olduğuna dair deliller bulunmaktadır.[193] Bu durum birçok kez dile gündeme getirilmiş ve tartışmalara neden olmuştur. Koruma isteyen bazı kadınlar, polis memurlarının bu konuda yardımcı olmak yerine kendilerini istismar ettiği iddia edilen kişilerin yanına, evine dönmesi konusunda kendisini iknaya çalıştıklarını, aynı zamanda hâkim ve savcıların koruma kararı talepleri karşısında gereksiz kanıt talep ettiklerini ya da yavaş davrandıklarını ifade etmişlerdir. [194]

Aile içi şiddet vakalarında polis tarafından standart formların kullanılması normal bir uygulama haline gelmelidir. Kadına yönelik şiddet konusunda başta kolluk kuvvetleri olmak üzere, sağlık personeli ve yargı mensuplarının eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi bir zorunluluktur. Bazı vakalarda aile mahkemelerinin mağdurlara yardımcı olamadığı görülürken, bu durum mahkemelerin kapasitelerinin yetersiz

[193] Resmi istatistikler, 2003 yılında 83, 2004 yılında 164, 2005 yılında 317, 2006 yılında 663, 2007 yılında 1011, 2008 yılında 806 ve 2009 yılının ilk yedi ayında 953 kadının öldürüldüğün göstermektedir. Bu artışta bilgi toplama imkanının gelişmesinin de payı olmakla birlikte, rakamlar Türkiye'nin karşı karşıya olduğu problemi gözler önüne sermektedir.

[194] https://ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf

olduğunu göstermektedir. Genel anlamda davalar normalden çok uzun sürmekte ve adli raporların hazırlanması yargısal süreçte gecikmelere sebep olmaktadır. AİHM'nin Opuz v. Türkiye davasında[195] verdiği kararın aile içi şiddet konusunda henüz uygulanmadığı görülmektedir.

Belediye Kanununa göre nüfusu 50.000 ve üzerinde olan yerleşim alanlarında kadın sığınma evlerinin kurulması gerekmektedir. Ancak bu kanun hükmünün tam olarak uygulanmadığı görülmektedir. Belediyeler bünyesindeki sığınma evleri, önleyici ve diğer koruyucu sistemler mevcut ihtiyacı karşılama konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizlik mağdurların risklerini artırmaktadır. Bununla birlikte mevcut sığınma evleri ve belediyelerin konu ile ilgili faaliyetlerine yönelik etkili bir denetim sistemi yer almamakta, sığınma evi oluşturmayan belediyelere yönelik bir yaptırım yapılmamaktadır.

Sığınma evlerinde bir süre kaldıktan veya benzer sosyal hizmetlerden faydalandıktan sonra ayrılanları takip eden bir sistem bulunmamaktadır. Bu noktada mağduriyet yaşayan kadınlarla ilgili destek mekanizmalarının ve mahalli hizmetlerin artırılması gerekmektedir.

"Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı"nın uygulanabilmesi için gerekli düzeyde insani ve mali kaynak bulunmamaktadır. Konu ile ilgili Başbakanlık genelgelerinin uygulanmasında daha titiz davranılmalı ve geliştirilmeye çalışılmalıdır. Resmi kurumlar tarafından yayımlanan genelgeler ve eylem planları bağlayıcı olmamakla birlikte, ülke genelinde eşit seviyede gerçekleştirilmemektedir.

Kamu yönetiminde ve kanunların hazırlanması esnasında toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili konular dikkate alınmalıdır. Yargı kararları ve toplum tarafından tanınan bazı kişilerin yaptığı açıklamalar kadınları, şiddet, tecavüz veya taciz olaylarında giyim ve davranışları sebebiyle kısmen sorumlu göstermektedir. Bağımsız kadın STK'ları, muhafazakâr değerleri destekleyen STK'lar lehine kamu

[195] Türk makamlarının başvuru sahibini ve annesini aile içi şiddetten korumakta yetersiz kaldığına ilişkin 33401/02 sayılı başvuru.

kurumlarında ayrımcılık yapıldığını belirtmişlerdir. Kadın STK'ları da diğer birçok STK gibi maddi anlamda sıkıntılar yaşamaktadır. [196]

Netice itibariyle kadına yönelik şiddetle mücadele, toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ve kadın haklarının korunması ülkedeki önemli problemler olarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadın haklarını güvence altına almaya yönelik yasal çerçeve vardır. Ancak bu çerçevenin pratikte uygulanabilmesi için ekonomik, sosyal ve siyasi alanda ek çalışmalara gereksinim bulunmaktadır. Kadın hakları ile ilgili mevzuat tüm ülkede eşit bir şekilde uygulanmalıdır. Kadına yönelik aile içi şiddet, erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler, töre ve namus cinayetleri önemli problemler olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konularında farkındalık yaratılmasına ve özellikle kolluk kuvvetlerine yönelik daha fazla eğitime gereksinim vardır.[197]

4.4.1.4 AB Komisyonu 2012 Türkiye İlerleme Raporu

Kadın haklarının korunması gerektiği ve bu hakka saygı gösterilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğini ön gören mevzuatta gerekli iyileştirilmenin yapılmasına ilişkin ilerleme sağlanmıştır. Mart ayı içerisinde geçirilen Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunla ailedeki bireylerin ve evlilik dışı ilişkisi olanların şiddette uğramaması amaçlanmaktadır.

Resmi makamların sivil toplum örgütleriyle sürdürdükleri kapsayıcı özellik taşıyan danışmanlık uygulamasıyla birlikte acil durumlara dair usuller çoğunlukla olumlu karşılanmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2012-2015) kabul edilmiştir. Bu plan çerçevesinde, ilgili mevzuat, bilinç edindirme ve tutumda değişiklik, kadınların birçok alanda güçlendirilmesi, tedbir hizmetleri, sağlık hizmetleri ve taraf olanların arasında işbirliği gibi beş alan üzerinde çalışmalar yoğunlaştırılmıştır.

---

[196] https://ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf
[197] Aynı yerde.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı birlikte hareket ederek şiddete maruz kalan mağdurların desteklenmesi maksadıyla, kadına karşı şiddetin engellenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kaldırılması hususlarında Jandarma personelinin eğitim almasına dair bir protokol imzalamışlardır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, şiddet gören kadınlar başta olmak üzere kadınların istihdam edilmesi ve işgücüne katılımlarının artırılmasını hedefledikleri bir protokol imzalamışlardır.

Meclis, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun kurulmasının ardından taslak mevzuata dair 20 görüş ortaya koymuştur. Bununla beraber yasal süreci takip ederek toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kaldırılmasını ana politikaları içinde düşünmeleri gerektiğinin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldıran kanun ve genelgelerin hayata geçirilmesinin takip edilmesinin ve kadın örgütleriyle ilişkilerin geliştirilmesi konularının görüşülmesinin önemi üzerinde durulmuştur.

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kapsamında yapılan bazı son değişikliklerin endişe verici bir durum oluşturduğu bilinmektedir. Bahse konu yeni kanun ve daha önceki mevzuat ekonomik, sosyal ve siyasi gerçekliğe dönüştürecek önemli çabalara gereksinim duyulmaktadır.

Sezaryen yöntemiyle yapılan doğuma dair kanun, sivil toplum kuruluşlarından kadın örgütlerinin görüşleri alınmadan, ihtiyaç duyulan hazırlık olmadan ve bu anlamda sivil toplumla olması gerektiği kadar görüşme sağlanmadan kabul edilmiştir. Bahse konu kanun öncesinde sürdürülen tartışmalarda ve kürtajla alakalı tartışmalarda, hükümetin yapmış olduğu açıklamalar, uygulama yönüyle kadın hakları konusunda saygının artırılması bakımından ihtiyaç hissedilen genel ihtiyacı görmezden gelmiştir.

Kadınlar iş yaşamında eskiye kıyasla işgücüne daha çok katılmakla beraber genel olarak bakıldığında katılımın yeterli seviyede olmadığı görülmektedir.

Kadınlar, genellikle aile içerisinde ücretsiz bir aile işçisi niteliğinde çalışmaktadır ve diğer aile bireylerince sosyal güvenlik imkanları sağlanmaktadır, bunun haricinde sosyal güvenceleri bulunmamaktadır.

Çalışan kadınlar, çalıştıkları süre içerisinde çocuklarının bakımlarıyla ilgili çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Doğum izniyle alakalı hazırlanan yönetmelikte iyileştirme anlamında herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir. İş gücü piyasasında istenen esnekliği sağlama ve artırma çalışmalarında, çoğunlukla toplumsal cinsiyet temelli işgücü piyasası gruplandırmasına gidilmemesi gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır. Siyaset ve idare alanında üst düzey mevkilerdeki kadınların sayısı oldukça düşüktür. Sendika yönetimi içinde kadınlar yeteri kadar temsil edilememiştir. Sendika eylemcileri arasından bazı kadınlar, Dünya Kadınlar Günü öncesinde gözaltına alınarak tutuklanmıştır. Hükümet, kadınların siyasette aktif olma talebine ilişkin yasal bir bağlayıcılık oluşturmaya yönelik Siyasi Partiler Kanununun ve Seçim Kanununun yeniden düzenlenmesi konusunu gündem yapmamıştır. Medya kanallarıyla kamuoyuna olumsuz yansıtılan kadınların erkek egemenliğiyle ilgili endişe oluşturan yaklaşımlar içinde oldukları paylaşılmıştır. Cinayet başta olmak üzere, kadına dair diğer şiddet olaylarıyla ilgili ayrıntılı istatistikler bulunmamaktadır. Kadınların uğradığı şiddet sonrası mahkeme sürecine bu olayın taşınmasıyla bu davaları yürüten mahkemelerin aldığı bazı kararları endişe vericidir: alınan kararlarda kadına ve kimi zaman da çocuklara yönelik gerçekleşen şiddet, mağdur olanın aile geçmişi ve tutumunun durumunda etkili olduğu gerekçesiyle meşru gösterilmeye çalışılmıştır. Polis memurları tarafından bazı olaylarda, aile içi şiddete maruz kalan kişilerin, şikâyetlerini neticelendirmek yerine mağdurları şiddet uygulayan kişi ya da kişilerin yanına dönmeye ikna edilmeye çalışılmıştır. Birçok olayda bilindiği üzere, şiddete maruz kalan kişi ilgili mercilerden yardım talebinde bulunmasına karşın, bu talep karşılık bulamamış ve bunun neticesinde de mağdur öldürülmüştür. Şiddet mağdurlarının şikayeti üzerine başlayan süreçte etkili olan yargı mensupları ve kolluk görevlilerinin yeni mevzuatla ilgili bilgilendirilmeleri ve farkındalıklarının artırılması ve ihtiyaç duyuluyorsa eğitim almaları sağlanmalıdır. Aile içi şiddetle ilgili, AİHM'in Opuz v. Türkiye davasında almış olduğu kararın henüz uygulamaya geçirilemediği görülmüştür. Küçük yaşta ve istemeden yaptırılan

evlilikler endişe verici ciddi bir durum oluşturmaktadır. Kadınların hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili ulusal ve uluslararası kaynaklar yönüyle desteklenmesi, geliştirici politikaların ve genelgelerin devam ettirilebilirliği önem taşımaktadır.[198]

Sivil toplum kuruluşlarının yasanın olduğu metin üzerinde yapılan son değişikliklerden bazılarını eleştirmelerine karşın, resmi makamların sivil toplumla birlikte sürdürdükleri kapsayıcı görüşmelerimin yapılmasının yanında acil durumlara yönelik uygulanan usuller olumlu bir durum olarak değerlendirilmiştir. Hazırlanan mevzuatın ülke genelinde takibinin yapılarak tutarlı bir biçimde uygulanması önemlidir. Kadınların, işgücüne, politikaların geliştirilmesine ve siyaset alanına daha çok katılım sağlamaları düşünülmektedir.[199]

4.4.1.5 AB Komisyonu 2013 Türkiye İlerleme Raporu

Kadın haklarının korunması ve toplumsal cinsiyette eşitlik meselesinde, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Mart 2012 tarihli Kanun ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı' nın (2012-2015) uygulanmasına devam edilmiştir.

Kadına yönelik şiddetle ilgili bir veri tabanı hazırlanmaktadır. Bakan, aile içi şiddet olaylarına yönelik çabalarla yoğun biçimde meşgul olmakta ve konuyu kamu önünde sıklıkla dile getirmektedir. Yürürlükteki mevzuat uyarınca her büyükşehir belediyesinin ve nüfusu 100.000'in üzerinde olan her belediyenin aile içi şiddet mağduru kadınlar için bir konukevi bulunması gerekmektedir. "Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik" 2013 başında kabul edilmiştir.

---

[198] https://ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf.
[199] Aynı yerde.

Kamu sektöründe kapasitenin artırılmasına yönelik çalışmaların bir parçası olarak, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında işyerinde taciz vakalarıyla ilgilenecek bir birim kurulmuştur. Yargı mensuplarının ve kolluk görevlilerinin yeni mevzuat hakkında farkındalıkları artırılmış ve eğitim almışlardır. 12 pilot şehirde şiddeti önleme merkezleri kurulmuş olup, iki merkezin daha kurulması planlanmaktadır. Kamu ve özel sektör temsilcileri kadınların işgücüne katılımını artırmaya yönelik girişimler başlatmışlardır.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, rapor döneminde taslak mevzuata ilişkin 2 görüş sunmuştur. Ancak, bazı sivil toplum kuruluşları Komisyonla daha yakın ilişki içinde bulunmayı ve Komisyonun, yasama süreci yoluyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana politika alanlarına dâhil edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin kanun ve genelgelerin uygulanmasının izlenmesi konularına daha fazla odaklanmasını talep etmiştir. Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu henüz kurulmamıştır. Aile içi şiddete maruz kalan kadınlara konukevi kurmayan belediyelere yönelik belirli bir takip mekanizması bulunmamaktadır.

Cinayet vakaları dâhil olmak üzere, kadına yönelik şiddet vakalarına ilişkin detaylı istatistikler bulunmamaktadır; ancak (eski) eşler tarafından işlenen cinayetlerle ilgili haberler sıklıkla, namus cinayetleriyle ilgili olanlar da zaman zaman medyada yer almıştır. Erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler, aile mahkemelerinin yetersizliği gibi, ciddi endişe konusu olmaya devam etmektedir. “Rızaya dayalı olma”, “haksız tahrik” ve “yaşından büyük gösterme” cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarla ilgili cezalarda uygulanan indirimlerin gerekçesini oluştururken Adli Tıp Kurumu işlendiği iddia edilen bu tür suçlarla ilgili raporları tamamlamada gecikmekle eleştirilmiştir.

AİHM’nin Opuz v. Türkiye davasında, suçlular açısından önleyici ve caydırıcı etkisi olan etkin yargı kararları hakkında verdiği karar henüz uygulanmamıştır. Kadınların işgücüne katılımı, %29,5 oranıyla, düşük olmaya devam etmiştir. Bu, kadınların eğitime erişim oranının da düşük olduğunu göstermektedir. Çalışan kadınlar için maliyeti karşılanabilir çocuk bakım

hizmetlerinin sağlanmasındaki eksiklik bir sorun olmaya devam etmiştir. Yürürlükteki mevzuata göre yalnızca 150 ya da daha fazla kadın istihdam eden işverenler çocuk bakım hizmeti sağlamakla ya da iş yaşamı ve aile yaşamını uyumlu hale getirmek amacıyla maliyeti karşılanabilir çocuk bakım hizmetlerine erişim imkânlarını geliştirmekle yükümlüdür.

Siyasette ve üst düzey idari görevlerde bulunan kadınların sayısı çok düşük olmaya devam etmiştir. Kadınların siyasi partilere dâhil edilmesini teşvik edecek mevzuat değişikliği yapılmamıştır.

Yürürlükteki mevzuata göre, bu doğrultuda verilmiş bir AİHM kararı bulunmasına rağmen kadınlar evlendikten sonra kızlık soyadlarını münferit olarak kullanamamaktadırlar. Toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi, kolluk görevlileri, sağlık uzmanları, sosyal hizmet görevlileri ve öğretmenler de dâhil olmak üzere, kamu görevlilerinin eğitimine tam anlamıyla dâhil edilmemiştir. Paydaşlara her zaman yeterince danışılmamıştır ve sivil toplum örgütleriyle diyalogun Hükümete yakın olanlarla sınırlı kaldığı biçiminde bir algı oluşmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından her yıl açıklanan istatistikler cinsiyetler arası eşitsizliğin Türkiye'nin kalkınma gündeminde kilit bir sorun oluşturmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır. Kalıplaşmış yargıları yıkmak ve tüm alanlarda cinsiyet rollerine ilişkin algının değişmesini sağlamaya yönelik çalışmaların sayısı artırılmaktadır.[200]

4.4.1.6 AB Komisyonu 2014 Türkiye İlerleme Raporu

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Mart 2012 tarihli Kanunda kadın haklarının korunması ve toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili konular ve şiddet davranışı gösteren eşlere yönelik bağlayıcı hapis cezası önlemlerinin de öngörüldüğü uygulama devam ettirilmiştir. Kanunun uygulamaya geçirilmesi sırasındaki etkinlik, hükümlerden bazılarının açıklığı ve aile içi şiddete

[200] https://ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf

bakan personelin sayısı, alanında yetkin olması ve bu kişilerin eğitimi konuları eleştirilmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planını (2012-2015) uygulanmasıyla ilgili çalışmalara devam edilmiştir. STK'lar göstergelerin olmayışından, hedeflerin eksikliğinden, takip sisteminin olmamasından ya da yapılması planlanan faaliyetler için kaynak tahdis edilmemesinden dolayı konuya gerektiği kadar önem verilmediğini belirtmişlerdir.

İzleme sistemlerinden Şiddeti Önleme Merkezleri 2 ilde pilot uygulama başlatmış ve zamanla sayıları 14'ü bulmuştur. İhtiyaç duyulmasına rağmen bahsi geçen merkezlerin işletilmesiyle ilgili herhangi bir düzenlemeye gidilmemiş, bu merkezlere personel atamaları eksik yapılmış ve ataması olan personele eğitim imkanı sağlanmamıştır. Yürürlükte olan mevzuat gereğince büyük şehir belediyelerinin her birinde ve nüfusu 100.000'in üstünde olan belediyelerin hepsinde aile içi şiddete uğrayan kadınlara yönelik sığınma evinin olması gerekmektedir. 2.190 kişilik kapasitesi bulunan 123 kadın sığınma evi vardır. Bunların 90'ı devlet, 32'si belediyeler, 1'i de sivil toplum kuruluşunca işletilmektedir. Kadınlara yönelik olan sivil toplum kuruluşları, ihtiyaç duyulan kaynağı sağlayamadığından dolayı sığınma evi açamadıklarını belirtmişlerdir. Aile içi şiddete maruz kalan kadınlara sığınma evi oluşturmayan belediyelerle ilgili belirli bir izleme sistemi bulunmamaktadır. Adli koruma almış olmasına rağmen cinayete kurban giden kadın vakaları bildirilmiştir; bu konu hakkındaki mevzuatın etkinliği ve uygulanması düşündürücüdür.

Yasak ilişki sonucu yaşanan namus cinayetleri, küçük yaşta ve istek dışı yaptırılan evlilikler olmak üzere, kadınlar için şiddet davranışı sorun olarak devam etmektedir. Kadınlara yönelik her türlü şiddet olaylarıyla ilgili resmi bir istatistik kaydı bulunmamaktadır.

Küçük yaştaki çocuklar için evlenme izni almak için mahkemeye başvuran ailelerin sayısında Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu Başkanı, %94 artış yaşandığını ifade etmiştir. Aile içi istismarın toplum tarafından tepkiyle

karşılanmaması, cinsiyet temelli şiddetin gerçeği yansıtmamasına yol açmıştır. Bu tür olaylardan bazıları toplum tarafından kabul gördüğü için daha az şikâyetin bildirildiği görülmüştür. Toplantılarda, kadınların gözaltı durumlarında ve polis araçlarının içinde cinsel taciz vakalarının yaşandığı bildirilmiştir. "Yaşından büyük gösterme" "haksız tahrik" ve "rızaya dayalı olma", cinsel dokunulmazlıkla ilgili suçlara verilen cezalarda indirim uygulanmasına gerekçe olarak belirtilmekte ve Adli Tıp Kurumu cinsel suçlara yönelik hazırlanması gereken raporları eksik bıraktığı için eleştirilmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitlik ile ilgili konularda, kadınların çalışma hayatında işgücü katılımında ilerleme yaşanıyor olsa da katılım oranının %33,2 olması işgücü katılımının halen düşük seviyelerde olduğunu göstermektedir (Eurostat, 2013). Kadın istihdamı ve fırsat eşitliğiyle ilgili genelgenin uygulanmasına dair birtakım eksikliklerin bulunduğu bildirilmiştir.

Ev işlerinde daha çok kadının bu işi yapması ve çocukların bakımlarıyla ilgili hizmetler ya da yaşlıların bakımı gibi konular kadınların iş gücü piyasasına katılımını düşürmektedir. Aile içerisinde kadının ücretsiz aile işçisi gibi çalışması ve sosyal güvenlik imkanının diğer bireyler tarafından sağlanması ve işgücü piyasasında kadınlara daha düşük ücret verilmesi konuları detaylı bir şekilde gözden geçirilmelidir.

Mart ayındaki yerel seçimlere katılan kadın aday sayısı ana siyasi partilerin tamamında artış göstermiştir. Şu anda büyük şehir belediye başkanlığını üstlenen üç kadın vardır. BDP, kazandığı belediyelerde bir kadın eş başkan olabilmesi için, eş belediye başkanlığı sistemini uygulamaya koymuştur. Ancak, kadınların siyasi temsil oranı halen düşüktür. Kadınların siyasete katılımını ve temsilini teşvik etmeye yönelik bir mevzuat değişikliği yapılmamıştır. Özel sektörde kaydedilen ilerlemeye rağmen, kadınlar kamu sektöründe karar alma makamlarında yetersiz düzeyde temsil edilmişlerdir.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, taslak mevzuata ilişkin 9 görüş sunmuştur. Kolluk görevlileri, sağlık çalışanları, sosyal hizmet görevlileri ve öğretmenler toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitim almıştır. İlgili bir AİHM kararına rağmen, kadınların evlendikten sonra kızlık soyadlarını münhasıran kullanmalarını engelleyen Türk mevzuatında değişiklik yapılmamıştır. Ocak ayında, Anayasa Mahkemesi ayrıca evli kadınların kızlık soyadlarını münhasıran kullanabilmeleri yönünde karar vermiştir.[201]

4.4.1.7 AB Komisyonu 2015 Türkiye İlerleme Raporu

Kadın-erkek eşitliğine ilişkin hukuki ve kurumsal çerçeve mevcuttur. Jandarma Genel Komutanlığı, kadına yönelik Şiddetle mücadele için kapasitesini güçlendirmeye başlamıştır. Bununla birlikte, kadınların geleneksel rolünün desteklenmesi, mevzuatın yeterince etkin bir biçimde uygulanmaması ve hizmetlerdeki düşük kalite, kadına karşı ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet temelli şiddeti önemli endişe konuları haline getirmektedir.

Siyasetçiler ve hükümet yetkilileri kanun ile düzenlenmiş toplumsal cinsiyet eşitliği ilkelerine uymak ve kadınlara yönelik küçük düşürücü açıklamalardan kaçınmakla görevlidir.

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı şiddetin Önlenmesine dair yürürlükteki Kanunun ve ilgili ulusal eylem planının uygulanmasına yönelik çabaların artırılması ve Kadınlara Yönelik şiddet ve Aile içi şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Kadınların şiddetten korunması ve mağdurların adli yollara başvurması durumunda adli yardım yetersizdir.

Kadın ticareti, zorla alıkoyarak fuhuş ve cinsel sömürü konularındaki mevcut durum, özellikle Suriye'den gelen mülteciler arasında ciddi biçimde kötüleşmiştir.

[201] https://ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf

Yargı kararlarının önleyici ve caydırıcı etkisinin güçlendirilmesi için hukuki çerçevenin değiştirilmesi gerekmektedir. Resmi yardım talebinde bulunan veya yargı sistemine başvuran kadınların sayısı az miktarda artış göstermekle birlikte hâlâ oldukça düşüktür.

"Rızaya dayalı olma", "haksız tahrik" ve "yaşından büyük gösterme", cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarla ilgili cezalarda uygulanan indirimlerin gerekçesini oluşturmaya devam etmiştir. Toplumsal cinsiyet temelli şiddete ilişkin kapsamlı veri toplanması için bir sistem bulunmamaktadır. Adli tıp raporlarının hazırlanmasında ciddi gecikmeler yaşanmaktadır. Bütçede önleyici tedbirlere ayrılmış herhangi bir harcama kalemi yer almamaktadır. Aile içi şiddet mağdurları için sığınma evlerinin kapasitesi artırılmıştır, ancak uluslararası standartlarla uyumlu hale gelecek şekilde daha da geliştirilmesi gerekmektedir. Kolluk görevlilerinin eğitimlerinin kapsamı genişletilmeli ve kurumlar arası işbirliği daha da iyileştirilmelidir.

Özellikle erken yaşta evlilik veya çocuk işçiliği nedeniyle okul terkleri konusunda olmak üzere eğitimde toplumsal cinsiyet farklılığı önemli düzeyde seyretmeye devam etmektedir. Haziran'daki genel seçimlerin sonrasında kadın milletvekillerinin sayısı 79'dan 98'e yükselmiştir. Ancak, bu rakam 1 Kasım seçimlerinde 82'ye düşerek, TBMM'deki 550 koltuğun hâlihazırda %15'ini oluşturmaktadır. Yerel yönetimler bakımından, 81 il valisinin yalnızca 3'ü ve 30 büyük şehir belediye başkanının da 3'ü kadındır. Kadınların kamu sektöründe ve özel sektördeki yöneticilik pozisyonlarında da temsilleri yetersiz olmuştur. Kadınların istihdama, politika oluşturma süreçlerine ve siyasete daha fazla katılımları gerekmektedir.[202]

4.4.1.8 AB Komisyonu 2016 Türkiye İlerleme Raporu

[202] https://ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf

Kadın-erkek eşitliğine ilişkin hukuki ve kurumsal çerçeve mevcuttur. Bazı kuruluşlar, eğitim vermek suretiyle kadına yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadele etme kapasitesini güçlendirmeye devam etmiştir. Özel sektör de bu konuya çözüm getirmeye yönelik çabalarını hızlandırmıştır. Özel kreşler ve gündüz bakımevlerinin açılmasını destekleyen vergi teşvikleri Ağustos'ta kabul edilmiştir. Ancak, kamuoyu önünde sıklıkla yapılan toplumsal cinsiyete ilişkin kalıplaşmış yargıları vurgulayan ve kadınların geleneksel rolünü teşvik eden açıklamalar ile de örneklendiği üzere, mevzuatın yeterince etkin bir şekilde uygulanmaması, mevcut hizmetlerin kalitesinin düşük olması ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik siyasi taahhüdün zayıf olması sebebiyle, kadına karşı ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet yeterince ele alınmamıştır. Türkiye'nin 2012'de Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni onaylamasından bu yana, ulusal mevzuatın Sözleşme'ye uyumlu hale getirilmesine ve farkındalığın artırılmasına yönelik herhangi bir somut adım atılmamıştır. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal Eylem Planı'nın ve yürürlükteki Kanunun uygulanması konusunda daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. 2015'te aile için şiddet sonucu 413 kadın hayatını kaybetmiştir. Kadın sığınmacılar, bekâr kadınlar ve hamile kadınlar hâlâ korunmaya muhtaçtır. Suriyeli mülteci nüfus içindekiler de dâhil olmak üzere, erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler önemli bir endişe kaynağı olmaya devam etmiştir. Kadınların şiddetten korunması ve mağdurların adli yollara başvurması durumunda sağlanan adli yardım yetersiz kalmaya devam etmiştir. Resmi yardım talebinde bulunan veya yargı sistemine başvuran kadınların sayısı hâlâ oldukça düşüktür. "Rızaya dayalı olma", "haksız tahrik" ve "yaşından büyük gösterme", cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarla ilgili cezalarda uygulanan indirimlerin gerekçeleridir. Cinsiyet temelli şiddete ilişkin kapsamlı veri toplanması için bir sistem bulunmamaktadır. Aile içi şiddet mağdurları için sığınma evlerinin kapasitesi artırılmıştır, ancak bunların daha da geliştirilmesi gerekmektedir. Aile içi şiddet vakalarıyla ilgili olarak idari takip oldukça sınırlıdır ve sosyal hizmetler ile herhangi bir bağlantı bulunmamaktadır.[203]

[203] https://ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf

4.4.1.9 AB Komisyonu 2018 Türkiye İlerleme Raporu

Kadın-erkek eşitliğine ilişkin yasal ve kurumsal çerçeve genel olarak mevcuttur. Ancak, mevzuatın yeterince etkin bir şekilde uygulanmaması ve mevcut destek hizmetlerinin kalitesinin düşük olması sebebiyle, kadına karşı ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet yeterince ele alınmamıştır. Üst düzey yetkililerin kamuoyu önünde sıklıkla kadınların rolüne ilişkin muhafazakâr görüşü yansıtan açıklamaları ile örneklendiği üzere, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik güçlü bir siyasi taahhüt bulunmamaktadır.

Orta öğretim başta olmak üzere, kız çocuklarının okula kayıt oranının iyileştirilmesi gerekmektedir. Erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler, hâlâ ciddi endişe kaynağıdır. Olağanüstü hâl döneminde, 11 bağımsız kadın STK'si kapatılmış ve bazı illerde, Dünya Kadınlar Günü etkinlikleri yasaklanmıştır.

İl ve ilçe müftülüklerine resmi nikâh kıyma yetkisinin verilmesi, Medeni Kanun'un laik ilkelerini sekteye uğratarak erken yaşta ve zorla yaptırılan evliliklerin önlenmesi konusunda risk oluşturmuştur.

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni onaylayan ilk ülke Türkiye'dir. 2014'te onaylamasına karşın, konuyla ilgili mevzuatı henüz kabul etmemiştir. Bununla birlikte "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı"nı (2016-2020) uygulamaya sokarak bu konuda bir farkındalık oluşturmuştur. Aile içi şiddet sonucu 2017'de 282 kadın hayatını kaybetmiştir. Aile içi şiddet olaylarına yönelik bir takip sistemi bulunmamakla birlikte, bu konuda sosyal hizmetlere herhangi bir yönlendirmede bulunulmamaktadır.

Ülke genelinde il bazında faaliyet gösteren "Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi" sayısı Ocak 2018 itibarıyla 68'dir. Sığınma evi sayısı ise 137'dir. Bununla birlikte Güneydoğu'daki bazı sığınma evlerinin kapatıldığı görülmektedir. Kadına yönelik şiddet konusunda bildirilen vaka sayısının düşük olması ve toplumsal

cinsiyet temelli şiddete ilişkin kapsamlı verilerin bulunmaması, konuya yönelik raporlamalarda şüphe oluşmasına sebep olmaktadır.[204]

Avrupa Parlamentosu Raporları ve AB Komisyonu Türkiye İlerleme Raporlarının kadına yönelik problemlerle ilgili ortak noktaları, kadın haklarının uygulama konusunda eksik kaldığıdır. Bu şu anlama gelmektedir: Konu ile ilgili mevcut yasalar olmakla birlikte bu yasaların sosyal hayat içerisinde uygulanmasında sıkıntılar yaşanmakta ve atılan adımların toplumdaki ayrımcılığı önleme konusunda daha fazla katkısının olması gerekmektedir.

Bu noktada evlilikte eşitlik, kanun önünde eşitlik, toplumsal ve ekonomik hayata katılım, iş ve çalışma hayatına daha etkin katılım, sağlık ve eğitim haklarından eşit bir şekilde yararlanma, siyasi yaşama katılım gibi başlıklar kadın hakları konusunda uluslararası belgelerde Türkiye'ye yönelik ortak eleştiri noktalarıdır.[205]

İnsan hakları konusunda yaşanan sorunlarda kadınların nasıl davranmaları gerektiği de söz konusu belgelerdeki ortak noktalardan biridir. Buna göre konuyla ilgili sunulan çözüm teklifleri iki başlıkta ele alınabilir. Bunlar "eğitim/bilinçlendirme etkinlikleri ve geçici özel önlemlerdir".

Bu noktada özellikle geçici özel önlemler, kadınların erkeklere kıyasla sosyal, ekonomik ve siyasal hayatta mevcut olumsuz statülerini ortadan kaldırma adına ileri sürülen en somut önerilerdir. Bu öneride kadınlar açısından pozitif ayrımcılığın olumsuz anlamda bir ayrımcılık olarak görülmemesi gerektiği ve eşitlik ilkesine aykırı bir durum olmadığı özellikle vurgulanmaktadır. Bununla birlikte bu geçici özel tedbirlerin, sosyal hayatta eşitsizliğin ortadan kalkması durumunda bu tedbirlerinde ortadan kalkacağı, bu yönüyle istihdamda, siyasette ve diğer sahalarda

[204] https://ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf
[205] F. Acar, H. Ürüner, *Kadınların İnsan Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, İçişleri Bakanlığı Genel Yayın No: 656, 2009, s.38.

konulabilecek “kota”larla birlikte eğitim bursları gibi özel destek sistemlerinin geçici özellikler taşıdığı belirtilmiştir.[206]

İkinci öneri ise eğitim faaliyetleri, bilinç arttırma ve sürekli yapılacak farkındalık yaratmadır. Bu çalışmaların kadınların insan hakları ile ilgili bütün alanlarda hem kamu yetkililerine hem de kamuoyuna yönelik olarak ve sürekli biçimde yapılmasının önemi vurgulanmaktadır. Özellikle kadınların kendi haklarını bilmeleri ve bu konuda bilinçli devlet yetkilileriyle rahatlıkla irtibata geçebilmeleri, kadınların insan haklarının günlük hayatta (uygulamada) görünür ve gerçek bir olgu haline getirilmesi için elzem olarak değerlendirilmektedir.[207]

[206] Aynı yerde.
[207] Aynı yerde.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet açısından Türkiye'deki öncelikli problemler siyasal katılım, şiddet, çalışma yaşamı ve eğitim alanlarındadır. Toplumsal cinsiyetle bağlantılı gelişme açısından Türkiye, 2018 yılında yayımlanan BM İnsani Gelişme Raporu'na göre 188 ülke içerisinde 64. sırada ye almaktadır. Söz konusu bu derece ülkemizin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki konumunu ortaya koymaktadır. Bu derece alt seviyelerde olması kadınlara yönelik mülkiyet, gelir ve eğitim noktasındaki eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır. Yayımlanan raporlarda yer alan bu dereceler, kadınların toplumda kötü bir durumda olduğunu ortaya koymakla birlikte, bu durumun düzeltilebilmesi için nereden başlanması gerektiğini de ifade etmektedir. Tüm sorunların ana kaynağı olarak görülen öncelikli problem, ülkenin bir gerçeği olan ve kadınlar merkeze alındığında daha bariz bir şekilde gün yüzüne çıkan bölgeler arasındaki eşitsizliklerdir.

Zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması, kız çocuklarının eğitim sürelerini uzatarak cinsiyetler arasındaki eşitsizliği giderme adına önemli bir adım olmuştur. Eğitimdeki cinsiyet merkezli içeriğin değiştirilmesi de bir diğer önemli konudur. Bu noktada AB'ye katılım sürecinde atılan adımların göstermelik kanuni düzenlemeler olmadığının en önemli göstergesi çocukların ve gençlerin demokratik, eşitlikçi yapıdaki bir toplumsallaşma sürecinden geçmeleridir.

Eğitim sistemin uygulama alanları olan okullar, kültürel ve toplumsal değerlerin çocuklara verildiği veya yeniden çağa uygun değerlerin üretildiği sosyal alanlardır. Dolayısıyla eğitim sürecinde bireyin toplumsal cinsiyet kimliği şekillenmektedir. Toplumda var olan geleneksel rol ve kimliklere yönelik algılar değişmediği takdirde, eşitliğin hakim olduğu bir topluma ulaşmak oldukça zordur. Bu bağlamda eğitime gereken önem verilmeli ancak bunun da ötesine geçilerek eşitlikçi ve cinsiyetçi olmayan bir eğitimin uygulanması gerekmektedir.

Eğitim müfredatındaki içeriğin cinsiyete yönelik ayrımcı yaklaşımı, bireylerin çalışma yaşamlarında karşılaştıkları eşitsizliklerle doğrudan ilgilidir. Çalışma yaşamında karşılaşılan bu ayrımcılık daha çok istihdamda, mesleklere yönlendirmede, iş yerindeki tavır ve davranışlarda belirgin bir şekilde görülmektedir. Özellikle mesleki yönlendirmelere yönelik tutum ve önyargıların eğitim sürecinde yapıldığı dikkate alındığında, cinsiyetçi toplumsallaştırmanın ne derece önemli bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada Cumhuriyet'in erken dönemlerindeki ders kitaplarında özellikle vurgulanan "meslek sahibi anne" imgesi, 1950 sonrasında "ev kadını" imgesine dönüşmesi, kadının toplumdaki konumu açısından oldukça olumsuz bir yaklaşım olmuştur. Günümüzde Cumhuriyetin ilk yıllarındaki reformların etkisi ile artan hukuk, mühendislik, tıp gibi alanlardaki kadın oranı, azalma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu noktada kadınların bazı kamu kuruluşlarına ve bankalarına, bu işlerin "kadın doğasına uygun olmadığı" iddiasıyla müfettiş veya mühendis olarak alınmamaları, bazı pozisyonlarda kadınların çok daha az görünür olmaları, erkeklere oranla yargı kadrosundaki kadın sayısının azlığı hem AB'nin yasa ve yaklaşımlarına hem de Cumhuriyet'in temel felsefesi ile Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırıdır.

Kadın hakları açısından uygun olmayan bu yaklaşımların engellenmesi ve toplumda yaygınlık kazanmaması adına başta devlet olmak üzere özel sektör ve sendikaların gerekli hassasiyeti göstermeleri gerekmektedir. Bu noktada en duyarlı olması gereken kurumlar sendikalardır. Ancak bu örgütlerin ülkemizde tam tersi bir tavır sergiledikleri ve özellikle yönetimlerinde, eğitim veya geleceğe yönelik programlarında kadına neredeyse hiç yer vermedikleri görülmektedir.

Türkiye'de kadınların meclisteki temsil oranı da özellikle Batı toplumlarına nazaran oldukça düşük seviyededir. Parlamentolar arası Konsey tarafından yayımlanan verilere göre, Türkiye'de kadınların Meclis'teki temsili yüzde 14,9'dur. Türkiye 82 kadın vekille 186 ülke arasında 132. sırada yer almaktadır. Günümüzde kadınların özel sektör, üniversite ve devlet kurumlarındaki temsil oranı ise %35'i aşmış durumdadır. Bu orana nazaran meclisteki siyasal temsil oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Siyasal temsil konusundaki bu düşük rakamlar yalnızca

Türkiye'ye özgü değildir. İlginç bir şekilde bu alan yönelik kadınların temsili bütün ülkelerde benzer bir şekilde düşük seviyededir.

Bu noktada kadınlara yönelik en belirgin engelin parti yönetimlerinin yaklaşımları olduğu görülmektedir. Söz konusu bu netice yakın zamanda ülkemizde yapılan bir araştırma ile de doğrulanmıştır. Tüm ülkelerde düşük bir seviyede olan kadının siyasi temsili noktasında alınması gereken tedbirler de yine tüm toplumlar için benzer bir özellik göstermektedir. Bu noktada atılabilecek en öneli adım kotalar da dâhil olmak üzere bir "olumlu eylem" (*affirmative action*) anlayışının benimsenebilmesidir. Bu ifade ile yalnızca siyasal anlamda kadın erkek eşitliğini öngören temsil kotaları kastedilmemektedir. Bunun yanında kadın erkek eşitsizliği noktasında alınabilecek her türlü tedbir ve önlem ile birlikte bunların uygulanmasına yönelik yasaların oluşturulması da anlaşılmalıdır. Bu yaklaşımın Türkiye tarafından Anayasal güvence altına alınmaması ile hem kadın erkek eşitliği hem de buna yönelik AB kriterlerine uyum konusunda önemli bir fırsat kaçırılmıştır.

Gelinen süreçte AB tarafından ön plana çıkarılan kadın erkek eşitliğine yönelik politika, basit bit eşitlik yaklaşımından çok öte, hayatın her alanında bir cinsiyet eşitliğini öngören politika, uygulama ve kararları içermektedir. Bu yaklaşım basit bir şekilde kararlara "ve kadınlar" ibaresinin eklenmesi şeklinde değil, doğrudan devletlerin merkezi politikalarının eşitlikçi bir anlayış ile dönüştürülmesini ifade etmektedir. Yani olguların tek tek düzeltilmesinden öte, kadınlara yönelik bir eşitsizliğe sebep olan tüm yapı ve unsurların değiştirilmesi anlamına gelmektedir.

"Olumlu eylem" yaklaşımını "erkeklere zulüm" olarak gören ve henüz basit eşitliği dahi içine sindirememiş bir siyasal düşüncenin bu yaklaşımı ve buna bağlı olarak eşitliğin merkezi politikalara eklenmesini, ne ölçüde benimseyeceği ve pratiğe dökeceği meçhuldür.

Kadın erkek arasındaki farkın ortadan kaldırılıp eşitliğin sağlanmasını yalnızca kadınların sorunu veya istatistiki verilerin dengelenmesi anlamında değerlendirmemek gerekir. Bu durum kadınların bağımsızlıklarını ve kişisel

gelişimlerini doğrudan etkilemekle birlikte çalışmanın ve zamanın organizasyonunda değişiklikler yapılmasını, kurumsal alışkanlıkların ve pratiklerin değişmesini, aile yaşamının demokratik dönüşümünü ve ana-babalık rollerinde kalıcı değişimleri de içermektedir. Dolayısıyla bu değişim yalnızca kadınları değil erkekleri ve toplumun tamamını ilgilendirmektedir. İsveç Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı'nda da ifade edildiği üzere cinsiyet eşitliğine yönelik çabalar yalnızca kadınlara yönelik yapılmaktadır. Bu durum asıl sorunun kadınlar kaynaklandığı ve erkeklerin hayatına ve yaşam standartlarına uyma sorumluluğu onlara aitmiş gibi bir algıya sebep olmuştur. Oysaki toplumsal cinsiyet eşitliği erkek değerlerine uyum sağlamayla ilgili bir durum değildir. Cinsiyet eşitliği, erkek ve kadınlar açısından eşit hak, yükümlülük ve fırsatlara dayanan yeni ve eşit ilişkiler kurulmasını ifade etmektedir.[208]

Bir ülkenin demokrasi kültürünün derinleşmesinde, kadınların yaşamın her alanına etkin katılımının ve eşit ilişkiler kurulması için gösterilen gayretlerin önemli bir etkisinin olacağı açıktır.

Kadın-erkek eşitliğinin Avrupa Konseyi belgelerinde demokrasinin kalbinde yer alan bir olgu olarak vurgulamasının temel sebebi de budur. Kadınlara insani haklarının tanınması ve toplumdaki kurumlaşmış cinsiyetçiliğin ortadan kaldırılması için mevcut yasalardaki anlamlı değişikliklerin ve bunların sosyal hayatta uygulanmasının gerçek güvencesi kadınların-bireylerin bir araya gelerek oluşturacakları bağımsız ve etkin kadın hareketlerinin varlığı ile mümkündür.

[208] "Önsöz", Mona Sahlin, Ulla Hoffmann, Maria Wetterstrand, The Swedish Government's National Action Plan for Gender Equality

KAYNAKÇA

Kitaplar

ACAR Feride, *Kadınların İnsan Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, İçişleri Bakanlığı Genel Yayın No: 656, 2009.

ACAR Feride, *Türkiye'de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum*, 2009.

AKILLIOĞLU Tekin, *İnsan Hakları, I: Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri,* Ankara, AÜSBF İnsan Hakları Merkezî Yayınları,1995.

ALTO Palo, *Women: A Feminist Perspective*, California, 2.baskı, 1979.

ARAT Necla, *Kadın Sorunu*, Say Yayınları, İstanbul, 1986.

ARAT Yeşim, "*1980'ler Türkiye'sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizm'in Radikal Uzantısı"*, Necla Arat, Türkiye'de Kadın Olgusu, Say Yayınları, İstanbul, 1992.

ATASOY Z. Gönen, *Türk, Alman, İsviçre Hukukuna göre Farklı Cinslerin Eşit Haklara Sahip Olmaları*, Ankara, 1991, s.3.

BERKTAY Fatmagül, *Tarihin Cinsiyeti*, 2003.

BERKTAY Fatmagül, *Cumhuriyet'in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak,* Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu,75 yılda kadınlar ve erkekler, Türk Tarih Vakfı, İstanbul, 1998.

BHASİN K., *What is Patriarchy?* India,1993, Kali for Women Press.

BORA Aksu, 20. *Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsi Yayın no:285,İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını no:16,Ankara,1997.

BUZ Sema, Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması, *Connell, R. W, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar-Toplum, Kişi ve Politika*,Ayrıntı,İstanbul,1998.

BUZ Sema, Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması,Toplum ve Sosyal Hizmet, Nisan 2009, cilt 20,sayı 1.

CAPORAL Bernard, *Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, İş Bankası yayınları,Anakara,1982,Gelecek,TODAİE,1998,No,16,s.14.

CHARLESWORTH Hilary, Christine Chinkin, Shelley Wright (1991). "Feminist Approaches to International Law".American Journal of International Law. Vol. 85 No. 4.

CHARLESWORTH Hillary,"*What are 'Women's International Human Rights?" Human Rights of Women:National and International Perspectives*. Ed. Rebecca J. Cook. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, s.70.

CHARLESWORTH James H. ,*What are women's international human rights?*,1994.

COŞKUN Nihal, *"İş Hayatında Kadın Erkek Eşitliği",* Çelik Is Dergisi, Sayı. 21, Nisan 2007.

ÇAKIR Serpil, "*Kadınlar Dünyası" imzasıyla, "Hukuk-u Nisvan", Kadınlar Dünyası,* 4 Nisan 1329, no. 1, s.1; akt. Serpil, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, 1994.

ÇELİKEL A.,*'Uluslararası Sözleşmelerde Kadın'*, İstanbul,1992.

DOĞRAMACI Emel, *Cumhuriyet Döneminde Kadın Haklarının Gelişmesi, Türkiye'de Kadın Hakları, Sorunları ve Çözüm Yolları*, Yedi Tepe Üniversitesi Atatürk Araştırma Merkezi, 2009, S.26, Naklen: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II.

DONNELLY Jack, *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*, Ankara 1995.

DURAKBAŞA Ayşe, Halide Edip: *Türk modernleşmesi ve Feminizm*, iletişim Yayınları , 5.Baskı, 2012, İstanbul.

EİSENSTEİN R. Zillah, *Imagining Feminism,Contemporary Feminist Theory* A Text Reader,M.F Rogers, Mc Graw-Hill,1998.

EİSLER Riane (1987) *"Human Rights: Toward and Integrated Theory for Action*," Human Rights Quarterly.

FALUDİ Susan,Backlah-The Undeclared, *War Against American Women,* Anchor Book, New York,1991.

FRİEDMAN Elisabeth*,"Women"s Human Rights: Emergence of a Movement", Women's Rights, HumanRights: International Feminist Perspectives*, (Ed.) Julie Peters and Andrea Wolper, Routledge, New York,1995.

FUKUYAMA Francis,*The End of History and the Last Man*, Penguin Books,1992.

GALTUNG Johan**,** *Bir Başka Açıdan İnsan Hakları*,1999.

GÖÇMENER Sinem, *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Kadın Erkek Eşitliği*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2008, İstanbul.

GÖLE Nilüfer, *Modern mahrem*: *Medeniyet ve örtünme*, Metis Yayınları, 11. Basım, İstanbul, 2011.

GROSS Elizabeth , *"Conclusion: What is Feminist Theory?*", Carole Pateman ve Elizabeth Gross (der.), *Feminist Challenges: Social and Political Th eory*, Boston, Northeastern University Press, 1987.

GÜL Muhittin, *"Bizde Kadınların Siyasal Haklar Alması ve İlk Kadın Milletvekillerimiz" Cumhuriyet' in Kuruluşunun 75. Yılı Armağanı*, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tar. Arş. Ve Uygulama Merkezi Yayın No:3, Ankara, 1998, s.83.

GÜNUĞUR Haluk, *Avrupa Topluluğu Hukuku*, İstanbul 1993.

HAN Ercan, Nurhan Erdem, *İstihdam, İşsizlik ve Ücret Sorunlarına Çözüm Arayışları*, Ankara: Türkiye Kamu-Sen Ar-ge Yayınları, 2004.

HELMUT Maurer, *Avrupa Birliğinde Kadın Erkek Eşitliğinde İzlenen Politikalar*, AB Ayrımcılıkla Mücadele Semineri, 11-12 Ekim 2004, Ankara, Çalışma Bk.lığı AB Koordinasyon Merkezi yayını.

JONASDOTTİR G.A, *Why Women are Opressed*?, Philedelphia,Temple University Press,1994.

KILIÇ Zülal, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel bir Bakış*,Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu,75 yılda kadınlar ve erkekler,Türk Tarih Vakfı,İstanbul,1998.

KIRKPINAR Leyla, *Türkiye'de Toplumsal Değişme Ve Kadın*, Zeus Kitabevi Yayınları, 1. Basım, İzmir.

KIRKPINAR Leyla, *Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler,* İstanbul, 1998.

KONGAR Emre, *Demokrasimizle Yüzleşmek*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007, 5. Basım,

MACKİNNON A.C, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, Metis kadın Araştırmaları Dizisi, No: 15, İstanbul, 2003.

MİCHEL Andree, *Feminizm*, çev. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları, yayın yılı belirtilmemiş.

MOROĞLU Nazan, Avrupa Birliği Antlaşmalarında ve Yönergelerinde Kadın Erkek Eşitliği, MESS – SİCİL İş Hukuku Dergisi, S.4, Aralık 2006.

MOROĞLU Nazan, "*AB'ne Giriş Sürecinde Kadın Erkek Eşitliği*", Kadın Çalışmalarında Disiplinler arası Buluşma C. 3, Yeditepe Ü. yayını, İstanbul 2004.

ONARAN MELEK Yüksel, *Türk İş Hukukunda Kadın Erkek Eşitliği*, İstanbul 2000.

ÖZBAY Ferhunde,*The Impact of Education on Women in Rural/Urban Turkey*.

ÖZBAY Ferhunde,*Women,Family and Social Change in Turkey*, UNESCO,Bangkok,1990.

RAMAZANOĞLU C., *Feminism and the Contradictions of Oppression*, New York, Routledge,1989.

RANDAL Vicky ,*Women and Politics,*University of Chicago, Chicago,1987.

SAHLİN Mona, HOFFMANN Ulla, WETTERSTRAND Maria, *The Swedish Government's National Action Plan for Gender Equality*

SANCAR Sena, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, kadınlar Aile Kurar*, 2.baskı, İstanbul,2013.

SAY Gürgün, *Siyasal Değişimde Kadın Boyutu*, Kurtiş Matbaacılık, Kasım 1998.

SAYIN Aysun, *Avrupa Birliği'nde Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği*: Türkiye Açısından Bir İnceleme, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, Ankara.

SCHNEİDER Elizabeth M. , "*The Violence of Privacy*," Connecticut Law Review, Vol. 23, 1991.

TAŞKIRAN T., *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*.

TEKELİ Şirin, *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1977.

TEKELİ Şirin, *Devlet-Kadın Siyaset*, TÜSES Yayını, İstanbul, 1991.

UNAT Abadan Nermin, *Toplumsal Değişme ve Türk Kadını*, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1979.

UNAT Abadan Nermin, *Türk Toplumunda Kadın,* Türk Sosyal Bilimler Derneği yayını, No.1, Ankara, 1979.

UNAT Nermin Abadan, *İdeoloji Açısından Kadın Araştırmaları*,Oya Çitci,20.Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek,TODAİE,Kasım 1998.

YUVAL Davis N. ,*Cinsiyet ve Millet,* İletişim, İstanbul, 2003.

ZİHNİOĞLU Yaprak, *Kadınsız inkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar halk fıkrası,Kadın Birliği,* Metis Yayınları,1.Baskı,2003,İstanbul.

İnternet Sayfaları

http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/legislation/ectreaty_en.html .

http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/legislation/ectreaty_en.html .
http://eurlex.europa.eu/en/treaties/dat/12002E/htm/C_2002325EN.003301.html
sitesinden ulaşılabilmektedir

http://eurlex.europa.eu/en/treaties/dat/12002E/htm/C_2002325EN.003301.html
sitesinden ulaşılabilmektedir

http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/pdf01/133-135.pdf, (22/02/2019)

http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/pdf01/133-135.pdf, (22/02/2019)

http://www.unhchr.ch/udhr/lang/trk.htm,(27.12.2017)

https://ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf.
https://ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf

https://ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf

https://ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2011.pdf

https://ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf

https://ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf

https://ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf

https://ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf

https://ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf

https://ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf

https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:269:0015:0020:EN:PDF
https://legalbank.net/kavramara.aspx?s=1&a=SU%C3%87A%20TE%C5%9EEBB%C3%9CS%20HAL%C4%B0(Yargıtay5.CD,14.11.1952,3034/3036;YCGK,4.6.1990101/156)

https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/194571-akp-2004-te-suc-haline getiremedigi-zinayi-yeniden-gundemine-aldi,04/04/2019.

https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/194571-akp-2004-te-suc-haline getiremedigi-zinayi-yeniden-gundemine-aldi,04/04/2019.

MOROĞLU Nazan, dergi@istanbulbarosu.org.tr, 2212013 / 2.

ULUENGİN Hadi, Hürriyet Gazetesi, 9 Mart 2017.

Tezler:

DURAN Ergüneş Ezgi, İstanbul *sözleşmesi'nin İç Hukuk bakımından İncelenmesi ve Sözleşmenin Uygulanmasında Kadın Statüsü Genel Müdürlüğünün Rolü,* Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kadının Statüsü Genel Müdürlüğü,Uzmanlık tezi,Ankara,2014

ÜĞÜTTÜREN GÜVENÇ Begüm, *Kırlareli'nde Kadın Hareketi,* Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası ilişkiler Anabilim Dalı, Doktora tezi, Edirne, 2018.

Dergiler

AKTAŞ Gül, "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği:Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak" ,*Edebiyat Fakültesi Dergisi*,cilt.30,sayı.1,haziran2013.

ALKAN Mehmet Ö., "Tanzimat'tan Sonra Kadının Hukuksal Statüsü ve Devletin Evlilik Sürecine Müdahalesi Üzerine", *Toplum ve Bilim*, Sayı 50, 1990.

ARISOY, Alper ve Nurten, DEMİR,"Ayrımcılıkla Mücadele Kapsamında Avrupa Birliği Sosyal Hukukunda Kadın, Erkek Eşitliği", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2007,Cilt:7, Sayı:2,

BERKTAY Fatmagül*, Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi Ve Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim Ve Araştırma Birimi,Sivil Toplum Ve Demokrasi Konferans Yazıları,No:7,İstanbul,2004.

Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye ve Sergide Zekiye Hanımefendinin Nutku"ndan, Kadın, 10 Kanun-i Evvel,1324, no.10, s.12-14; akt. Serpil Çakır, "Osmanlı Kadın Dernekleri", Toplum ve Bilim, Sayı 53, Bahar 1991.
Council of Europe,The Gender Perspective,Strasbourg,1995,s.14.

Gleichbehandlung von Frauen und Maennern, (Rechtsprechung des Gerichtshofes des EU) Europaeische Kommission, Belgium, 1999.

GÜRKAN Ü, Hukuk Devletinde Kadın Hakları ve Türkiye'deki Uygulaması, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi Hukuksal Olgular Araştırması ve Hukuk Devleri Sempozyumu Özel Sayısı, H. Ökçesiz, İstanbul,1996.

GÜRKAN Ü., "Medeni Kanun Eleştirilen 1: Karının İktisaden Korunması" AÜHFD, Cilt XXX, 1973.

GÜRKAN Ü.,Türk Devleti ve Kadına Yönelik politikası,Oya Çiftçi, 20.yy Sonunda Kadınlar ve Gelecek,TODAİE,1998,No,16.
MESS-SİCİL İŞ Hukuku Dergisi, Sayı 4,2006.

MOROĞLU Nazan, Yeditepe Ü. Hukuk F. Öğretim Görevlisi, Bu makale MESS – SİCİL İş Hukuku Dergisi, Aralık 2006, S. 4.

PALAZ Serap, Kadın Erkek Eşitliği Açısından Türkiye'nin ve Avrupa Birliği'nin Bir Karşılaştırılması, E-Akademi Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilimler İnternet Dergisi, Haziran 2015, sayı 40.

Servet-i Fünun, "İslam kadınlarının Bir Teşebbüsü", No.916 (4 Kanun-u Evvel, 1324 –17 Aralık 1908).

TBMM Zabıt Ceridesi, I/28, TBMM Matbaası, Ankara, 1923.

TBMM ZC, I/28; Belkıs Konan, "*Türk Kadınının Siyasi Haklar Kazanma Süreci"*, Ankara, 2010.

TOPRAK Zafer,“Muslihiddin Adil’in Görüşleri: *Kadın ve ‘Hukuk-ı Nisvan”*, Toplumsal Tarih, sayı 75, Mart 2000.

Türk Kadınının Hukuki Statüsü ve Sorunları", AÜHFD**.** Cilt 35, Sayı 1-4. 1981.
Türk makamlarının başvuru sahibini ve annesini aile içi şiddetten korumakta yetersiz kaldığına ilişkin 33401/02 sayılı başvuru.

TÜSİAD-KAGİDER Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği(Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri) Temmuz2008